

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

ZORUNLU ASKERLİK HİZMETİNİN ERKEKLERİN
SOSYAL SERMAYE ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet DEMİRKAN

Balıkesir, 2019

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

ZORUNLU ASKERLİK HİZMETİNİN ERKEKLERİN
SOSYAL SERMAYE ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet DEMİRKAN

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Barış ŞENTUNA

Balıkesir, 2019

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Sosyoloji Anabilim Dalı'nda 201212549007 numaralı Ahmet DEMİRKAN'ın hazırladığı "Zorunlu Askerlik Hizmetinin Erkeklerin Sosyal Sermaye Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 03/05/2019 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. İsmail Çelebi

Başkan

Üye(Danışman)

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Deniz Bektaş

Prof. Dr. Fahri GAKI

Üye

Üye

Prof. Dr. İsmail Çelebi

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylıyorum

28.05.2019

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ
Müdür

ÖNSÖZ

Bu tezin hazırlanmasının her aşamasında hiç bir desteğini esirgemeyen tez danışman hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi Barış ŞENTUNA'ya ve Prof. Dr. Fahri ÇAKI'ya, veri toplama sürecindeki katkılarından dolayı Balıkesir Muharip Gaziler Derneği ve Balıkesir Gaziler Derneğine, çalışma sürecinde manevi desteği ve sevgisi ile güç bulduğum eşim Elveda DEMİRKAN'a, beni yetiştiren ve tüm hayatım boyunca bana destek olan başta babam merhum Cahit DEMİRKAN ve annem Cennet DEMİRKAN olmak üzere tüm aileme gönül dolusu teşekkür ederim.

Ahmet DEMİRKAN

ÖZET

ZORUNLUASKERLİK HİZMETİNİN ERKEKLERİN SOSYAL SERMAYE ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ

DEMİRKAN, Ahmet

Yüksek Lisans, Sosyoloji Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Barış ŞENTUNA

2019, 116 sayfa

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de zorunlu askerlik hizmetinin erkeklerin sosyal sermaye üzerindeki etkilerinin araştırılmasıdır.

Sosyal sermaye kavramı özellikle son zamanlarda sosyal bilimcilerin üzerinde fazlaca durdukları popüler bir kavram olmuştur. En genel anlamı ile insanlar arasındaki ilişkiler ağına niteliğine ve niceliğine vurgu yapar. İnsan sosyal bir varlık olarak diğer insanlarla iletişim kurar ve karşılıklı etkileşim içinde oldukları ağlar kurarlar, böylece hayatını kolaylaştırma ve devam ettirme adına bu ağların içerisinde var olurlar.

Zorunlu askerlik hizmetini yerine getirme adına TSK bünyesine katılan bireyler, o zamana kadar yaşadıkları sosyal çevreden uzaklaşırlar ve hiç tanımadıkları bir ortama dahil olurlar. Bu ortamda Türkiye'nin dört bir köşesinden gelmiş, etnik grupları farklı, eğitim ve meslek durumları farklı, inançları farklı kişilerle aynı ortamı paylaşmak zorunda kalırlar. Bu süreçte askerler arasında karşılıklı etkileşimler olmakta ve yeni bir sosyal çevre oluşmaktadır. Bu çalışmanın amacında askerlik ortamında oluşan bu sosyal sermayenin, askerlik hizmeti bittikten sonra devam edip etmediği, devam ediyor ise de geçen yıllara göre ve askerlik hizmeti sırasında gazi veya muharip gazi olup olmadıklarına göre bir değişkenlik gösterip göstermediğini ortaya koymaktır. Araştırmada askerlik görevini tamamlamış altmış kişi ile yapılan görüşmeler sonucunda sosyal bütünleşmenin sağlanması ve yeni sosyal ağların oluşmasında da askerliğin önemli fonksiyonu olduğu anlaşılmıştır. Askerlik bütün gençleri, koğuştta, yemekhanede, eğitimde, mevzide, nöbette ve bazen de çatışmada biraraya getirmesi, onların birbirini tanımalarına, ön yargılarını kısmen veya tamamen aşmasını sağlamakta ve uzun süren arkadaşlıkların kurulmasının temelini atmaktadır. Bu anlamda katılımcılardan pek çoğunun da asker arkadaşları ile iletişimlerini koparmadıkları, yüz yüze, telefonla ve ya sosyal medya üzerinden görüştükları anlaşılmıştır. Sosyal sermaye açısından arkadaşlar arasında oluşan bu sosyal iletişim ağına kıymetli olduğu değerlendirilmiştir.

ANAHTAR KELİMELEER: Zorunlu Askerlik, Sosyal Sermaye

ABSTRACT

INVESTIGATION OF THE EFFECT OF COMPULSORY MILITARY SERVICE ON SOCIAL CAPITAL

DEMİRKAN, Ahmet

Master Thesis, Sociology Department

Supervisor: Assoc.Dr. Öğr. Üyesi Barış ŞENTUNA

2019, 116 pages

The aim of this study was to investigate the effects on the social capital of men of the compulsory military service in Turkey.

The concept of social capital has become a popular concept, especially in recent times, that social scientists have been putting a lot of emphasis on. In its most general meaning, it emphasizes the quality and quantity of the network of relationships between people. As a social being, human beings communicate with other people and establish networks in which they interact with each other so that they exist within these networks to make life easier and to continue.

Individuals participating in the Turkish Armed Forces (TSK) in order to fulfill their compulsory military service shall move away from the social environment in which they have lived until then and become part of an environment that they do not know at all. Individuals have come from the four corners of Turkey in this environment, different ethnic groups, different educational and occupational status, beliefs, they are forced to share the same environment with different people. In this process, there is mutual interaction between the soldiers and a new social environment is formed. The purpose of this study is to determine whether the social capital formed in the military service continues after the military service has been completed, and whether it shows a variation according to the years of military service and whether they are veterans or not. As a result of interviews with sixty people who completed their military service, it was understood that social integration was an important function of military service in the formation of new social networks. The fact that the military brings all young people together in the dormitory, in the dining hall, in education, in the posture, on the watch and sometimes in the conflict enables them to get to know each other, to partially or completely overcome their prejudices, and to lay the foundations for the establishment of long-term friendships. In this sense, it was understood that many of the participants did not break their communication with their fellow colleagues and were interviewed face to face, by phone or through social media. This social communication network formed among friends in terms of social capital is considered to be valuable.

KEY WORDS: Compulsory Military Service, Social Capital

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR	x
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Araştırmanın Konusu ve Problemi.....	1
1.2 Araştırmanın Amacı	2
1.3 Araştırmanın Önemi.....	2
2. İLGİLİ ALAN YAZIN	4
2.1 Sosyal Sermaye Kavramı	4
2.1.1 Sosyal Sermayenin Tarihsel Gelişimi.....	5
2.1.2 Sosyal Sermaye Unsurları	8
2.1.2.1 Güven	9
2.1.2.2 Sosyal Normlar ve Değerler.....	11
2.1.2.3 Sosyal Ağlar	12
2.1.3 Sosyal Sermayenin Kaynakları.....	14
2.1.3.1 Aile ve Sosyal Sermaye.....	15
2.1.3.2 Sivil Toplum Örgütleri ve Sosyal Sermaye.....	16
2.1.3.3 Kamu Kesimi ve Sosyal Sermaye	17
2.1.4 Sosyal Sermayede Temel Yaklaşımlar	18
2.1.4.1 Pierre Bourdieu: Sermayenin Farklı Şekilleri	18
2.1.4.2 James S. Coleman: Beşeri Sermayenin Yaratılmasında Sosyal Sermaye.....	20
2.1.4.3 Robert D. Putnam: Topluluğun Çöküşü ve Yeniden Canlanmasında Sosyal Sermaye Göstergeleri.....	22
2.1.4.4 Francis Fukuyama: Sivil Toplum, Değerler ve Sosyal Sermaye.....	24
2.2 Bir Kurum Olarak Askerlik.....	26
2.2.1 Kurum Kavramı	26
2.2.2 Kurumların İşlevleri.....	27

2.2.3	Askerlik Kurumu	28
2.3	Zorunlu Askerlik	29
2.3.1	Zorunlu Askerliğin Ortaya Çıkması ve Gelişimi.....	29
2.3.2	Türkiye’de Zorunlu Askerlik Hizmeti.....	30
2.3.2.1	Askerlik Usulleri ve Gazilik Kavramı.....	32
2.4	Askerlik ve Sosyal Sermaye İlişkisi.....	34
3.	YÖNTEM	39
3.1	Araştırmanın Soruları.....	39
3.2	Araştırmanın Modeli	39
3.3	Evren ve Örneklem.....	40
3.4	Veri Toplama, İşleme ve Analiz Tekniği.....	41
4.	BULGULAR VE YORUMLAR	43
4.1	Askere Gidişiniz Nasıl Oldu, Hangi Duygu ve Düşüncelerle Askere Gittiniz?.....	43
4.1.1	Herhangi Bir Duygu Yaşamayanlar.....	44
4.1.2	Karışık Duygular Yaşayanlar	45
4.1.3	Yakalanma Korkusu ve Olumsuz Duygular Yaşayanlar	46
4.1.4.	Coşku, Sevinç ve Heyecan Yaşayanlar	47
4.1.5	Vatansever Duygular Yaşayanlar	49
4.2	Askerlikte Farklı Kişilerle Aynı Ortamı Paylaşmak Nasıl Duygu? ...	50
4.2.1	Farklı ve Değişik Bir Duygu.....	51
4.2.2	Sıkıntılı ve Zor Bir Durum	53
4.2.3	Güzel Bir Duygu.....	55
4.3	Asker Arkadaşlığı Sizce Ne Anlam İfade Ediyor?.....	58
4.3.1	Hiçbir Anlam İfade Etmiyor.....	59
4.3.2	Dostluk.....	60
4.3.3	Kardeş Gibi.....	62
4.3.4	Kader Arkadaşı/Can Dostu.....	63
4.4	Asker Arkadaşlığını Diğer Arkadaşlıklardan Ayıran Özellikler Nelerdir?.....	65
4.4.1	Fark Yok	66
4.4.2	Daha Fazla Güven/Canını Emanet Etme	67
4.4.3	Zor Şartlara Beraber Katlanma/Kader Arkadaşlığı Yapma.....	69
4.4.4	Daha Samimi Olma.....	70
4.4.5	Her Şeyi Paylaşma/Birbirine Yardımcı Olma	71
4.4.6	Aile Yokluğunda Onların Yerini Doldurma	73

4.5	Şuanda Asker Arkadaşlarınızla İletişime Devam Ediyor musunuz? .	74
4.5.1	Hayır İletişim Devam Etmiyor	74
4.5.2	Evet İletişim Devam Ediyor	75
4.6	Başınız Sıkışsa Asker Arkadaşlarınızdan Yardım İster misiniz?.....	78
4.6.1	Yardım İsteyeceğim Duruma Göre Değişir	79
4.6.2	Hayır İstemem	79
4.6.3	Evet İsterim.....	80
4.7	Asker Arkadaşınızın Düğününe Gittiniz mi yada Onlar Sizin Düğününe Geldi mi?	82
4.7.1	Hayır Gitmedim/Gelmediler	83
4.7.2	Evet Gittim/Geldiler	84
4.8	Askerden Terhis Olurken Neler Hissettiniz?	85
4.8.1	Terhis Olamadık	86
4.8.2	Özgürlük	87
4.8.3	Hem Üzüntü Hem de Sevinç	88
4.8.4	Üzüntü.....	89
4.8.5	Sevinç ve Mutluluk.....	90
4.9	Askerlik Hizmeti Genel Olarak Size Ne Kattı?	92
4.9.1	Vatan, Millet Sevgisini Öğrendim.....	93
4.9.2	Birçok Şeyin Kıymetini Daha İyi Anladım	94
4.9.3	Olgunlaştım.....	95
4.9.4	Sabretmeyi Öğrendim	97
4.9.5	Tecrübe Kazandım.....	97
4.9.6	Gerçek Hayatı Tamdım.....	98
4.9.7	Disiplinli Yaşamayı Öğrendim	100
4.9.8	Askerlik Bana Bir Şey Katmadı	100
5.	SONUÇ VE ÖNERİLER.....	102
6.	KAYNAKÇA	107
7.	EKLER	114

TABLolar LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1.Araştırmanın Örneklem Grubu	40
Tablo 2. Askere Giderken Sahip Olunan Duygu ve Düşünceler	43
Tablo 3.Askerlikte Farklı Kişilerle Aynı Ortamı Paylaşmaya Yönelik Duygu ve Düşünceler.....	51
Tablo 4. Asker Arkadaşlığı Sizce Ne Anlam İfade Ediyor?	59
Tablo 5.Asker Arkadaşlığını Diğer Arkadaşlıklardan Ayıran Özellikler Nelerdir?	65
Tablo 6. Şuanda Asker Arkadaşlarınızla İletişime Devam Ediyor musunuz?.	74
Tablo 7. Başınız Sıkışsa Asker Arkadaşlarınızdan Yardım İster misiniz?	79
Tablo 8. Asker Arkadaşınızın Düğününe Gittiniz mi yada Onlar Sizin Düğününe Geldi mi?	83
Tablo 9. Askerden Terhis Olurken Neler Hissettiniz?	86
Tablo 10. Askerlik Hizmeti Genel Olarak Size Ne Kattı?	92

KISALTMALAR

Çev.	: Çeviren
hızl.	: Hazırlayan
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
vb.	: Ve benzerleri
yy.	: Yüzyıl

1. GİRİŞ

1.1 Araştırmanın Konusu ve Problemi

Ülkemizde kanunlar yolu ile zorunlu bir hizmet haline gelmiş askerlik, erkeklerin hayatlarının belirli bir dönemini kapsamaktadır. Ailelerinden ve yakın çevrelerinden uzaklaşarak yeni bir ortama gelen bireyler burada farklı tecrübeler edinmektedirler. Bu tecrübeler ile toplumsal hayatın içerisinde farklı ve yeni etkileşim ağları oluşmakta ve bireylerin sonraki hayatlarında bunun yansımaları açıkça görülmektedir.

Askerlik zorunlu bir hizmet olmakla birlikte aynı zamanda toplum nezdinde de mutlaka yapılması gereken bir ödev olarak kabul edilmektedir. Türkiye'nin farklı coğrafi bölgelerinden ve farklı kültürlerinden gelen erkekler, askeri kışla içerisinde eşit yaşam koşullarını paylaşarak yeni bir toplumsal bütünleşme içerisine girmektedirler.

Sosyal sermaye; en az iki kişi arasında, güvene dayalı bir şekilde kurulabilen iletişim imkanı, biraz daha geniş bir tanımlamayla, toplumu oluşturan fertler, sivil toplum örgütleri ve kamu kurumları arasındaki koordinasyon faaliyetlerini kolaylaştırarak toplumun üretkenliğini arttıran ayrıca, güven, norm ve iletişim ağı özelliklerini de içeren bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Temple, 2000; 23). Bu anlamda kendine özgü yapısı ile bir kamu kurumu olan askerlik sistemi bireyin yeni ve farklı etkileşimlerine fırsatlar sunmaktadır.

Sosyal sermaye kavramının en temel öğelerinden birisi güvendir. Güven duygusunun oluşması halinde karşılıklı iletişim artmakta ve yeni sosyal ağlar gelişmektedir. Bilindiği üzere toplumumuzda erkeklerin toplumsal etkileşimi içerisinde, askerlik önemli bir yer oluşturmaktadır. Her erkek vatandaş askerlik hizmetini yerine getirirken eşit muameleyle karşılaşmaktadır. Tüm erkekler ülkemizde sınıfsal, dini ya da ırk ayrımı gözetilmeksizin, bu vatandaş olma yükümlülüğünü yerine getirmekle sorumlulardır.

Araştırmanın konusu Türkiye'de zorunlu askerlik hizmetinin erkeklerin sosyal sermayeleri üzerindeki etkisinin incelenmesidir. Bu çalışmada askerlik hizmeti sırasında kişiler arasındaki oluşan arkadaşlıkların askerlik hizmeti bittikten sonra ne boyutta devam ettiği araştırılmıştır. Bu çalışmada askerlik hizmetinin erkeklerin sosyal sermayeleri üzerinde etkisinin olup olmadığı incelenirken, bu etkilerin kişinin askerlik hizmeti bittikten sonraki geçen süreye göre ve askerlik hizmeti sırasında "gazi" veya "muharip gazi" olup olmadıklarına göre de bir değişkenlik gösterip göstermedikleri ayrıca değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1.2 Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, kanunlarla zorunlu olan ve erkeklerin hayatlarında önemli zaman dilimi teşkil eden askerlik hizmetinin sosyal sermaye üzerine etkisini incelemektir. Genel itibari ile bu çalışmada, erkeklerin asker arkadaşlığına yükledikleri anlamlar, askerlik hizmeti sırasında oluşan arkadaşlıkların sivil yaşantıya ne boyutta aktarıldığı, geçen zamana göre bu arkadaşlık ilişkilerinde değişiklik olup olmadığını ortaya koymaya çalışmıştır. Çalışmanın diğer bir boyutunda ise gazi/muharip gaziler ile askerlik sürecinde herhangi bir çatışmaya girmemiş askerlerin asker arkadaşlığına yükledikleri anlam ve askerlik sonrası arkadaş ilişkilerinin sosyal sermaye üzerindeki etkileri arasındaki değişkenleri sosyolojik perspektifle analiz edilmiştir.

1.3 Araştırmanın Önemi

Bireylerin sosyal sermayeye sahip olabilmeleri için diğer insanlarla etkileşim halinde olmaları gerekir. Askerlik kurumu da belli bir yaş grubunun etkileşim içerisinde buldukları ve birbirlerine karşı yeni ilişkiler geliştirdikleri yeni bir ortamdır. Ayrıca askerlik hem kendine özgü değerleri hem de fonksiyonları itibariyle yeniden sosyalleşmenin gerçekleştiği bir kurumdur (Şahin, 2007: 34).

Bugüne kadar yapılan çalışmalar incelendiğinde genelde zorunlu askerlik hizmetinin erkeklerin sosyalleşmeleri üzerindeki etkilerinin araştırılması boyutunda olduğu görülmektedir (Beşirli, 2005; Şahin, 2007; Kahya, 2013). Askerlik ortamında oluşan yeni arkadaşlıkların oluşturmuş olduğu sosyal ağların sivil hayatta ne kadar

devam ettiği ve iletişim boyutunun kişinin askerlik hizmetinin bitirdiği yıla göre ve gazi/muharip gazi olup olmaması boyutuna göre değişkenlik gösterip göstermediği ise ele alınmamıştır.

Zorunlu askerlik hizmetinin erkek cinsiyeti üzerindeki sosyal sermaye etkisini irdeleyen bu çalışmada; farklı zaman dilimlerinde askerliğini yapan ve farklı tecrübeler edinen erkek katılımcılar ile Nisan-Mayıs 2015 tarihleri arasında yapılan görüşmeler ile onların zorunlu askerliğe ve asker arkadaşlığına bakış açıları ölçülmeye çalışılmıştır. Buradan hareketle katılımcıların askerlik süresi içerisinde kazandıkları sosyal sermayelerinin askerlik sonrası hayatında ne kadar yer aldığı değerlendirilmiştir. Ülkemizde sosyal sermaye kavramı ile zorunlu askerliğin birlikte ele alındığı sosyolojik çalışmanın olmadığı görülmüştür. Dolayısıyla bu çalışma ile zorunlu askerliğin sosyal sermaye üzerindeki etkisinin incelenmesi sayesinde zgn bir model olarak bundan sonra yapılacak çalışmalara da örnek oluşturacağı düşünülmektedir.

2. İLGİLİ ALAN YAZIN

2.1 Sosyal Sermaye Kavramı

Sermaye, para ve para sayesinde elde edilen varlık ve serveti akla getiren, genellikle de ekonomik bir terim olarak karşımıza çıkan bir kavramdır. Romalı hukukçular sermayeyi faiz dışında kalan ayırtırılmış bir kredinin anaparası şeklinde tanımlamışlardır (Smitt ve Kulynych, 2002: 152). Çiftlik hayvanı, sığır anlamına gelen “capitale” yani sermaye kavramı, zamanla anlam değiştirerek para ve paranın yatırımı şeklinde kullanılmaya başlanmıştır (Wolf, 2004: 75). Ekonomik bir terim olarak kullanılan kavram, günümüz iktisat teorilerinde üretim için gerekli dört unsurdan biri olarak değerlendirilmektedir (Edgar ve Sedgwick, 2007: 58).

Türk Dil Kurumu (2012) sermayeyi; “Bir ticaret işinin kurulması, yürütülmesi için gereken anapara ve paraya çevrilebilir malların tamamı, başmal, anamal, meta, kapital” olarak tanımlamaktadır. Son yıllarda ise sermaye, sadece maddi unsurları temsil eden bir kavram olmak yerine, insana ait değerleri de içine alan ve ekonomi alanının dışında diğer sosyal bilimlerinde de kullanılan bir kavram haline gelmiştir. Nitekim sosyal bilimlerin farklı alanlarında görev alan bilim insanları kendi alanlarına ait bakış açılarını temele alarak sermaye kavramını başka kavramlar ile birlikte değerlendirmişlerdir. Bunların başında da sosyal sermaye kavramı gelmektedir.

Sosyal sermaye; ülkelerin ekonomik faaliyetlerine yönelik toplumsal hayatın etkilerini ortaya koymayı amaçlayan sosyal içerikli yeni bir iktisadi kavramdır. Sosyal sermaye kavramının birçok tanımı bulunmaktadır. Genel anlamda sosyal sermaye, toplumsal eylemin gerçekleşmesi için gerekli olan sosyal yapılar ve ağlar; bu yapılar içindeki normatif içerikler ve bununla birlikte bu yapılar aracılığıyla elde edilen kolektif eylemlerin sonuçları anlamına gelir (Prakash ve Selle, 2004: 18). Başka bir tanımda ise sosyal sermaye; dar anlamı ile iki kişi arasında, güvene dayalı bir şekilde kurulabilen iletişim, biraz daha geniş tanımlamayla, toplumu oluşturan fertler, sivil toplum örgütleri ve kamu kurumları arasındaki koordinasyon faaliyetlerini kolaylaştırarak toplumun üretkenliğini arttıran, güven, norm ve iletişim ağı olarak da tanımlanmaktadır (Temple, 2000: 23). Field (2006) ise sosyal

sermayeyi sadece bireylerin başkaları ile bağlar oluşturması değil, aynı zamanda herhangi bir grubun içinde olmaktan dolayı o grubun değerlerinin içselleştirilmesi ve kaynaklara erişimin sağlanması olarak tanımlamıştır.

Yapılan tanımlar dikkatle incelendiğinde bu tanımların özünde, ‘güven’, ‘işbirliği’, ‘sosyal dayanışma’, ‘toplumsal ağlar’, ‘karşılıklı normlar’ gibi kavramların ön plana çıktığı görülmektedir. Bu kavramlardan yola çıkarak sosyal sermayenin kaynaklarını da; aile, kamu sektörü, firmalar, sivil toplum örgütleri, dini etnik ve diğer sosyal gruplardır. Bahsedile bu gruplar, aileden başlayarak millete kadar genişleyen bir büyüklük göstermektedir (Narayan ve Cassidy, 2001: 67).

Sosyal sermaye kavramı günümüzdeki ününü Bourdieu ve Glenn Loury’un çalışmalarına borçludur. Bu çalışmaları daha sonra Coleman ve Putnam takip etmiştir. 1970’li yıllarda sosyolog Bourdieu ve daha sonra iktisatçı Glenn Loury, sosyal sermaye kavramını tekrardan canlandırmışlardır. Coleman’ın eğitim alanındaki araştırmaları ve Putnam’ın sivil katılım ve kurumsal işlev ile ilgili yaptığı araştırmalar, bu alanda yapılan günümüz araştırmaların çoğuna referans olmuştur.

John Field (2006) sosyal sermaye kavramını basit bir şekilde “ilişkiler önemlidir” şeklinde açıklamıştır. Sosyal bir varlık olan insan, başkalarıyla ağlar kurarak hayatını kolaylaştırmakta ve yaşamına devam etme adına bu ağlarla var olmaktadır. Bu birlikteliklerle oluşan iletişim ağları, ortak değerlerin oluşturulması ve aktarımı için büyük öneme sahiptirler. Bu anlamda bireylerin sahip oldukları iletişim ağları, kişilerin hedeflerine devam etmelerine izin veren ve bununla birlikte toplumu bir arada tutmaya yardımcı olan normlar ve daha geniş ilişkiler olarak görülmelidir.

2.1.1 Sosyal Sermayenin Tarihsel Gelişimi

Sosyal sermaye kavramının tarihsel gelişimine baktığımızda karşımıza bugünkü kullanılan şekliyle olmasa da bu kavramın içerdiği olduğu anlama bağlı olarak konunun önemini ilk belirten kişinin Fransız düşünür Alexis de Tocqueville olduğu söylenebilir. Tocqueville’nin Amerika’da gözlemlediği ve tecrübe ettiği durumları kitabında güven ve birlik sanatı kavramları ile açıklayarak, günümüze

sosyal sermayenin temel kaynakları adına referansta bulunmuş ve sosyal sermaye kavramını açık şekilde belirtmemiş olmasına rağmen güven ve birlikte yaşamın önemine vurgu yapması nedeniyle adını tarihe kazımıştır (Fukuyama, 2000: 17).

Günümüzdeki anlamı ile sosyal sermaye kavramının ilk defa 1916 yılında yazılan “The Rural School Community Center” adlı çalışması ile Lyda Judsen Hanifan tarafından kullanıldığı tespit edilmiştir. Hanifan (1916), 771’i okul çağındaki çocuklardan oluşan 2180 nüfuslu Batı Virginia’da, sosyal sermaye oluşumunu ve yararlarını incelemiş, ekonomik kavramlardan yola çıkarak sosyal sermaye kavramını geliştirmiştir. Hanifan, ekonomik olarak insanların kendi başlarına yeterli olmadıklarında başka bireyler ile sermayelerini birleştirip daha büyük bir sermaye oluşturdukları gibi toplumsal yaşamda da bunun gibi bir sermaye birlikteliğinin olabileceğine dikkat çekmiştir. İnsanların günlük yaşamlarıyla ilgili, arkadaşlık, sempati, iyi niyet ve sosyal birtakım ilişkilerin önemini vurgulamak için de sosyal sermaye kavramını geliştirmiştir (Hanifan, 1916: 12-13).

Sosyal sermaye kavramı 80’li yıllarda Coleman ve Bourdieu ile literatürlerde yeniden yer almaya başlamıştır. Putnam ise doksanlarda yaptığı sosyal sermaye çalışmaları ile yeni bir aktör olarak karşımıza çıkmıştır (Fukuyama, 2000b: 27; Lin, 2001: 22).

James Coleman, “sosyal sermaye” kavramını ilk defa 1988 yılında “Beşeri Sermayenin Yaratılmasında Sosyal Sermaye” adlı eserinde kullanmıştır. Coleman kitabında sosyal sermaye kavramını açıklarken insanların mevcut çıkarlarına en uygun olanın rekabet etmek olduğu durumlarda bile neden işbirliği yapmayı seçtikleri sorusuna cevap aramış ve sosyal sermaye kavramını, toplumsal yapıların insanların bir şeyler başarmalarını sağlayan yönleri olarak belirtmiştir. Coleman (1990), araştırmalarında içinde güven ve itimadın yaygın olduğu toplulukların, bunları yeterince barındırmayan başka topluluklara göre daha fazla şey başaracak bir kapasiteye sahip olabileceklerine dikkat çekmiştir.

Pierre Bourdieu, Coleman’dan sonra sosyal sermaye kavramını ve etkilerini inceleyerek kavramın daha bilindik hale gelmesini sağlamıştır. “The Forms of Capital” adlı eserinde Bourdieu (1986), sermayenin sadece maddi kaynakların

birikimiyle ilişkili olmadığını, toplum içerisinde de maddi olmayan sermaye biçimlerinin yer aldığını belirterek, sosyal sermaye kavramına dikkat çekmiştir. Bourdieu'ya göre sermaye “toplumun biriktirilmiş tarihi”dir (Bourdieu, 1983: 183).

Bourdieu, sosyal sermayeyi ilk kez şöyle tanımlamıştır: Gerekli olduğunda faydalı destekler sağlayan toplumsal ilişkilerin sermayesi; herhangi biri toplumsal açıdan önemli konumlara, örneğin siyasi bir kariyer gibi aynı zamanda para değeri de olan konumlara, sahip olan müşterilerin ilgisini çekmek istediğinde çoğu zaman vazgeçilmez olan saygınlığın ve onurluluğun sermayesidir (Palabıyık, 2011: 77).

Bourdieu sermaye kavramını, aktörlerin veya grupların düşünce ve davranışlarını formüle ettikleri, topluma ait alışkanlık, kodlama veya kalıpların bütünü şeklinde açıklamıştır. Söz konusu bu formülasyon neticesinde aktörler ya da gruplar davranışlarının meşruluğunu sağlarlar. Zamanla ve yeni davranışlar yoluyla sermaye kendini yeniden üretir. Söz konusu bu sermaye aslında toplumun mantıksal pratikleridir. Söz konusu bu mantıksal pratikler, sosyal olan için tesis edilmiş anlamdır (Bourdieu ve Wacquant 1996: 153). Bir sosyal aktör eğer söz konusu bu kodlama içerisinde hareket ederse, davranışlarını önceden hesaplayabilmesi mümkün hale gelebilmektedir.

Bourdieu, Marx sosyolojisini referans alarak, sosyal sermaye kavramının eleştiri konusu olabilecek boyutlarını da çalışmalarına dahil etmiştir. Bourdieu sosyal sermayeyi toplumda oluşturulmuş elitler iktidarının devamını sağlayan ve toplumsal eşitsizliği beraberinde getiren bir kaynak olarak düşünmektedir. Bourdieu'ya göre sosyal sermaye, içinde bulundurduğu kodlar nedeni ile sosyal hayatın kolaylaşmasına yardımcı olurken, başka bir yönü ile de sosyal eşitsizliklerin oluşmasına yol açmaktadır (Yarcı, 2011: 25).

Sosyal sermaye kavramını inceleyen bir diğer araştırmacı da Robert Putnam'dır. Putnam, sosyal sermayeyi Coleman ve Bourdieu'dan farklı olarak, toplumun genel yapısı yani makro ölçekte incelemiş ve sosyal sermaye birikiminin toplumsal gelişmedeki önemi ve demokratik siyasal sistemler içindeki yeri ile ele almıştır. Putnam, İtalya üzerine yaptığı çalışmalarında ülkenin kuzeyi ve güneyi arasındaki kurumsal performansları değerlendirmiştir. Güney ve kuzey arasındaki

kurumsal performans farkının nedeni olarak toplumsal sivil kültürü, gönüllü işbirliğini ve güven düzeyleri arasındaki farklardan kaynaklandığını belirtmiştir. Putnam, araştırmalarını ilk zamanlar İtalya üzerine yapmış olmasına rağmen daha sonra çalışmalarını Amerika üzerine yoğunlaştırmıştır. Putnam çalışmalarında sosyal sermayenin toplumsal kalkınma için önemli olduğunu vurgulamıştır (Field, 2006: 42).

Francis Fukuyama ise sosyal sermaye kavramının ön plana çıkmasında büyük öneme sahip bir sosyal bilimci olarak günümüzde oldukça önemli bir şöhrete sahiptir. Fukuyama, "Refahın Yaratılması (2000)" ve "Güven: Sosyal Erdemler ve Büyük Çözülme (2000)" adlı eserlerinde sosyal sermaye kavramını farklı şekillerde tanımlamıştır. Fukuyama, sosyal sermayenin beşerî sermayenin tersine bireylere değil gruplara ait olduğunu söylemektedir (Fukuyama, 1997: 10-12). Buradan da hareketle Fukuyama, sosyal sermayeyi, aralarında işbirliği yapma imkânı bulunan bir örgütün üyelerinin ortak olarak kabul ettiği normlar veya gayri resmî değerlerin belli bir kümesi şeklinde tanımlar.

2.1.2 Sosyal Sermaye Unsurları

Sosyal sermayenin oluşabilmesi için en az iki insanın birbirleriyle etkileşim halinde olması gerekir. Bununla birlikte sosyal sermaye, fiziksel olarak ölçülebilen bir olgu da değildir. Sosyal sermayede önemli olan iletişim ağlarının değerli olduğu gerçeğidir (Field, 2008: 16). Bu anlamda iletişim ağları, yaptırımlar ve normlar sosyal sermayenin temel unsurlarıdır.

Putnam, sosyal sermayeyi açıklarken, iletişim ağları, güven ve normlar gibi toplumun etkinliğini koordine edilmiş eylemlerle kolaylaştıran sosyal organizasyonların özelliklerine gönderme yapmaktadır (Field, 2006: 43). Putnam, sosyal sermaye açıklamalarında her zaman sosyal norm ve ağlar ile güven olgularına atıfta bulunur. Sosyal normlar ve ağların nispeten daha statik olduğunu, güven sürecinin ise toplumsal yapıya bir anlamda dinamizm sağladığını ve ruh verdiğini belirtir (Kuşçu, 2006: 14). Karagül ve Dündar (2006) da bu doğrultuda sosyal sermayenin unsurları olarak; kurallar, yazılı veya yazılı olmayan her türlü davranış,

normlar, iletişim olanakları ve bireylerin birbirlerine duydukları güven düzeyini belirtmektedirler.

2.1.2.1 Güven

Güven unsuru, insanın gereksinim duyduğu ve temin etmeye çalıştığı; yeme, içme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarının da önüne geçebilen ve hayatını sürdürebilmesi için gerekli olan en önemli yaşam alanı özelliğidir (Karagül, 2012: 95). Bu nedenle güven; insan ilişkilerinde, ilişkilerin sağlıklı olabilmesi için olmazsa olmaz sayılacak özelliklerin başında gelmektedir.

Güven; bireysel yaşantının, toplumsal düzenin, demokratik ve ekonomik gelişmenin temelini de oluşturmaktadır. Toplumda bireylerin ortak olarak hareket edebilmesi güven duygusunun oluşturulması ile alakalıdır. Güven duygusunun da kurallara dayalı, işbirliği yapan ve dürüst üyelerden oluşan bir toplumda ortaya çıkması muhakkaktır (Gökalp, 2003: 163).

Güven, bir ilişkinin tarafı olan bireylerin davranışları hakkında tahmin yürütülerek, bireylerin birbirlerini istismar etmeyeceğinden emin olunmasıdır (Başak ve Öztaş, 2010: 35). Putnam (1993) bu anlamda güveni açıklarken güvenin sadece söz ile verilen bir garanti olmadığını, kişinin daha önceki ilişkilerinde göstermiş olduğu davranışlarından hareketle güven duygusunun gelişebileceğinden bahseder.

Coleman ise güven faktörünü toplumsal etkileşim sürecinde riskli olabilecek bir unsur olarak değerlendirmektedir. "Güven, bir kişinin aldığı riskin diğerinin davranışına bağlı olduğu durumlarda ortaya çıkar." (Coleman, 1994: 91). Coleman ve Putnam sosyal sermaye kavramını açıklarken güveni, sosyal sermayenin kilit faktörlerinden bir tanesi olarak belirtmektedirler (Field, 2006: 91-92).

Sosyal sermaye kavramına çok büyük katkılar sağlayan Putnam ve Coleman'dan sonra güven konusunda detaylı çalışmalarıyla öne çıkan isim Fukuyama'dır. Fukuyama (2005) sosyal sermaye kavramını tanımlarken özellikle insanlar arasındaki işbirliği ve güven duygusuna vurgu yaparak, sosyal sermayeyi toplumda güven duygusundan kaynaklı bir yeti olarak görmektedir. Fukuyama, toplulukların karşılıklı güven ve belirli normlar ile oluşabileceğini aksi halde bu

sürecin kendi başına oluşamayacağına dikkat çeker. Bu normlar, adalet, din gibi değerler olabileceği gibi günlük pratikler de bu süreçte etkilidir. Güven düzeyinin yüksek olduğu toplumlarda bireyler arasında işbirliği içinde hareket etme isteği artarken, bir yandan da güven düzeyi seviyesi de artmaktadır.

Güven ve güvenilirlik sosyal ve ekonomik ilişkileri kolaylaştıran önemli bir unsurdur. Diğer insanlarla iletişime geçtiğimiz durumlarda, evlenirken, oy verirken, kredi kartı kullanırken, uçağa binerken ya da bir suçu bildirip bildirmemeyi düşünürken güvenin önemi ortaya çıkar. Güvenin sağlanamadığı durumlarda, günlük yaşamda yüksek maliyet, harcanan fazla zaman ve bürokratik durumlar ortaya çıkar (Field, 2006: 89).

Güven unsurunun bir toplumda yeterince gelişmemesi sonucu, toplumu oluşturan etkileşim ağları istenilen seviyede kurulamaz ve sermaye birikiminin önünde bir engel oluşturur (Eşki, 2009: 84). İlişkilerin sürdürülebilmesi için veya istedik sonuçlar elde etmek adına güven ortamının sağlanması büyük önem arz etmektedir. Güven ortamının ortadan kalkması halinde taraflar kaçınılmaz olarak birbirlerini suçlamaya başlayacaklar ve bir güven krizi oluşacaktır (Erdem, 2003: 133).

Güvensizlik beraberinde maliyeti yüksek çözümler getirmektedir. Güven krizinin yaşandığı toplumlarda zamanla mafya tipi suç örgütleri gelişir. Rüşvet ve yolsuzluk yaygınlaşır. Güçlü merkezi devlete ve bürokrasiye ihtiyaç doğar bu da bir anlamda yüksek maliyet gerektirir (KOSGEB, 2005: 24).

TSK bünyesinde askerlik hizmetini yerine getirmek için biraraya gelen erkek bireyler uzun bir süre birlikte aynı ortamı paylaşırlar. Bu süreçte sosyal izolasyonu yoğun olarak yaşayan bireyler birbirlerine her açıdan ihtiyaç duyarlar. Askerlik kurumu erkeklere kışlaya girdikleri andan itibaren "ben" kavramı yerine "biz" kavramını aşılmayı hedefler. Askerlik ortamında bireysellik yoktur, grup anlayışı vardır. Kişi kendisinden sorumlu olduğu gibi asker arkadaşlarından da sorumludur. Askerlik ortamında erkeklere verilen eğitimin temel amacı onların savaşma becerilerini geliştirmektir. Böyle bir eğitimin başarılı olması için de askerlerin birbirlerine güvenmeleri gerekmektedir. Çünkü olası bir muharebe ortamında

birbirlerine canlarını emanet etmektedirler. Birbirlerine güvenmeyen askerlerden oluşan bir ordunun savaşta başarılı olma ihtimali düşüktür. Böylesi bir ortamda güvene dayalı oluşan arkadaş ilişkilerinin uzun süreli olması ve kişilerin sosyal sermayelerine olumlu katkı sağlaması beklenmektedir. Sosyal sermayenin en temel unsuru güven olduğu gibi asker arkadaşlığının da temelinde birbirlerine güven duygusu vardır.

2.1.2.2 Sosyal Normlar ve Değerler

Güven unsurundan sonra sosyal sermaye açısından önemli bir faktörde normlardır. İnsanların davranışlarını etkileyen ve genellikle yazılı olmayan, uyulmadığı zamanlarda da resmi bir yaptırıma dönüşmeyen beklentilere norm denilmektedir (Mısırdalı, 2006: 100). Normlar, tıpkı güven gibi sosyal sermayenin temel dayanağını oluştururlar. Putnam (1993) norm kavramını güven unsuru ile birlikte ele almış ve normları toplumsal ağlar ile birlikte güven duygusunun oluşmasında etkili olduğunu belirtmiştir.

Sosyal sermayenin bir unsuru olarak normlar, bireylerin gerekirse toplum için kendi çıkarlarından vazgeçebilmeleri açısından da önemli bir faktördür. Onur, sosyal destek, statü ve bunun gibi diğer ödüllerle desteklenen normlar, insanlar arasındaki bağları güçlendirmeye yardımcı olmakta ve insanların kamu yararını gözetmesini sağlamaktadır (Özdemir, 2008: 74). Ahlaki yargı ve standartları belirleyen normlar, toplumsal ilişkilerde kişileri doğru eylemlere sevk eden etkili yaptırımlardır (Ekşi, 2009: 37). Coleman (1988)'a göre normlar, toplumda yer alan bireyler için sınırlamalar getirmiş olsa da sosyal sermaye açısından değerini korumaktadır.

Normlar, paylaşılan güven ve karşılıklı duygusunun bir aracı konumundadır ve gelecekteki belirsizliğin ortadan kaldırılmasında önemli bir yere sahiptirler. Normlar sayesinde insanlar sosyal sermayenin diğer aktörlerinin gelecekte nasıl davranacaklarını kestirebileceklerinden, güven duygusunun daha kolay oluşması ve maliyetlerin düşmesi söz konusudur (Reyhanoğlu, 2006: 21). Toplumda resmi ve yarı resmi olan normlar fırsatçılığı kısıtlamakta, aynı zamanda işlem maliyetlerini azaltmaktadır. Bu sayede de ekonomik işlemlerden elde edilen kazanımların artması sağlanmaktadır (Özcan, 2011: 55). Dolayısıyla sosyal normların yeterince

benimsenmediği ve anlaşmaların normlar aracılığıyla tesis edilemediği durumlarda, hem maddi hem de manevi olarak ek maliyetler ortaya çıkmaktadır (Erbil, 2008: 23).

Fukuyama (2005), güven ortamının sağlanamadığı toplumlarda, yasal aygıtların işlem maliyetini arttırdığını ileri sürer. Normlar belirsizlikleri giderdikleri ve güven ortamının oluşmasına yardımcı oldukları ölçüde yaptırım maliyetini düşürürler ve işbirliğini kolaylaştırırlar. Bu nedenle de sürekli gelişirler.

Eren (1993: 70-71) normların belli başlı niteliklerini kısaca şöyle özetlemiştir:

- Normlar, grup içindeki bireyleri etki ve baskı altına alarak onların davranışlarını düzenlerler.
- Normlar, bireylerin birçoğu veya tamamı için grubun büyük bir kısmı tarafından oluşturulurlar.
- Normların oluşması için belirli bir zaman gerekir. Bu süre içinde grup liderleri bazı normları açıklayarak gruba benimsetmeye çalışırlar. Normlar çeşitli görüşmeler sonucu ve karşılıklı ödünler vermek suretiyle zamanla biçimlenir.
- Normlar, bireyin kendine ait düşünce ve duygularını tamamen ortadan kaldıramazlar; ama davranışları ya da diğer bir deyimle tutumlarını istemli veya istemsiz bir biçimde etkilerler.
- Bazı normların kabulü zordur ve bazı normlarda grup içi bireylerin tamamı tarafından kabul görmezler. Bu tür normlara klik ya da alt grup norm denilmektedir.

2.1.2.3 Sosyal Ağlar

Sosyal sermayenin unsurlarından bir diğeri de sosyal ağlardır (Öğüt ve Erbil, 2009: 17). Toplumu bir arada tutmaya yardımcı olan ve bireylerin hedeflerini sürdürmelerini sağlayan ilişkiler bütünü olarak tanımlanan sosyal ağlar, sosyal sermayenin önemli faktörlerinin başında gelmektedir (Field, 2006: 4).

Sosyal ağlar; aile, din, cemaat gibi bireyin iradesi dışında oluşabilen ağlar ile birlikte bireyin kendi isteği ile katıldığı spor kulüpleri, yardım toplulukları ve müzik

koroları gibi gruplar da olabilir (Akdoğan, 2002: 36). Bireyler arasındaki dostluk, akrabalık gibi güçlü görünen ağlar; toplumsal eylemi ve bütünlüğü sağlamada, bir dernek üyeliği, tanışıklık ilişkisi gibi görünüşte daha zayıf ağlara göre daha az önemlidir. Putnam (1993) da küçük ve zayıf gibi görünen ağların aslında daha işlevsel olduğunu belirtir.

Sosyal sermaye literatüründe sosyal ağlar, sürekli vurgulanan unsurların başında gelmektedir. Çünkü sosyal ağlar; yakın arkadaş ağlarından, büyük çaplı iş ağlarına kadar etkisi olan bir faktördür. İster küçük ister daha büyük ölçekte olsun bu ağlar içinde güvene dayalı kurulacak ilişkilerle insanlar birlikte hareket etme ve dayanışma duygularını daha rahat yaşayacakları söylenebilir (Özcan, 2011: 47). Bu şekilde de sosyal ağlar, insanlar arası iletişim düzeyi ve miktarının belirlenmesinde etkili olmaktadır (Tüysüz, 2011: 52).

Putnam (1993) sosyal ağları tanımlarken, sosyal ağları güven ile birlikte ele almış ve güvenin geçişken ve yayılmacı yapısını etkilediğini belirtmiştir. Kısacası sosyal ağlar genelleştirilmiş karşılıklılığı kolaylaştıracak ve karşılıklı güveni güçlendirecektir. İnsanlar arası başarılı ağ yapılarındaki işbirliği ve iletişim, bireylerin kolektif eylemlerde bulunması kolaylaşacaktır. Putnam bunu “sana güveniyorum çünkü ona güveniyorum ve o bana göstermiştir ki o da sana güveniyor” şeklinde ifade etmektedir. Bu anlamda sosyal ağlar bireyler arası güvene dayalı ilişkilerinin fayda akışını kolaylaştırmaktadır (Çetin, 2006: 25). Ayrıca Putnam, sosyal ağların değerli bir servet olduğunu belirtmiş ve sosyal sermaye açısından önemine her zaman dikkat çekmiştir. Ona göre sosyal ağlar, sosyal bağlılık için önemli bir temel oluşturmaktadır. Bu da bireylerin sadece doğrudan tanıdıklarıyla değil bireyin diğerleri ile de ortaklaşa çalışmasını kolaylaştırmaktadır (Field, 2006: 16).

Putnam ile birlikte Bourdieu ve Coleman da sosyal sermaye tanımlarında sosyal ağların önemine dikkat çekmişlerdir. Bourdieu sosyal ağları tanımlarken, ağların sosyal sermayenin anlaşılmasına ve bireylerin sosyal sermaye adına isteklerini nasıl kullanmaları gerektiğine yardımcı olduğunu belirtir (Eşki, 2009: 41). Coleman ise, bireylerin kurdukları sosyal ağlar ile birlikte sosyal sermayenin oluşabileceğinden bahseder. Sosyal ağlar ile bireyler birbirleriyle temasta bulunur ve

bu temaslar sonucunda da ortak davranış kalıpları yani normlar oluşur. Bunun sonucunda da bireyler arası beklentiler meydana gelir. Coleman da Putnam gibi bu sayede her türlü bilgiye ve özellikle de özel bilgiye daha güvenilir, çabuk ve kapsamlı bir şekilde ulaşılabileceğinden bahseder (Öztaş, 2007: 83-85).

Sosyal ağlar, kaynakları harekete geçirebildikleri ölçüde sosyal sermayeyi bünyelerinde barındırırlar. Ayrıca sosyal ağlar; bireylerin kaynaklara ulaşabilmelerini kolaylaştırdığı ve hızlandırdığı için sosyal sermaye açısından da değerli bir unsur olarak görülmektedir (Öğüt ve Erbil, 2009: 19).

2.1.3 Sosyal Sermayenin Kaynakları

Son yıllarda, özellikle ülkemizde, büyük bir gelişme gösteren sosyal sermayenin toplumun birlik ve beraberlik içerisinde huzur ve güvenle yaşaması, ekonomik bağlamda refah içerisinde olabilmesi için ne kadar önemli olduğu anlaşılmaya başlamıştır. Bir toplumun gerek ekonomisinde gerekse sosyal yaşayışında önemli bir etkiye sahip olan sosyal sermaye kavramının kaynaklarının neler olduğunun bilinmesi önemli olarak değerlendirilmektedir. Karagül (2012: 47), sosyal sermayenin kaynakları olarak; aileyi, sivil toplum örgütlerini, dini grupları ve son olarak da kamu sektörünü belirtmektedir.

Bireyin toplum ile arasındaki ilk etkileşim yeri olarak kabul edilen aile, üyelerinin sağlıklı sosyal ilişkiler geliştirebilmesi, normların ve kuralların içselleştirilmesi, kolektif eylem potansiyelini açığa çıkarabilmesi, bireylerin sosyalleşmesi ve değerler alanına dâhil olabilmesi için önemli bir sosyal sermaye kaynağıdır (Aydemir ve Tecim, 2012: 75).

Aile gibi bir başka sosyal sermaye kaynağı ise, bireylerin işbirliği içinde ortak hedeflerle birleştiği, ekonomik ve sosyal menfaatler sağlayan sivil toplum örgütleridir. Bu tip örgütler sosyal çevre ile olan bağları geliştirmekte ve genişletmekte, bu yolla da üyelerini toplumla daha kolay bütünleşmesini sağlamaktadır. Ancak çeteler, terör örgütleri veya mafya gibi illegal sivil toplum örgütleri sosyal sermaye kapsamında bir kaynak olarak değerlendirilmemektedir (Betil, 2010: 58).

Din ve dini cemaatlerde örtük bir biçimde de olsa toplum içinde yardımlaşma ve dayanışmayı sağladıkları ve kendine özgü fonksiyonları itibariyle sosyal sermayenin bir kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Din kurumunun sosyal sermayeyi arttırdığını öne süren araştırmacılar; dinin, toplum içerisinde birarada olabilmeyi ve işbirliğini arttırdığını, topluluk anlayışını diri tuttuğunu, topluma hizmet ekseninde gönüllü faaliyetlere öncülük ettiğini ileri sürerler (Aydemir ve Tecim, 2012: 77).

Son olarak kamu yapılanması da sosyal sermaye kaynağı olarak büyük önem teşkil etmektedir. Etkin ve kaliteli kamu kurumları sosyal sermaye açısından belirleyici bir unsurdur. Keyfiyete dayalı uygulamaların, yolsuzluğun ve rüşvetin olmadığı kamu sistemine sahip ülkelerde bireylerin birbirlerine ve kamuya güveni yüksek çıkmakta bu da sosyal sermaye miktarının yükselerek ekonomik büyüme ve gelişmenin önünü açmaktadır (Altay, 2007: 89).

2.1.3.1 Aile ve Sosyal Sermaye

Toplumun en küçük yapı birimi olan aile, bir sosyal sermaye kaynağı olarak insanların ilk tanıştığı, ilk eğitim aldığı; fiziksel ve psikolojik anlamda en çok etkilendiği sosyal birimdir. Sosyal bağlar ilk defa ailede kurulmaya başlar ve bu sosyal bağların kuralları yine aile içerisinde öğrenilir. Ayrıca güven ilişkilerinin kurulduğu ilk yer olarak aile kurumu kabul edilmektedir. Kısacası sosyal sermaye birikimi aile içinde başlamaktadır. Aile, bireylerin kolektif eylem potansiyelinin ortaya çıkarılması, kuralların ve normların içselleştirilmesi ve sosyalleşmesinin sağlanması açısından önemlidir. Dahası bireyin kendini var edebilecek değer, anlam ve ahlaki içselleştirebilmesi, ilk olarak aile üzerinden gerçekleşmektedir (Aydemir ve Tecim, 2012: 82).

Karagül (2012)'e göre bebekler her türlü maddi-manevi ihtiyaçlarını karşılıksız olarak ailelerinden temin edebildiklerinden dolayı kendilerinin de başkalarına karşı sorumlulukları olduğunu yaşayarak öğrenebilmektedirler. Bireyler hayata ve topluma hazırlık konusunda ilk eğitimleri ailelerinden almaktadırlar. Aile içerisinde başka bireylere karşı sorumlulukları olduğu bilinci küçüklükten itibaren kazanılmaya başlanır. Ayrıca bireylerin ilk iletişimleri aile üyeleri ile birlikte

gerçekleşir. Bireyler ailede kazandıkları iletişim becerileri ile ileriki yaşlarında iş ve sosyal hayatlarında sağlıklı ilişkiler kurabilmektedirler.

Aile; evlilik, akrabalık, komşuluk ve kardeşlik gibi ortak eylem alanları, toplumsal kontrol ve meşrulaştırma sistemleri inşa etmesi açısından da sosyal sermayenin bir kaynağı olarak görülmektedir. Bu meşrulaştırmanın önemli sonucu güven olarak topluma yansır. Dolayısıyla aile, güvenin üretildiği temel yerdir. Çünkü üyelerinin paylaşabileceği, sahipleneceği, ortak faydaya yönelik işlerlik kazandırabileceği güven duygusu aile içinde üretilir ve bu güven de sosyal sermayenin temel unsurudur (Aydemir ve Tecim, 2012: 83).

Bourdieu, bireylerin toplumsal alanda aldıkları konumun, alınan kültürel sermayenin aile etkeni ile gerçekleştiğini söylerken, sosyal sermaye oluşumu ve aktarımında da en önemli saç ayağının aile olduğunu vurgular. Coleman ve Putnam ise zamanla toplumda yaşanan göçler, coğrafi koşullar, kadının iş hayatına atılması, ailelerin daha az sayıda çocuk sahibi olmaya başlanması gibi nedenlerden dolayı ailenin giderek sosyal sermayenin etkin bir kaynağı olmaktan uzaklaştığını belirtirler (Türk, 2015: 137).

2.1.3.2 Sivil Toplum Örgütleri ve Sosyal Sermaye

Sosyal sermayenin kaynaklarından olan ve aynı zamanda da sosyal sermayenin üzerinde etkin rol oynayan unsurlardan biri de sivil toplum örgütleridir. Belirli bir amaç doğrultusunda biraraya gelen bireyler, bu örgütler sayesinde çevreleriyle olan iletişimlerini arttırmakta ve toplum içerisinde daha etkili olan bireylere dönüşmektedirler.

Karagül (2012)'e göre sivil toplum örgütlerinin sosyal sermaye konusundaki katkısını iki yönden ele almak mümkündür. İlk katkısı örgütlerin üyelerine hayat boyu sundukları eğitim alanıdır. Çünkü bu tarz örgütler üyelerine sunum, panel, konferans ve toplantı gibi bilgilendirici faaliyetleri sunarak bireylerin eğitimini desteklemektedirler. Sivil toplum örgütlerinin sosyal sermayeye katkısının bir başka boyutu ise bireylerin çevreleriyle kurdukları ilişkiye katkı sağlamalarıdır. Bireyler bu

örgütlere katılarak sosyal ve toplumsal hayatta kendilerini daha güvende ve güçlü hissettirmektedirler.

Sivil toplum örgütleri her zaman sosyal sermaye için kaynak oluşturmadıkları durumlarda mevcuttur. Bazı zamanlarda sivil toplum örgütünün amacı ve faaliyetleri ile ülkenin ve toplumun genel politikaları çatışmaktadır. Bunun sonucunda da yasal olmayan birtakım faaliyetlerde bulunan ve toplumsal düzeni olumsuz etkileyen bazı sivil toplum örgütleri oluşmaktadır (Karagül ve Masca, 2005: 33-34).

2.1.3.3 Kamu Kesimi ve Sosyal Sermaye

Aile ile başlaya güvene dayalı etkileşim, toplum içerisinde belirli bir hedef doğrultusunda biraraya gelen sivil toplum örgütleri ile devam etmektedir. Ancak bir toplumda tüm güven ve sağlıklı ağların oluşabilmesi kamunun yapısı ve bireylere çizdiği sınırlar ile mümkün olmaktadır. Bu anlamda sosyal sermayenin bir diğer kaynağı da kamu kurumlarıdır. Kamusal kurumlar hem sosyal, hem de siyasi alanda sosyal sermayeyi etkileyebilmektedir (Altay, 2007: 74).

Kamuda oluşabilecek tereddütler insanların sosyal ilişkilerini olumsuz ölçüde etkilemektedir. Kamu uygulamalarından kaynaklı bilgi ve emeğe hak ettiği değerin verilmemesi veya hak ettiği değeri göremediği türündeki düşünceler insanların kamuya olan güveni azaltmaktadır. Bunu sonucunda da toplumda ikiyüzlü yaşamaya yönelik bir durum oluştuğu görülmektedir. Toplumda bu ikiyüzlülük nedeniyle sosyal ilişkiler zayıflamakta ve güven ortamından uzaklaşmaktadır (Karagül, 2012: 111).

Askeri kurumlar kamu kuruluşlarının sosyal normlardan ve sosyal sermayeden nasıl yarar sağladıklarının en açık örneğidir. Normal şartlar altında insanları ekonomik teşvikler ile hayatlarını tehlikeye atmalarını sağlamak oldukça zordur. Fakat askeri kurumlar bunu bireysel teşvikler yerine ülke, ulus ve vatan gibi grup kimlikleri içerisinde değerlendirmekte ve bunun sonucunda da insanlar hayatlarını bu amaçlar uğruna tehlikeye atabilmektedirler. Amerikan Donanmasında acemilerin kendi isimleri yerine basitçe onlara 'denizci' denmesi bireyselliğin bir kenara bırakıldığına bir örneğidir (Fukuyama, 2008: 81).

2.1.4 Sosyal Sermayede Temel Yaklaşımlar

Sosyal sermaye kavramının günümüzdeki kullanımı çoğunlukla Bourdieu, Coleman, Putnam ve son olarak da Fukuyama'nın görüşleri doğrultusunda ele alınmaktadır. Bu çalışmada sosyal sermaye ile ilgili ilk olarak Bourdieu'nun çalışmaları değerlendirilecektir. Daha sonra, Coleman'ın sosyal sermayeye yönelik kavramsallaştırmaları incelenecektir. Ardından Robert Putnam'ın görüşlerine ve son olarak da Fukuyama'nın sosyal sermaye ile ilgili literatüre kazandırdıklarından bahsedilecektir.

2.1.4.1 Pierre Bourdieu: Sermayenin Farklı Şekilleri

Sosyal sermaye hakkındaki analizler arasında en sistematik olanları Pierre Bourdieu'ya aittir. "The Forms of Capital" isimli kitabında Bourdieu (1986), sermayenin sadece maddi kaynakların birikimiyle ilgili olmadığını, maddi olmayan sermaye biçimlerinin de toplum içinde var olabileceğini belirterek, sosyal sermayeyi tanımlamaya çalışmıştır. Pierre Bourdieu sermayeyi eylem alanına göre üç temel çeşide ayırmıştır (Bourdieu, 2010: 49-51):

1- **Ekonomik sermaye:** Doğrudan paraya dönüştürülebilen ve aynı zamanda mülkiyet hakkı şeklinde gerçekleşebilen başka bir ifade ile zamanla biriken emektir.

2- **Kültürel sermaye:** Bireyin çevresi, kültürel değerleri ve sahip olduğu çeşitli diplomalar ve sertifika gibi belgelerde somutlaşan bazı koşullara göre ekonomik sermayeye dönüşebilen sermayedir.

3- **Sosyal sermaye:** Toplumsal sorumluluk ve bağımlılıklar ile bağlantılar ve ilişkilerden oluşan ve bazı koşullarda ekonomik sermayeye dönüşebilen ve hatta asalet ve soyluluk şeklinde kendini gösterebilen sermayedir.

Bourdieu (1986), ekonomik sermaye, sosyal sermaye ve kültürel sermayenin aralarındaki karşılıklı ilişkilere dikkat çekmektedir. Onun temel yaklaşımı sermaye çeşitlerinin birbirine dönüşebilme kabiliyetleridir. Başka bir deyişle sermaye çeşitleri birbirine dönüşebilir ve onların çoğalması ve gelişmesi de aslında bu dönüşüm sayesinde gerçekleşir.

Bourdieu, sosyal sermayeyi Marksizm'in kaynaklara ulaşmadaki eşitsizlik ve iktidarın sürdürülebilmesi sorunu ile de değerlendirmiştir. Bourdieu'ya göre bireyler arasındaki sınıfsal farklılıklar sosyal ağları etkilemekte bunu sonucunda da sosyal sermaye bu duruma göre şekillenmektedir. Bourdieu, bireylerin sermayelerinin büyüklüğü ve miktarı ile benimsedikleri stratejiler sonucunda toplumsal alandaki konumlarını şekillendirdiklerini belirtir. Ona göre toplumda konum elde edilmesinde; aile, elit çevre ve iyi okullar etkili olduğu gibi kişinin kendi iradesi ile gerçekleştirdiği ilişkilerde önemlidir. Bu ilişkilerde de maddi unsurlar ile birlikte maddi olmayan unsurlar da etkili olmaktadır (Field, 2006: 19).

Gerşil ve Aracı (2011), Bourdieu'nun sosyal sermayeyi anlatırken insanların sürekli bir rekabet içerisinde olduklarını ve bu şekilde hiyerarşik sosyal yapı içinde pozisyonlarını koruduklarına vurgu yaptığını belirtmektedirler. Bu anlamda sosyal sermaye kişilerin kültürel ve ekonomik sermayelerini de harekete geçiren bir unsur olarak değerlendirilmektedir. "Bourdieu kavrama araçsal bir şekilde bakmaktadır ve gruplara katıldıkları için bireylerin artan faydaları üzerinde yoğunlaşmakta veya bu kaynakları yaratmak için toplumsal hayatın inşası üzerinde durmaktadır" (Kapu, 2008: 269).

Coleman ve Putnam'dan farklı olarak Bourdieu, sosyal sermayeyi toplumsal işbirliği ve dayanışmanın arttırıcı bir unsur olarak ele almakla birlikte, toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretilmesindeki etkisi açısından da incelemiştir. Bourdieu, sosyal sermayeyi bir araç olarak değerlendirmiş ve ayrıcalıklıların üstünlüklerini sürdürdükleri ve bu noktada örgütlü yaşamın sadece hedefe ulaşmak için başvurulan bir yol olduğuna dikkat çekmiştir (Field, 2006: 23). Bourdieu'nun teorisi bazı grupların kendi çıkarları için bağlantılarını kullanmasıyla ilgilenmekle birlikte sosyal sermayenin karanlık yönüne de çeşitli şekillerde dikkat çekmektedir (Field, 2008: 26).

Calhoun (2007), Bourdieu'nun sosyal sermayeye bakışını, "İnsanların elde etmeye çalışacakları birçok farklı mal ve biriktirilebilecekleri birçok farklı kaynak olduğu, bunların, anlamlarını (basitçe kendi içinde ve kendi başına değerli bazı maddi şeylerden ziyade) farklı alanları meydana getiren toplumsal ilişkilerden

aldıkları için, kaçınılmaz olarak toplumsal olduklarını ve sermaye birikimi mücadelesinin nadiren hikâyenin tamamı olduğunu vurgular” şeklinde açıklamıştır.

Sosyal ilişkiler ağı ile sosyal sermayeyi ilk birleştiren araştırmacı Bourdieu'dur. Bununla birlikte Bourdieu sosyal sermayenin rekabetçi özelliğine de dikkat çekmiştir. Araştırmaları ile Bourdieu sosyal sermaye kavramının gelişimine büyük destek sağlamış ve yaptığı çalışmalar ile günümüz sosyal bilimcilerine rehberlik etmiştir (Özdemir, 2008: 15).

2.1.4.2 James S. Coleman: Beşeri Sermayenin Yaratılmasında Sosyal Sermaye

Sosyal sermaye kavramının yaygınlaşmasında önemli rol oynayan sosyal bilimcilerden birisi de James Coleman'dır. Coleman, 1988 yılında sosyal sermaye kavramını eğitim sosyolojisi ile birlikte ilk defa kullanmaya başlamıştır. Coleman sosyal sermaye kavramını, insanların nasıl birarada çalışmayı başarabildiklerini açıklamak için kullanmıştır. Coleman çalışmalarında klasik iktisat teorisindeki görünmez el ile sosyal sermaye arasındaki benzerliğe dikkat çekerek ve insanların rekabet etmek yerine neden işbirliği yapmayı tercih ettikleri sorusuna cevap olarak sosyal sermayeyi göstermiştir (Field, 2006: 30).

Coleman (1988), yaptığı çalışmalarda sosyal sermayenin eğitimi nasıl etkilediğine cevap aramıştır. Özellikle okula devam sorunu yaşayan veya bırakan öğrencilerin hayatlarını incelerken sosyal sermaye kavramından faydalanmıştır. Ayrıca öğrencilerin okulu bırakmalarında ailenin ve yakın çevrenin etkilerini de gözlemlemiştir. Coleman, öğrencilerin devamsızlıkları veya okuldaki başarılarının açıklanmasında ekonomik durumların, ailelerinin eğitim düzeylerinin ya da velilerin çocuklarına gösterdikleri ilginin tek başına yeterli olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Aile ile birlikte okulun içinde bulunduğu toplumun sürekliliği, sosyal bağlarının sağlamlığı da bu süreçte etkili olmaktadır. Bu anlamda sosyal sermaye birikiminin yüksek olduğu toplumlarda kişiler arası iletişim ağları etkin kullanılmakta bu da gençlerin eğitim alanında daha başarılı olmalarını sağlamaktadır.

Bourdieu gibi toplumsal tabakalaşma ve sosyal sınıflardan bahseden Coleman, akademik başarı oranlarındaki farkın etkisini araştırdığı çalışmalarında bu konulardan faydalanmıştır. Bourdieu, eğitimin toplumda var olan sınıfsal eşitsizliklerin içselleştirilmesini sağladığını ve bireylerin sahip oldukları kültürel sermayeleri ile birlikte sınıflar arasındaki farkları beslediğini ifade etmesine rağmen Coleman, eğitimi sınıfsal eşitsizliklerin ortadan kaldırılması için bir fırsat olarak değerlendirmiştir. Buradan hareketle Coleman (1988), toplumdaki gruplar arası eğitimden faydalanma imkanlarını ortadan kaldıran toplumsal dinamikleri ve sosyal ağları kendi işlevselliği içerisinde anlamaya çalışmıştır.

Coleman, sosyal sermaye teorisini oluştururken Bourdieu'ya benzer bir temel oluşturmaya çalışmıştır. Coleman da Bourdieu gibi bireyin grup ve derneklere katılımını ve üyeliklerini sermaye olarak değerlendirmiştir. Bourdieu bu kavram için "toplumsal yapıştırıcı (socialglue)" terimini, Coleman ise "toplumsal yapı" terimini kullanır (Elvani, 2002: 5). Coleman, sermaye kavramını açıkça tanımlamamasına rağmen Bourdieu gibi sermayeyi üç farklı biçimde ortaya koymuştur. Bunlar:

- Eşyada değişiklik yapmak suretiyle oluşturulan **fiziksel sermaye**,
- İnsanların yetenek ve kapasiteleri artırılarak oluşturulan **beşeri sermaye**,
- İnsanlar arasındaki ilişkiler değiştirilerek yaratılan **sosyal sermaye** Coleman (1988).

Coleman (1988), sermaye türlerine değinirken fiziki sermayeyi gözlenebilir maddi öğeler içerdiğinden en somut, beşeri sermayeyi bireyin becerileri ve kazanılmış bilgileri ölçüsünde şekillendirdiğinden fiziksel sermayeye göre daha az somut olduğunu belirtir. Son olarak da sosyal sermayeyi ise en soyut sermaye olduğunu ifade eder. Ancak sosyal sermaye de fiziki sermaye ve beşeri sermaye gibi üretken eylemi kolaylaştırır. Örnek vermek gerekirse, güven duygusunun ve yoğun güvenilirlik seviyesinin olduğu grupların bir işi başarma becerileri diğerlerine oranla daha fazladır. Bununla birlikte Coleman (1990) göre beşeri sermaye beceri ve yeteneklerini yeni yollar keşfetmek için kullanan insanlardan oluşur. Sosyal sermaye ise keşfedilen yolları değiştirmek ve geliştirmek için insanlar arasında kurulan ilişkilerden oluşmaktadır. Bu nedenle Coleman sosyal sermayeyi beşeri sermayenin bir tamamlayıcısı olarak görmektedir (Yavuz, 2012: 24).

Coleman da Bourdieu gibi sermaye türlerinin birbirlerine dönüştürülebileceğini ve gelecek nesillere aktarılabilceğini belirtir (Eşki, 2009: 13). Fiziki ve beşeri sermaye türleri gibi sosyal sermaye de üretkendir. Ancak sosyal sermayenin diğer sermayelerden farkı, gerçekleşmesi mümkün olmayan, belli amaçların başarılmasını mümkün kılabilme özelliğine sahip olabilmesidir. Ayrıca sosyal sermaye iki birey arasındaki veya bireyler arasındaki ilişki yapısına özgüdür (Seçer, 2009: 106).

Coleman sosyal sermaye teorisini açıklarken toplumsal normlar ve özellikle de sosyal ağların öneminden bahseder (Marsden, 1990: 57). Bu sosyal ağlar ya da farklı bir ifade ile toplumsal örgütlenmeler, kurulma amaçları ile birlikte başka birtakım amaçların oluşmasına da hizmet ederler. Coleman (1988) bu noktada, sosyal normlar ve toplumsal ağların bireyler arasındaki ilişkileri düzenlediğini, aktörler arasında yükümlülük ve beklentilerin kurulmasına yardım ettiğini, dürüstlük ve sadakatin kurulmasına yardımcı olduğunu, yaptırımlar uygulayarak ve belirli davranış şekillerini onaylayarak sermayeye katkıda bulunup kaynak oluşturduklarını belirtir (Field, 2006: 34).

Coleman (1988), Hanifan'ın 1916 yılında sosyal sermaye teorisini oluştururken belirttiği 'insanların yaşam alanlarını iyileştirmek için onları biraraya getirmek gerek' düşüncesini kavramsallaştırarak daha geniş bir perspektifte ele almıştır. Coleman, yaptığı çalışmalar ile kendinden sonra gelen sosyoloji, iktisat ve siyaset bilimindeki çalışmalara önemli katkılarda bulunmuştur.

2.1.4.3 Robert D. Putnam: Topluluğun Çöküşü ve Yeniden Canlanmasında Sosyal Sermaye Göstergeleri

Putnam, sosyal sermayenin önemli bir savunucusudur. Bourdieu ve Coleman'dan farklı olarak daha çok siyaset bilimci kimliği ile tanınmaktadır. 1993 yılında yayınladığı "Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy", 1995 yılında yayınladığı "Bowling Alone: America's Declining Social Capital" ve de 2000 yılında yayınladığı "Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community" isimli çalışmaları sayesinde sosyal sermaye kavramının bugünkü popülerliğini kazanmasında önemli bir rol oynamıştır.

Putnam (1993), sosyal sermaye teorisini oluştururken Amerikan ve İtalya toplumlarını incelemiş ve yaptığı çalışmalarla sosyal sermaye kavramına büyük katkılarda bulunmuştur. Yaklaşımına temel oluşturan görüşlerinde Tocqueville'nin Amerikan toplumu üzerine yaptığı değerlendirmelerden faydalanmıştır. Bourdieu ve Coleman'dan farklı olarak sosyal sermaye kavramını açıklarken özel alanların dışına çıkararak toplumun genel yapısı çerçevesinde teorisini açıklamaya çalışmıştır. Sosyal sermayeyi mikro düzeyden çok makro ölçekte değerlendirmiş ve demokratik siyasal sistemler ile toplumsal gelişmelere etkisini incelemiştir.

Putnam, kamu politikalarının görelı performansı üzerine yoğunlaşmış ve İtalya'nın güney ve kuzeyindeki bölgesel yönetim farklılıklarını bu anlamda incelemiştir. İtalya üzerine yaptığı çalışmalarında kurumsal performansın temelinde sivil toplum ve hükümet arasındaki karşılıklı ilişkinin yattığı sonucuna ulaşmıştır (Field, 2006: 42). Putnam ve arkadaşları, yaptıkları çalışmaların sonucunda, eski ve bağımsız sivil katılım geleneğine sahip olan bölgelerde demokrasi ve ekonominin daha iyi çalıştığını tespit etmişlerdir. Böylece Putnam sosyal sermayeyi, koordine işlemlerin kolaylaştırmasıyla toplumun etkililiğini arttıran güven, normlar ve ağlar gibi toplumsal örgütün çeşitli boyutları olarak açıklamıştır (Putnam, 1992: 164).

Putnam (1992) sosyal sermaye üzerine yaptığı çalışmalar ve İtalya üzerinden yaptığı gözlemler ile sosyal sermayenin gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur. Hanifan'ın (1916), mikro ölçekte bireyler arası ilişkilerini incelediğı çalışmalarda gözlemlediğı faydaları İtalya üzerinde değerlendirmiştir. Komşuluk, yardımlaşma, herhangi birtakım oyununu oynama gibi günlük hayatın sıradan pratikleri olarak görülebilecek ilişkileri, 'birlikte hareket edebilme' düşüncesi altında değerlendirmiş ve sosyal sermayenin toplumsal yaşamın her alanında gelişimi hızlandırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Putnam yaptığı çalışmalarında sosyal sermaye stokuna sahip toplumlarda gönüllü işbirliklerinin oluşmasının daha kolay olduğu sonucuna ulaşmıştır. Burada gönüllü işbirliklerinden kasıt, bireylerin karşılıklı güvene dayalı çevrelerindeki kişilerle ilişkiye geçerek oluşturdukları her türlü birlikteliklerdir. Bu anlamda sosyal sermaye kendiliğinden oluşan işbirliğini kolaylaştırıcı bir işlev üstlenir. Burada sosyal sermaye, koordineli eylemi hızlandırarak, toplumsal verimliliğin artmasını

sağlayan toplumsal yapının güven, normlar ve ağlar gibi özelliklerine işaret eder. Sürekli birbirleriyle ilişki içerisinde olan bireyler, izole bir hayat sürdürenlere göre amaçlarına daha kolay ulaşma şansına sahiptirler. Ayrıca bu kişiler, birlikte olmanın temelinde yatan tatmini ve bir topluma ait olmanın hazzını da yaşama fırsatını bulurlar (Putnam ve Feldstein, 2003: 2).

Putnam görüşleri ile Coleman'ın görüşleri genel olarak benzerlik göstermektedir. Putnam (1993), Coleman'dan (1994) hareketle sosyal sermayenin en belirgin özelliğinin geleneksel sermayeden farklı olarak, kamu yararına ilişkin olması şeklinde ifade eder. Hiçbir şekilde sosyal sermaye ondan faydalananlara ait özel bir mülkiyet değildir. Diğer sermaye türlerinden farklı olarak sosyal sermaye, başka sosyal faaliyetlerin yan ürünü olarak da üretilir. Bowling takımları, korolar, komşuluk ve yardımlaşma dernekleri sosyal sermayenin bir parçasını oluştururken, bireyler arasında karşılıklılık; normların ve güvenin gelişmesini sağlar. Resmi kurumların dışında bu tip organizasyonlar bireyler arasında karşılıklı güven ortamının oluşmasına yardımcı olur.

2.1.4.4 Francis Fukuyama: Sivil Toplum, Değerler ve Sosyal Sermaye

Sosyal sermaye kavramı ile ilgili literatüre önemli katkılar sağlayan isimlerden birisi de siyaset bilimci olan Francis Fukuyama'dır. Fukuyama, Türkçe'ye de çevrilmiş olan, "Güven: Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması" (1995) ve "Büyük Çözülme" (1999) eserlerinde bir toplumda hem ekonomik hem de toplumsal refahın sağlanabilmesinde en önemli etkiyi sosyal sermayenin oynadığına vurgu yaparak dikkatleri sosyal sermaye kavramına çekmeyi başarmıştır. Putnam ve Coleman'dan farklı olarak Fukuyama, sosyal sermayeyi ekonomi bağlamında ele almış ve bunu yaparken de ekonomik özellikleri farklı olan ülkeler üzerinde incelemelerde bulunmuştur.

Fukuyama, sosyal sermayeyi, aralarında işbirliği yapma imkânı bulunan bir örgütün üyelerinin ortak olarak kabul ettiği normlar veya gayri resmî değerlerin belli bir kümesi şeklinde tanımlar. Ona göre değerler ve normlara katılım kendi başına sosyal sermayenin üretilmesine sebep olmaz. Çünkü bu değerler negatif değerler de olabilirler. Buna karşı sosyal sermayeyi üreten normların temel olarak doğruluk,

yükümlülükleri yerine getirme ve ikili ilişkiler gibi değerleri de içermesi gereklidir. Bu normlar, guruplarda işbirliğinin oluşması ve yükselmesine sebep olur (Fukuyama, 1999: 10-11).

Fukuyama sosyal sermayeyi oluşturan kaynakları şöyle açıklar:

1- Kurumsal olarak oluşturulmuş ve devlet gibi resmî kurumlardan kaynaklanmış olan normlar (kurumsal yapılanmalar).

2- Kendiliğinden kaynaklanan normlar (kendiliğinden kaynaklanan ve bireylerin karşılıklı eylemlerinden kaynaklanan yapılanmalar).

3- Eksojen yapılanma (kendi toplumu dışında başka bir toplumdaki ya da din, ideoloji, kültür ve ortak tarihsel tecrübelerden kaynaklanan normlar).

4- Aile, ırk ve soy gibi doğadan kaynaklanan normlar (doğal yapılanmalar) (Fukuyama, 1999: 95).

Sosyal sermaye ve küresel ekonomi ilişkisini inceleyen Fukuyama, düşük güvenli toplumlarda daha küçük ve az dinamikli örgütlerin olduğunu, yüksek güvenli toplumlarda ise daha gelişmiş, büyük, özel örgütlerin bulunduğunu belirterek, ulusların ekonomileri üzerindeki sosyal sermayenin etkisine dikkat çekmiştir (Özdemir, 2007: 17).

Fukuyama, başka bir açıklamasında sosyal sermayeyi, iki veya birkaç kişi arasında işbirliğinin artmasına sebep olan gayri resmî bir normun somut şekli olarak tanımlar. Sosyal sermayeyi oluşturan normlar, iki arkadaş arasındaki ilişkiden Hıristiyanlık veya Konfüçyüs öğretileri gibi daha karışık öğretilere kadar uzanabilir. Karşılıklı ilişkiler normu, tüm insanların arasındaki ilişkilerde potansiyel olarak mevcuttur ancak sadece arkadaşlık ilişkisinde gerçekleşir. Bu açıklamaya göre sosyal sermayeyi teşkil eden güven, ağlar ve sivil toplum gibi unsurlar birer yan üründür, diğer bir deyişle bunlar aslında sosyal sermayeden kaynaklanır. Ancak bunlar sosyal sermayenin kendisini oluşturmamaktadır. Fukuyama'ya göre nesnel örneklere sahip olan her normlar kümesi sosyal sermayeyi teşkil etmez. Çünkü bu normlar, gruplar içinde işbirliğinin oluşması ve artmasına sebep olmaktadır (Fukuyama, 2000: 3).

Fukuyama'ya (2000) göre sosyal sermayenin fiziki veya beşerî sermayelere göre toplumsal açıdan daha az faydalı görünmesinin sebebi sosyal sermayenin diğer sermaye türlerine göre daha fazla negatif dışsal sonuçlar doğurabilme kabiliyetinden kaynaklanmaktadır. Bu, aslında toplumsal dayanışmanın genelde grup dışı olanlara karşı düşmanlık pahasına sağlanabilmesinden kaynaklanmaktadır. İnsanda, dünyayı dost ve düşman olarak ikiye ayıran doğal bir içgüdü olduğu düşünülebilir ki bu da tüm siyasi düşüncelerin temelini oluşturmaktadır.

Fukuyama'ya göre belirli bir güven çerçevesinde toplumdaki tüm gruplar sosyal sermayeyi somutlaştırabilmektedir. Bu gruplar aile gibi toplumun en küçük ögesini ifade etmelerinin yanında ulus gibi geniş halk kitlelerini de temsil etmektedir (Aydemir, 2011: 78). Sağlam toplumsal kurumlar ile güçlü ve istikrarlı bir aile yapısı, bir hükümetin ordu ya da merkez bankası kurması gibi kanunla değil, temelinde güven olan ve zamana dayanan sosyal bağlantılarla oluşturulabilir. Bununla beraber yüksek güven oranına sahip toplumlarda devletin müdahale ve desteği olmadan sivil güçler rahatlıkla başarılı olabilirlerken, düşük güven oranının bulunduğu toplumlarda büyük ölçekli sanayi yatırımları devlet eliyle gerçekleştirilmektedir (Tüysüz, 2011: 16).

Fukuyama, sosyal sermayeye ilişkin tanımlamalarında; topluluğa hâkim olan güven duygusunun önemine dikkat çekmekte ve bir unsur olarak güvenin topluluğun üyeleri arasında sosyal ilişkileri kolaylaştırıcı bir öneme sahip olduğunu belirtmektedir. Fukuyama (2005) bunu “sosyal sermaye bir toplumda veya onun bazı bölümlerinde güven duygusunun hâkim olmasından ileri gelen bir yetidir” şeklinde açıklar. Belirli bir güven kapsamına sahip tüm gruplar sosyal sermayeyi somutlaştırırlar (Fukuyama, 2001: 8).

2.2 Bir Kurum Olarak Askerlik

2.2.1 Kurum Kavramı

Kurum kavramının birçok değişik tanımı vardır. Sosyolojik açıdan kurumu tarif etmek istersek; kurum ne bir kişi ne de bir gruptur. İnsanların yaşam tarzlarının örüntüleşmiş bir parçası yani kültürün bir kısmıdır. Bireysel ve toplumsal roller ve

sosyal ilişkiler kurumun temel unsurlarıdır. Kurum, bazı temel grup gereksinimlerinin karşılanması ve çoğunluğun paylaştığı davranış örüntülerinin bileşimidir (Fichter, 2004: 64).

Kurumlar, bir toplumun temel faaliyetlerini ve ihtiyaçlarını (inanç, üreme, yetiştirme, paylaşma, düzen ve eğlenme gibi) karşılayan tüm yapısal bileşenleri içinde barındıran geniş bir kavramdır. Kurum; bir toplumda birtakım temel işlevleri karşılayan, süreklilik kazanmış ve toplumun çoğunluğu tarafından kabul görmüş ve onaylanmış ilişki sistemleri ve davranış kalıpları olarak görülebilir. Kurumlar, toplumun belirli bir fonksiyonu çerçevesinde örgütlenmiş, birbiri ile ilişkili norm ve kurallardan meydana gelmiş bir sistemdir. Bu bağlamda kurum kavramı ilk bakışta toplumun yerleşik görünümünü yansıtır. Unutmamak gerekir ki kurumsal sistemi oluşturan ilişkiler ağı, durağan gibi görünse de realitede dinamik bir özellik gösterir. Bu ilişkiler ağının dinamik özelliği sayesinde ki kurumlar insanların hayatına bir anlam ve düzen katar (Türkkahraman, 2006: 9).

2.2.2 Kurumların İşlevleri

Toplum bireylerden birtakım görevler beklerken sosyal kurumlar da bireyler için birtakım genelleşmiş fonksiyonları yerine getirirler. Bu fonksiyonlar olumlu olabilecekleri gibi bazı durumlarda da olumsuz olabilmektedir. Olumlu fonksiyonları şu şekilde sıralanabilir (Arslantürk ve Amman, 2001: 82-83):

- a) Kurumlar, kişilerin sosyal davranışlarını kolaylaştırır ve basitleştirirler.
- b) Kurumlar, gruplarda yüksek düzeyde bir bütünleşmeye; işbirliğini ve dayanışmaya yol açarlar.
- c) Bireyler, kurumlar sayesinde bir davranışın nasıl yapılacağını öğrenmek ve keşfetmek için zaman ayırmak zorunda kalmazlar.
- d) Kurumlar, bireylere hazır yapılmış sosyal rol ve sosyal ilişki formları temin ederler.
- e) Süreklilik, sağlamlık, dayanıklılık insan davranışlarını istikrarlı ve uyumlu hale gelmesi kurumlar sayesinde sağlanır.
- f) Kurumlar, sorumluluğu yaygınlaştırarak ferdin sorumluluğunu azaltırlar. Böylece genel sosyal problemler karşısında hayatı yaşanılır hale getirirler.

g) Kurumlar, ferdin gelişigüzel, keyfi ve başkaları için tehlikeli olabilecek davranışlarını frenlemek suretiyle sosyal kontrolü sağlarlar. Fert ve gruplar için kurumlara uymak, kurumlardan sapmaktan daha kolaydır. Kurumların sadece var olmaları bile, sosyal baskı yoluyla, olası sapkın grupların davranışlarının düzeltilmesinde etkili olur. Böylece tüm toplum için bir güvenlik ve denge aracı olurlar (Tezcan, 1992: 14).

Kurumların bu olumlu görevleri yanında, toplumda birtakım kurumların çürümesi ve fonksiyonlarını icra edememesi karşısında reform ihtiyacı doğabilir. Kurumlar, sosyal davranışları koruyucu ve devam ettirici özellikleri sebebiyle, değişmeye karşı dirençlidirler. Kurumların sosyal değişmeye karşı direnç göstermesi ise, uzun vadede sosyal gelişmeyi olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Sosyal değişme için yenilik ajanlarına ihtiyaç vardır. Bireyler değişim yönünde sorumluluk almadıkları sürece kurumlar mevcut hallerini devam ederler. Kurumlar bu yenilik ajanlarının görevlerini zorlaştırdığı gibi bir topluma yeniliğin girmesini de engellemeye ve geciktirmeye çalışırlar (Türkkahraman, 2006: 74).

Askerlik kurumu her ne kadar savaş ile ilgili bir çağrışım yapsa da faaliyetlerinin büyük bir kısmını barış döneminde de sürdürmektedir. Askerlik sadece savaşta kullanılacak savaş sanatının haricinde, aynı zamanda üyeleri toplumun her kesiminden gelen personeli de sosyalleştiren bir kurumdur. Harp koşullarının getirdiği zorluk ve fedakarlık gerektiren tüm faaliyetler ancak barış durumundaki programlı ve titiz bir çalışma ile elde edilebilir (Akyüz, 2008: 26).

2.2.3 Askerlik Kurumu

Kurumlar toplumda belli fonksiyonları yerine getiren kalıcı norm ve değerler sistemidir. Bu tanımdan yola çıkarak bünyesinde kendine özgü karakteristikleri barındıran ve toplumun temel gereksinimlerinden birisi olan yurdun iç ve dış tehditlerden savunması işlevini üstlenen askerlik, somut anlamda bir toplumsal kurumdur (Akyüz: 2008: 14).

Bilindiği üzere sosyolojide, toplam kurum kavramından da söz edilir. Toplam kurum; insanların hareketlerinin (uyku, çalışma ve oyun gibi) bürokratik veya

hıyerarşik mekanizmalarla belirlendiği ve yeniden dizayn edildiği ve bu yolla yeniden sosyalleştirildiği mekânlardır. Hapishaneler, Islah Evleri, Akıl Hastaneleri, Toplama Kampları, Yatılı Okullar ve Askeri Kışlalar gibi kurumlar bu bağlamda görölmektedir. Teoriyi ileri süren Erving Goffman, "Asylums" (1961) adlı eserinde askerliği bir diğer kullanım şekli ile orduyu "toplum kurum" (totalinstitution) ile açıklamaktadır. Bu anlamda askerlik içerisinde toplumun büyük bir kesimiyle uzun süre bağını kesmiş, barınmanın ve çalışmanın birarada olduğu ve benzer durumda olan birçok kişinin yaşadığı resmi olarak yönetilen bir total kurumdur.

Türkiye'de son zamanlarda ortaya çıkan gelişmeleri dışarıda bakıldığında vatandaşların en çok güvendiği kurumun Türk Silahlı Kuvvetleri olduğu görölmüşür. Bununla birlikte hakkında en az araştırmanın yapıldığı kurumların başında yine Türk Silahlı Kuvvetleri gelmektedir (Akın, 2016: 105).

2.3 Zorunlu Askerlik

Askerlik hizmetinin gönüllü olarak değil de yükümlölük esasına göre yerine getirilmesine zorunlu askerlik denmektedir. Özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda karşımıza çıkan yeni ve farklı bir askere alma biçimidir. Uygulamanın günümüzde anlaşıldığı şekliyle ilk uygulamalarına Fransa'da rastlanmıştır. Fransız Devrimi sonrası devrimin korunması amacıyla eli silah tutan tüm erkeklerin ülkenin korunmasında görev almasına yönelik çalışmalar, zorunlu askerlik uygulamasının başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Uğurateş, 2004: 22).

2.3.1 Zorunlu Askerliğin Ortaya Çıkması ve Gelişimi

Fransız Devriminden sonra dönemin yükselen değerisi olan ulus-devlet anlayışının istediği yurttaş tipinin yaratılmasında da zorunlu askerliğin üstlenebileceği rolün siyasi yönetimler tarafından fark edilmiş olması bu modelin yaygınlaşmasında etkili olmuştur. Zorunlu askerlik ile bir taraftan, yurt savunması bireylere yüklenmiş diğer taraftan da millet kavramının oluşmasına yardımcı olmuştur (Özgen, 2006: 13).

Modern devletlerin çoğunda, yurt savunması vatandaşlara hukukî bir ödev ve ahlaki sorumluluk olarak yüklenmiştir. Bu ülkelerde savunma ödevi genellikle silahlı kuvvetlerde askerî hizmet şeklinde yerine getirilmektedir. Daha açık bir ifadeyle, her vatandaş askerlik yapmak zorundadır. Zorunlu askerlik hizmeti bazı ülkelerde kadınları da kapsamına rağmen genelde erkek vatandaşların yasal mevzuat esaslarına göre silahlı kuvvetlerde görevlendirilmeleri işlemidir.

Günümüz Dünya ordularında iki çeşit askerlik uygulaması mevcuttur. Bunlar tam profesyonel ordular ve zorunlu askerlik modelini sahip ordulardır. Ayrıca zorunlu askerlik sistemi içerisinde, bu hizmet sonrası seçtiği askerlere sözleşmeli olarak er statüsünde göreve devam etme imkanı veren, “Karma Ordu Modeli” olarak adlandırılabilir bir yapıya da rastlanmaktadır (Akyürek ve Yılmaz, 2013: 27).

Akyürek ve arkadaşlarına (2014) göre dünyadaki zorunlu askerlik modellerinde, pek çok ülkede hizmet süresi ve hizmet şekli itibarıyla tek tip bir uygulama söz konusu iken, bazı ülkelerde cinsiyete (İsrail), öğrenim durumuna (Türkiye, Mısır, Rusya, 2008 öncesi Polonya), çocuk sayısına (Yunanistan), görev yeri ve zorluğuna (İran), görev yapılan birlik tipine (Finlandiya, Norveç) ve hizmet statüsüne (Finlandiya) göre mecburi hizmet süreleri değişmektedir. Bölgesel konumu ve tehdit değerlendirmesi çok farklı olmakla birlikte Türkiye, Avrupa’da zorunlu askerlik uygulamasını devam ettiren ülkeler arasındadır.

Soğuk Savaş sonrası pek çok Avrupa ordusu zorunlu askerlik uygulamasını kaldırmıştır. Bazı ülkeler ise zorunlu askerliği devam ettirmelerine rağmen ordu içindeki zorunlu asker oranını zamanla düşürmüşlerdir. Türkiye’de ise kısalan askerlik süresi ve sözleşmeli er ile uzman erbaş uygulamasına rağmen, zorunlu askerlerin oranı Deniz ve Hava Kuvvetlerinde çok daha düşük olmakla birlikte, Kara Kuvvetlerinde hala %70’lerin üzerindedir (Akyürek ve Yılmaz, 2013: 28).

2.3.2 Türkiye’de Zorunlu Askerlik Hizmeti

Türkiye Cumhuriyeti’nde zorunlu askerlik yasal bir yükümlülük ve toplum nezdinde de mutlaka yapılması gereken bir ödevdir. Mevcut zorunlu askerlik uygulamasında, Askerlik Kanunu esaslarınca, hizmet için uygun olan ve olmayan,

problemlili olan ve olmayan herkes (sağlık nedeniyle “Askerliğe elverişli değildir” raporu alanlar hariç), bir seçim sürecine tabi tutulmadan silâh altına alınmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti’nde zorunlu askerliğin kökeni Vaka-i Hayriye denilen Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılması ve yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye adı verilen talimli bir ordu teşkili yoluna gidilmesi ile oluşmuştur (Uzunçarşılı, 1984). Nizamiye ordusu, paralı askerlikten vazgeçilip yükümlülüğün yerine getirildiği ilk ordudur. Bu sistemde 15-45 yaş arasında sağlıklı bütün Müslümanlar askerlik yapmak zorunda tutulmuşlardır (Işıklar, 2008: 59).

Ülkemizde tam anlamıyla zorunlu askerlik uygulaması ilk defa 12 Mart 1914 tarihli ve 296 Sayılı Mükellefiyet-i Askeriye Kanun-u Muvakkatı ile başlamaktadır. 1914 tarihinde başlayan zorunlu askerlik uygulamasıyla askere almada eskiye nazaran hem yöntem hem de uygulama temelinde başarılı olunmuştur. 1927 yılında yine zorunlu askerliği temel alan ve bugün hala geçerli olan 1111 sayılı askerlik kanunu yürürlüğe girmiştir. 1927 yılından bugüne kadar, süresi kısaltılmakla beraber askere alma usul ve esaslarında önemli bir değişiklik olmadığı görülmektedir (Akyürek, 2010: 74).

18.10.1982 kabul tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Üçüncü Bölüm, Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler başliğı altında Vatan Hizmeti bölümünde zorunlu askerlik hizmetine ilişkin hüküm bulunmaktadır. Anayasanın 72’nci maddesine göre vatan hizmeti, her Türk’ün hakkı ve ödevidir. Bu hizmetin Silahlı Kuvvetler’de veya kamu kesiminde ne şekilde yerine getirileceği veya getirilmiş sayılacağı kanunla düzenlenir şeklinde ifade edilmiştir. Kanunda kadınlara askerlik yükümlülüğü getirilmemiştir.

Türkiye’de yürürlükte bulunan ve uygulanmakta olan askerlik hizmeti usullerini, dayandığı yasal düzenlemelerden ve sözü edilen kanunlardan hareketle 1111 sayılı Askerlik Kanunu’na ve 1076 sayılı Yedek Subay Kanunu’nda yer alan askerlik şekilleri olmak üzere iki ayrı kategoride tasnif etmek mümkündür. Bu kanunların kapsamını belirleyen temel ayırım, dört yıllık yükseköğrenim görenlerin 1076 sayılı Kanun’a göre yedek subay olarak, diğerlerinin 1111 sayılı Kanun’a göre

normal statüde erbaş-er olarak hizmete tâbi tutulmalarıdır (Işıklar, 2008: 15). İlgili kanunlar çerçevesinde ülkemizdeki mevcut askerlik uygulamaları ve usulleri:

- a) Yedek subaylık,
- b) Altı aylık er/erbaşlık,
- c) 12 aylık er/erbaşlık
- d) Dövizle askerlik,
- e) Milli Eğitim Bakanlığı emrinde öğretmen olarak askerlik
- f) Bedelli askerlik,
- g) Kamu kurum ve kuruluşlarında askerliktir.

2.3.2.1 Askerlik Usulleri ve Gazilik Kavramı

12 aylık er/erbaşlık: Mevzuata göre dört yıllık yükseköğrenim kurumlarından daha alt seviyede tahsil görenler ile yedek subaylık statüsünü yasal ve kişisel sebeplerden dolayı kazanamayan veya kaybedenler 12 ay er/erbaşlık usulüne tâbidirler. 21 Ekim 2013 Gün Bakanlar Kurulu Kararı ile 12 ay olarak uygulanmaktadır.

Altı aylık er/erbaşlık: Dört yıl ve daha fazla süreli fakülte, akademi ve yüksekokul mezunu yedek subay adaylarının, Silahlı Kuvvetlerin ihtiyacından fazla olması ve Yedek Subay kaynağında meydana gelen birikimin önlenmesi maksadıyla Silahlı Kuvvetlerin ihtiyaç fazlası olan Yedek Subay adaylarına 1983 yılında yapılan bir düzenleme ile askerlik hizmetlerini erbaş/er olarak yapma imkanı getirilmiştir. Bu yükümlülerin askerlik hizmet süresi yedek subay hizmetinin yarısı kadardır.

Bedelli askerlik: 1111 Sayılı Kanununun 10'uncu maddesi gereği, her celp döneminde eğitim merkezlerine sevk edilen yükümlülerden, TSK'nin ihtiyacından fazla olanlar, temel askerlik eğitimini müteakip, kanunda öngörülen bedeli ödemek suretiyle, muvazaflık hizmetini yerine getirmiş sayılmaktadırlar.

İlk olarak 1987 yılında başlanan bu uygulamadan, ihtiyaç fazlası olarak belirlenen 18.433 yükümlü yararlanmıştı. Bu uygulamada, yoklama kaçağı ve

bakayalar kapsam dışında bırakılmıştır. Mayıs 1992’de getirilen geçici bir düzenleme ile 28 yaşından gün almış saklı, yoklama kaçağı, bakaya ve ertelemesi olanlar, istekleri halinde, bir yıl içinde askerlik şubelerine müracaat etmek, 5.000 Alman Markı karşılığı Türk Lirasını peşin olarak yatırmak ve iki aylık temel askerlik eğitimine tabi tutulmak suretiyle askerlik hizmetini yerine getirmiş sayılmışlardır. 31 Aralık 1992 tarihinde, 40 yaşını tamamlamış olanlar 15.000 Alman Markı veya karşılığı Türk Lirasını peşin ödemeleri halinde, temel eğitimden de muaf tutulmuşlardır. Bu uygulamadan 35.111 kişi faydalandırılmıştır (Işık, 2018).

Marmara Bölgesi’nde, 19 Ağustos 1999 tarihinde meydana gelen deprem felaketinin yol açtığı ağır maddi ve manevi kayıpların bir an önce giderilmesine katkı sağlamak amacıyla, Kasım 1999’da bedelli askerlik uygulaması getirilmiş ve bu uygulamadan 72.039 kişi faydalanmıştır. Bu yükümlüler, 15.000 Alman Markı bedel ödeyerek bir ay temel eğitimi müteakip askerliklerini yapmış sayılmışlardır (Işık, 2018).

2011 yılında yasaya göre 30 yaşından gün alan ve 30 bin TL tutar ödeyen kişiler askerlik vazifesini yapmış sayıldılar. Yasa çerçevesinde adaylar 21 günlük temel askeri eğitimden de muaf tutulmuştu. 2014 yılında 28 yaşından gün almış olan ya da 31 Aralık 2014 tarihi itibarıyla 27 yaşını doldurmuş olun vatandaşlarımıza bedelli askerlik imkanı getirilmiştir. Vatandaşlar 18 bin Türk Lirası karşılığında askerlik vazifelerini yapmış sayılmışlardır Bugüne kadar farklı gerekçelerle 5 kez hayata geçirilen bu uygulamadan toplam 398.731 kişi faydalanmıştır. Bedellendirmeler, 1987, 1992 ve 1999’da döviz üzerinden yapılırken 2011 ve 2014’te lira üzerinden yapılmıştır (Işık, 2018).

Gazilik: “Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarından; Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırlarını korumak ve güvenliğini sağlamak görevi ile harpte veya Devletin bekasını hedef alan terör örgütlerine karşı yurtiçi ve yurtdışı mücadelede her çeşit düşman veya terörist silahlarının tesiriyle veya harp bölgesindeki hareket ve hizmetler sırasında, bu hareket ve hizmetlerin sebep ve tesiriyle yaralanarak tedavileri sonucunda sakatlığı rapor ile kesinleşen” kişiler için kullanılan bir tanımdır.

Muharip Gazi: Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarından harbe fiilen katılanları, ifade eder. Örneğin Kore Savaşı ve Kıbrıs Barış Harekâtı.

2.4 Askerlik ve Sosyal Sermaye İlişkisi

Askerliği, modern toplumların tek cinsiyete dayalı en önemli kurumu olan ulusal ordularda, genç yaşta bütün erkeklerin zorunlu olarak güvenlik hizmetini yaptığı en temel erkeklik pratiklerinden biri olarak tanımlanabilir. Modern ulus devletlerin oluşmasında ve kendini meşrulaştırmasında stratejik bir önemi olan "vatandaş orduları"nın temeli olan askerlik sadece erkeklere özgü bir toplumsal-siyasal faaliyet olmaya devam etmektedir (Sancar, 2013: 153).

Toplumsal ağlar çekirdek bir aile ya da akraba grubu olabileceği gibi Uluslararası Af Örgütü örneğinde olduğu gibi kapsamı daha geniş bir birimi de içerebilir. Belli ağların içinde dünyaya geliriz ve yaşadıkça yeni ağlara dahil olunur. Uzun dönemli olsun ya da olmasın kişisel ilişkiler ağlar içinde ortaya çıkan özelliklerdir (Dasgupta, 2011: 102). Bu anlamda ailede başlayan ilk sosyalleşme/toplumsallaşma süreci, bireyin çevre ile olan ilişki ağlarının artmasıyla devam etmektedir. Aile ve okullardan sonra özellikle erkekler için yeni bir sosyalleşme ağı, askeri birlikler içerisinde yaşanan etkileşimler ile kazanılmaktadır. Bu anlamda zorunlu bir hizmet olarak askerliğin, erkeklerin sermaye birikimine katkı sağlayan etki alanı en geniş devlet kurumu olduğu söylenebilir (Beşirli, 2005: 56).

Askeri kurumlar, sosyal süreçlerin ve insan ilişkilerinin yoğunluğu nedeniyle sosyal sermaye ile ilişkilendirilebilir. Bu nedenle askeri kurumlarda güven, normlar, ast-üst ilişkileri oldukça önemlidir. Özellikle belli bir yaş grubunun yurt savunması ve kişisel gelişimine dönük verilen eğitimlerden dolayı önemli bir sosyalleşme mekanizmasıdır. Askerlik hem kendine özgü değerleri hem de fonksiyonları itibarıyla aynı zamanda yeniden sosyalleştirme rolünü de oynayan bir kurumdur (Şahin, 2007). Askerlik dönemlerinde kışlada verilen düzenli eğitim kasıtlı politik sosyalizasyona, bireylerin kışlada yaşam süresince aldığı hiyerarşide kasıtlı olmayan politik sosyalizasyona örnektir (Dekker ve Meyenberg, 1991: 38).

Güven, normlar ve iletişim ağlarından meydana gelen sosyal sermaye, insanların toplumsallığını pekiştiren, toplumsal eylem ve etkinlikleri arttıran önemli bir kaynaktır. Kullanıldığında artan, kullanılmadığında ise zaman içinde kaybedilebilen, tükenmesi durumunda tekrar üretilmesi zor olan bir unsurdur. Askerlik bu anlamda birliğin, beraberliğin aynı amaç doğrultusunda bütünleşmenin en belirgin örneği ve toplumsallaşmanın en etkili vasıtası olarak görülebilir. Buradaki bireyler ülkenin farklı farklı bölgelerinden gelip toplandıkları kırsalda ülke kültürünün, değişik gelenek ve göreneklerini yansıtan bir görünüm sergilerler (Bilhan, 1996: 28).

Toplumun birarada tutan bütün değerleri sosyal sermayenin unsurları olarak değerlendirmek mümkündür. Bunların içinde “Milli Birlik” olgusu ve arkadaşlık ilişkileri de sosyal sermayeyi olumlu etkileyen unsurlardandır. Toplumdaki sosyal alanda ekonomik amaç taşımayan beşeri ilişkilerin yoğunluğu, ilgili toplumda güven ortamının yüksekliğinin ve sosyal ilişkilerin kolaylıkla kurulabildiğinin açık göstergeleridir (Karagül ve Dünder, 2006). Milli birlik olgusunu sağlamak amacıyla birçok toplumda okullara siyasal amaçlı dersler konulmakta gençlik-kadın örgütlenmeleri ve siyasal partiler yoluyla bireyler mobilize edilmekte, okulun erişemeyeceği kriterler için yetişkinlerin eğitimine önem verilmektedir. Kırsal farklı yerleşim birimlerinden gelen genç bireylere ulaşmada ve istenilenler doğrultusunda davranış değişiklikleri oluşturmada önemli bir unsur olmaktadır (Alkan, 1979: 169).

Askeri örgütlerin kültürünün; tarihe, meslek etiğine, coğrafyaya, askeri deneyimlere ve toplumun dünya görüşüne göre şekillenmesi nedeniyle, her ülke için farklılaşan bir askeri kültürden söz etmek mümkündür. Zorunlu askerlik uygulaması ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, uygulama ile ilgili olumlu algılardaki benzeşmenin de altını çizmek gerekmektedir. Leander (2004), zorunlu askerliğin sosyal entegrasyona katkısı anlamında yarattığı olumlu algıları şu şekilde sıralamaktadır;

i. Kişilere toplumun diğer kesimlerini ve onların farklı düşüncelerini tanıma imkânı vermektedir. Kişilerin yaşamın gerçeklerini, hiyerarşileri ve kendi yaşam alanı dışında var olan sosyal yaşamı ve problemleri görmesini mümkün kılarak daha sıkı bağları olan bir toplum inşasına yardım etmektedir.

ii. Kişilerin görev yaptıkları bölgelerdeki geleneklere ve sosyal faaliyetlere katılımlarını sağlamakta ve hatta buralardan evlenerek farklı bölgeler arası sosyal bağları kuvvetlendirmekte ve ülke içindeki sosyal mobilitiyi (hareketlilik/yer değiştirme)yükseltmektedir.

iii. Askerde kazandığı veya geliştirdiği yetenek ve bilgisini sivil işinde kullanma imkânı sunabilmekte ve insanlara yeni bir kariyere başlama fırsatı yaratabilmektedir.

iv. Askerlere uğruna canını verebileceği değerlere saygı ve sadakat duygusunu kazandırmaktadır.

Askerlik hizmetini yerine getirmek için aynı kıışlada biraraya gelen erkekler, eğitim seviyeleri, gelir durumları, yaşadıkları coğrafya ve sahip oldukları sosyo-kültürel değerleri açısından heterojen bir grup özelliği sergilemektedir. Okuma yazması olmayanla, doktora seviyesinde eğitim görmüş olan, gelir durumu çok düşük olanla, gelir durumu üst düzeyde olan, herhangi bir mesleği olmayanla, farklı meslek grubunda olanlar ile Türkiye'nin her bölgesinden gelen çeşitli etnik gruplara ait bireyler aynı ortamı paylaşmaktadır. Bu süreçte farklılıklar arasında yoğun etkileşim olmakta ve birbirlerini tanıma ve birbirlerinden yararlanma fırsatları oluşmaktadır. Böylesi bir ortamda elde edilen kazanımlar sivil hayatta da kişilerin yaşamlarına olumlu yönde etki etmektedir.

Tüm erkek yurttaşlar; sınıf, din ya da ırk ayrımı gözetilmeksizin bu yükümlülüğü yerine getirmektedir. Ayrıca bazı ülkelerde kadınlar da askere alındığından cinsiyet ayrımı da söz konusu olmamaktadır (Born, 2003: 157). Askerlik; aynı ülkenin farklı yörelerinde yaşayan ve farklı etnik kökenlerden insanların birarada yaşamayı tecrübe ettikleri mikro bir ortam olması yönüyle demokratik sosyalleşme, milli duyguların yoğunlaştığı ve vatandaşlık rollerinin öğrenildiği bir ortam olması yönüyle siyasal sosyalleşme, devamlı bir işi olmayanlar açısından bir meslek öğrenilebilmesi yönüyle mesleki sosyalleşme, erkeklik rollerinin öğrenilmesi veya pekiştirilmesi yönüyle cinsiyet sosyalleşmesi, içinde bulunulan ve komutanlar ve arkadaşlardan oluşan askeri çevrenin bireyin davranışları üzerinde yarattığı olumlu etkiler yönüyle ahlaki sosyalleşme, farklı bir mekanda

yaşama uyum sağlanmasının gerekliliği yönüyle mekan sosyalleşmesi ve kendine has bir örgüt modeli sunması yönüyle örgütsel sosyalleşme için gerekli ortamın ve şartların sağlandığı mekanlar olmaktadır (Kahya, 2013: 102).

Sosyal bütünleşmenin sağlanması ve yeni sosyal ağların oluşmasında da askerliğin önemli fonksiyonları mevcuttur. Her erkek yurttaş askerlik hizmetini yerine getirirken eşit muameleyle karşılaşmaktadır. Askerlik bütün gençleri, koğuştta, yemekhanede, eğitimde, mevzide nöbette ve bazen de çatışmada biraraya getirmekte, onların birbirini tanımmasını, ön yargılarını kısmen veya tamamen aşmasını sağlamakta ve uzun süren arkadaşlıkların kurulmasının temelini atmaktadır. Zorunlu askerlik hizmeti, bu şekilde bir başka kurumda başarılması mümkün olmayan biçimde geniş bir sosyal bütünleşme sürecinin zeminini oluşturmaktadır (Özdağ, 2010: 12).

Birey ve toplum arasındaki yeni bir bağlanma mekânı olarak kışlalar, üyelerinin sağlıklı sosyal ilişkiler geliştirebilmesi, kolektif eylem potansiyelini açığa çıkarabilmesi, normların ve kuralların içselleştirilmesi, sosyalleşmesi ve değerler alanına dâhil olabilmesi için önemlidir. Bu anlamda kışlalar, en sağlam dostlukların ve arkadaşlıkların kurulduğu yerlerdir. Asker ocağına vatanın her köşesinden gelen ve birbirini tanımayan bu gençlerde hiçbir çıkara dayanmayan dostluklar oluşmakta ve bu dostluk hayatını bile emanet edeceği, arkadaşı için ölümü göze alacağı bir birlik ruhu haline gelmektedir. Burada tanışılan kişiler, bir ömür boyu unutulmamakta ve asker arkadaşlığı uzun yıllar devam ettirilmektedir (Vural, 2011: 55, Yıldız, 2010: 115). Askerlikte edinilen arkadaşlık, öyle kuvvetli bir bağıdır ki, dar zamanlarda pek çok kere akrabalıklardan da önde gelmektedir ve temelinde silah arkadaşlığı yatmaktadır (Alpugan, 2006: 46).

Toplumumuzda hemen hemen tüm bireyler küçük yaşlardan itibaren kahramanlık hikâyeleri, askerliğin saygın ve kutsal bir konuma sahip olduğu görüşleri ve askeri söylemler ile büyütülmektedir. İnsan yaşamının önemli bir dönemi olan gençlik yıllarında elde edilen tecrübe ve deneyimler, bireylerin ilerleyen yaşamlarını nasıl yaşayacaklarına konusunda önemli bir işlev görmektedir. Bu aşamada yapılacak sermaye yatırımları, toplumun geleceği için bulunmaz bir fırsat

değerindedir. Bu nedenle özellikle genç erkeklerin sosyal sermayelerini arttırmak adına kışlalar önemli bir toplumsal faktördür (Erdoğan, 2013: 56).

Türk Silahlı Kuvvetlerin temel dayanağı olan askeri inanç ve değerler, askerleri görevlerine yönlendiren ve amaçlarını gerçekleştirirken anlamlı kılan özel tutum ve davranışlardır (Akşit,1998: 23). “Mesleki Değerler” adı altında da ifade edilen bu ortak inanç ve değerler şunlardan oluşur (Silahlı Kuvvetler Dergisi, 1997): Sevgi, Dürüstlük, Fedakârlık, Şeref, Vazife Bilinci, Bağlılık, Cesaret, Yeterlilik (Ehliyet), Mutlak İtaat. Bu değerleriyle askerlerin önce kendilerine, daha sonra ast ve üstlerine son olarak da ülkelerine yönelik güven duygusunun oluşması beklenmekte ve bunlar çeşitli normlarla takip edilmektedir.

Sosyal sermaye açısından bireylerin birbirlerine duydukları güven kadar kurumlara duydukları güven de önemlidir. Yapılan güven araştırmalarında Türk halkının birçok kuruma güvenmediğı sonucuna ulaşılmaktadır. Kurumlara duyulan güven puanlarına bakıldığında ise, silahla kuvvetlerin yüksek güven puanı aldığı görülürken, siyasi partilerin ve politikacıların en düşük değerleri aldığı görülmüştür (Adaman, Çarkoğlu, ve Şenatalar, 2009).

“Deconstructing The Turkish Military’s Popularity” adlı makalesinde Sarıgil (2013) sıradan vatandaşlar ile birlikte belirli mesleki gruplar (akademisyenler gibi) için de ordunun en güvenilir kurum olduğı sonucuna ulaşmıştır. Burada hareketle vatandaşların bakış açısına göre ordu, diğer kurumlar ile kıyaslandığında daha güvenilir, daha eşitlikçi, istikrarlı ve nispeten daha az politik bir yapıya sahip olduğı söylenebilir. Akın’da 2016 yılında üniversite gençliğinin TSK’ya güvenini araştırdığı çalışmasında gençlerin kurumlara güven sıralamasında en güvendiğı kurumun TSK olduğı görülmüştür.

3. YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırma sorularına, araştırma modeline, araştırmanın evren ve örnekleme, veri toplama, işleme ve analiz tekniğine yer verilmiştir.

3.1 Araştırmanın Soruları

- Zorunlu askerlik hizmetinin erkeklerin sosyal sermayeleri üzerinde ne derece etkisi vardır?
- Zorunlu askerlik hizmeti sırasında oluşan sosyal sermaye, askerlik hizmeti bittikten sonraki geçen zamana göre değişkenlik gösterir mi?
- Zorunlu askerlik hizmeti sırasında gazi veya muharip gazi olanların askerlik hizmeti sırasında oluşan sosyal sermayelerinin, gazi veya muharip gazi olmayanlara göre bir değişkenlik gösterir mi?
- Gazi veya muharip gazilerin asker arkadaşlığına yükledikleri anlam ile gazi veya muharip gazi olmayanların asker arkadaşlığına yükledikleri anlam arasında farklılıklar var mıdır?

3.2 Araştırmanın Modeli

Çalışmada nitel araştırma yöntemi olan betimsel analiz kullanılmıştır. Betimsel analiz, çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren bir nitel veri analiz türüdür. Bu analiz türünde araştırmacı görüştüğü ya da gözlemiş olduğu bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtılabilmek amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verebilmektedir. Bu analiz türünde temel amaç elde edilmiş olan bulguların okuyucuya özetlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunulmasıdır (Şimşek ve Yıldırım, 2003). Çalışmada analiz dört aşamada gerçekleşmektedir. Birinci aşamada bireylerle görüşme için yarı yapılandırılmış mülakat formu oluşturulmuştur. Katılımcılardan izin alınarak görüşmeler ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Ardından

görüşmeler word ortamına aktarılarak düzenlenmiştir. Bir sonraki aşamada görüşmede yer alan boyutlardan hareket ederek veri analizi için bir çerçeve oluşturulmuştur. Böylelikle verilerin hangi temalar altında düzenleneceği ve sunulacağı belirlenmiş olmaktadır. Son olarak ise MAXQDA 11 programı ile düzenlenen bu veriler anlamlı ve mantıklı bir biçimde biraraya getirilerek yorumlanmış ve bulgular arasında neden sonuç ilişkileri kurulmaya çalışılmıştır.

Özellikle bu çalışmada nitel araştırma yönteminin seçilmesinin nedeni, katılımcıların verecekleri cevapları kısıtlamamak, duygularını ve asker arkadaşlığına yükledikleri anlamları öğrenerek bulgular üzerinden derinlemesine sosyolojik olgular etrafında analiz yapmak ve konuyu daha kapsamlı olarak ele almaktır.

3.3 Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni 2015 yılı öncesinde zorunlu askerlik hizmetini yapan bütün erkekleri kapsamaktadır. Örneklem grubu ise Balıkesir ili içinde ikamet eden ve askerlik hizmetini 2015 yılı öncesinde tamamlayan 60 erkek katılımcıdan oluşmaktadır. Bu 60 kişinin dağılımı ise askerlik hizmetini, 1982 ve öncesinde, 1993-1983, 2004-1994, 2015-2005 yılları arasında yapan 10'ar kişi ve askerlik hizmeti sırasında gazi ve muharip gazi olan 10'ar kişiden oluşmaktadır. Katılımcılara ait dağılım Talo 1'de gösterilmiştir. Gazi katılımcıların tamamı askerlik hizmeti sırasında girmiş oldukları çatışma neticesinde yaralanan personelden oluşmaktadır. Muharip gaziler ise bir katılımcı Kore Savaşı gazisi diğer dokuz katılımcı ise Kıbrıs Barış Harekâtı gazisidir. Çalışmada maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bunun amacı ise farklı gruplardan ortak görüşleri ortaya çıkarmaktır.

Tablo 1. Araştırmanın Örneklem Grubu

Gaziler	10
Muharip gaziler	10
2015-2005 yılları arası askerlik hizmetini yapanlar	10
2004-1994 yılları arası askerlik hizmetini yapanlar	10
1993-1983 yılları arası askerlik hizmetini yapanlar	10
1982 ve öncesi yılları arası askerlik hizmetini yapanlar	10
TOPLAM	60

3.4 Veri Toplama, İşleme ve Analiz Tekniği

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak katılımcılarla görüşme yapılmıştır. Görüşmede kullanılmak üzere Yarı Yapılandırılmış Mülakat Formu hazırlanmıştır. Bu form oluşturulurken soruların, sosyal sermayenin temel unsurları olan güven, iletişim ve normların, asker arkadaşlığı kavramı ile ilişkisinin boyutlarını ortaya koyması amaçlanmıştır. Gazi olan katılımcılar ile Balıkesir Gaziler Derneğinde, muharip gaziler ile Balıkesir Muharip Gaziler derneğinde görüşme yapılmıştır. Diğer katılımcılar ile de uygun görüşme ortamını oluşturularak görüşmeleri yapılmıştır. Görüşmeden önce tüm katılımcılar çalışmanın amacı hakkında bilgilendirilmiş ve görüşmeler katılımcıların izni alınarak ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Ses kayıtları sonraki aşamada word ortamına aktarılmıştır.

Verilerin analizi sürecinde bilgisayar ortamına aktarılan bütün veriler MAXQDA Nitel Veri Analizi Programı yardımıyla önce kodlara ayrılmıştır. Daha sonra ise kişilerin vermiş oldukları cevaplar önceden oluşturulan kodlardan hangisine karşılık geliyor ise o kodun içine hiçbir değişiklik yapılmadan aktarılmıştır. Kodlara ve katılımcılara ait sayısal veriler tablolar halinde verilmiştir. Bu tür bilgisayar destekli nitel veri analiz programları, verilerin düzenlenmesi ve görsel hâle getirilmesi konusunda araştırmacılara kolaylık sağlamaktadır.

Nitel araştırmalarda doküman incelemesi yapmak için içerik analizi uygulanır. İçerik analizi, içerik iletişimini tanımlamak için sistematik bir süreçtir. Bu aşamada görüşmelerin, alan notlarının, belgelerin içeriği analiz edilir. Süreç, aynı anda verilerin kodlanmasını ve kategorilerin oluşturulmasını da kapsar (Merriam, 2013: 195-196).

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde katılımcılara yöneltilen sorulara vermiş oldukları cevapların değerlendirilmesi ve yorumlanmasına yer verilmiştir. Katılımcıların vermiş oldukları cevaplar ana kodlara ayrılarak, kodlara ait istatistiki veriler tablolar halinde verilmiştir. Tablolara ait veriler yorumlanmış ve bazı katılımcılara ait cevaplar üzerinde herhangi bir değişiklik yapılmadan doğrudan aktarılmıştır.

4.1 Askere Gidişiniz Nasıl Oldu, Hangi Duygu ve Düşüncelerle Askere Gittiniz?

Askerlik görevini yerine getiren katılımcıların askere giderken hissettikleri duygu ve düşünceleri öğrenebilmek için onlara “Askere gidişiniz nasıl oldu, hangi duygu ve düşüncelerle askere gittiniz?” sorusunu yöneltilmiştir. Aldığımız cevapları incelediğimizde katılımcıların askere giderken “herhangi bir duygu yaşamayanlar”, “karmaşık duygularla gidenler”, “olumsuz duygu ve yakalanma korkusu ile gidenler”, “coşku sevinç ve heyecanla gidenler” ve son olarak da “vatan borcu, vatansever duygularla gidenler” olmak üzere beş gruba ayrıldıkları görülmüştür. Askerlik görevini yerine getiren katılımcıların büyük bir çoğunluğunun askerliğe gidişleri ile ilgili çeşitli duygu ve düşüncelere sahip oldukları anlaşılmıştır. Bu sorular aracılığıyla elde edilen veriler Tablo 2’ de sunulmuştur.

Tablo 2. Askere Giderken Sahip Olunan Duygu ve Düşünceler

	1982 ve öncesi	1983- 1993	1994- 2004	2005- 2015	Muharip Gaziler	Gaziler	Toplam
Herhangi Bir Duygu Yok	2	0	3	1	1	0	7
Karmaşık Duygularla	1	2	1	1	0	3	8
Olumsuz Duygular, Üzüntülü, Yakalanma Korkusu	1	2	2	2	0	0	7
Coşku, Sevinç ve Heyecanla	3	4	4	5	3	4	23
Vatan Borcu, Vatan Sever Duygular	3	2	0	1	6	3	15

4.1.1 Herhangi Bir Duygu Yaşamayanlar

Katılımcılardan yedi tanesi askere gidiş sürecinde herhangi bir duygu yaşamadıklarını belirtmişlerdir. 1994-2004 yılları arasında askerlik görevini yapan katılımcılardan ise sadece üç tanesinin askere gidişlerinde herhangi bir duygu yaşamadığı anlaşılmıştır. Bu dönemde askerlik yapanlar için askere gidiş süreçlerinde özel bir merasim düzenlenmemiş ve askerliğe farklı anlamlar yüklemedikleri görülmüştür.

Zamanı geldi gittik. Hayırlısı ile git gel dediler.(1994-2004\6)

1994-2004 yılları arasında askerlik görevini yerine getiren bir katılımcı askere gitmeden önce etraftan birçok zorluk duyduğunu, askerlikle alakalı olumsuz durumların sürekli olarak etrafında anlatılmasına rağmen bunların arkadaşların abartması olduğunu askerlik yaptıktan sonra anladığını belirtmiştir.

Çok abartıyorlar ama abarttıkları kadar değilmiş.(1994-2004\9)

Bazı katılımcıların ise ilk zamanlar herhangi bir duygu yaşamadıklarını, fakat zamanla bu durumun değiştiği görülmüştür. Örneğin 2005-2015 yılları arasında askerlik vazifesini yerine getiren bir katılımcı askere gitmeden önce genel olarak olumlu ya da olumsuz anlamda bu sürece bir anlam yüklemeyi, bununla birlikte ailesi ve sevdiklerinden ayrılıp kendi başına kaldığında olaya daha farklı baktığını ve heyecanlandığını ve biraz da çekinerek gittiğini belirtmiştir.

Çok boşum ya, hiçbir düşüncem yoktu hani biran önce gidip gelmek tek amacım, herhangi bir duygum da yoktu taki otobüse binene kadar, o zaman gidiyormuşuz dedim.(2005-2015\6)

Kıbrıs Savaşı sırasında askere giden bir muharip gazi katılımcıların da benzer şekilde askere giderken herhangi bir duygu ya da düşünce içerisinde olmadığını belirtmiştir. Bu durumu yaşamasında komutanlarının Kıbrıs'ta meydana gelen gelişmelerden askerleri farklı duygu ve düşüncelere kapılmamaları adına sıcak çatışma yerine geri birlik olarak kalacakları ve orada eğitim faaliyetleri içerisinde bulunacaklarını belirtmelerinden kaynaklandığı değerlendirilmiştir.

Askere giderken normal gittik. Orada da savaş olayı çıktığı zamanda bize savaşa gidiyorsunuz dahi demediler, bir yere tatbikata gidiyormuş gibi gittik sonra savaşla karşılaştık.(Muharip Gaziler\2)

4.1.2 Karışık Duygular Yaşayanlar

Katılımcılardan sekiz kişi askere giderken karışık duygular içerisinde olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların askerlik görevlerini yerine getirmek için istekli oldukları; ama hem evden ayrılmanın hem de kendilerini nelerin beklediğine yönelik kaygıları, katılımcıların karışık duygular yaşamasına neden olduğu değerlendirilmiştir.

Kimsede bir şey duymadım aldım başımı gittim. Oraya gidince daha çok şey bildik daha önce bilmiyorduk, bir şeyler öğrendik. Sabah dua edildi akşamüstü de otobüse bindik. Bindirdiler bizi anne babam akrabalar biz çekildik. Evden ilk ayrılıştı. Biraz zor oldu ayrılmak yani ilk defa uzaklaştığım için biraz zorluk yaşadım yani.(1983-1993\4)

1983-1993 yılları arasında askerlik görevini yapan ve yukarıdaki ifadelerin sahibi katılımcı gibi birçok kişinin askere gitmeden önce memleketlerinden hatta köylerinden bile ayrılmadıkları görülmüştür. Kendi küçük dünyaları içerisinde ailesi ve sınırlı sayıdaki insanlardan duyduğu askerlik kavramı ve “dış dünyayı” görme fırsatını birçok katılımcı askerlik vesilesi ile gerçekleştirmiştir. İlk defa gurbet ve aileden ayrılma askerlik sebebiyle gerçekleştirmiştir. Benzer şekilde askere gittikten sonra bir çatışmada yaralanıp gazi olan bir katılımcımızda ilk defa askerlik nedeni ile memleketinden ayrıldığını ifade etmiştir.

Yeterliydi ama tabi ki yanıldığımı fark ettim, gidip görmek yaşamak lazım, uğurlanma oldu ve ilk gurbete gidişimdi.(Gaziler\1)

Gazilerin de bazılarının askere giderken karışık duygular içerisinde olduğu görülmüştür. Askerde yaralanıp gazi olan katılımcılardan bir tanesi ise daha önce birçok defa memleketinden ayrılmasına rağmen askerliğin kendi şartları nedeni ile

daha önceki evden ayrılmalarından ve gurbete gitmesinden farklı olduğunu belirtmiştir.

*Daha önce gurbet günlerimiz oldu ama askerlik ayrı bir şeydi.
Onun ayrılışı farklıydı.(Gaziler\2)*

4.1.3 Yakalanma Korkusu ve Olumsuz Duygular Yaşayanlar

Katılımcılardan yedi kişinin askerlik göreviyle ilgili önceden kaygı duyduğu, askerlik görevinden umduğunu bulamadığı ya da askerlik görevine kendi planladığı zaman içerisinde gidemediği için olumsuz duygular yaşadıkları görülmüştür.

2005-2015 yılları arasında askerliğini tamamlayan katılımcı, askere gitmeden önce tıpkı askerliğe benzer şekilde yatılı okuduğunu, yatılı okuduğu sırada tıpkı askerlikte olduğu gibi birçok farklı insanla birlikte yaşadığını, benzer şekilde yatakhane ve yemekhanelerde toplu şekilde birlikte kalmaya alışık olduğunu belirtmesine rağmen çevresindeki insanlardan duyduğu ve genel anlamda da olumsuz bilgilerin kendisini korkuttuğunu belirtmiştir.

*Ya evden ayrılışım ilk olmadığı için gidişte çok sıkıntı olmadı
yatılı okuduk zaten dışarıda çalıştık ama askere gideceğiniz dönemde
büyüklerimizin hepsinin birer anısı ve anılarında biraz kötü olması
insanı ister istemez insanı geriyor. Hani oraya gidince ne yapacağız
bizden yapamayacağımız bir şey isteyecekler mi yada istenilen şeyi
başarabileceğiz mi? O kalabalık içinde kaybolup gidecek miyiz
düşünceleriyle acemi birliğine kadar geldik.(2005-2015\4)*

Bireyin ekonomik durumu, psikolojik yapısı, değer yargıları, politik görüşleri ya da dini inançları doğrultusunda askerlik hizmetine gönüllü olarak gitmedikleri, askere gitmemek için çeşitli yöntemler kullandıkları veya askerlik dönüşü genelde olumsuz düşüncelere sahip oldukları değerlendirilmiştir.

*Kaçtım gittim Fatih'te yakaladılar, gönderdiler.(1982 ve
öncesi\10)*

Valla hani üzücü oldu pek tavsiye etmem kimseye. Onun dışında sonuçta hani sevdiklerinizden ayrılıyorsunuz uzak bir yerlere gidiyorsunuz.(2005-2015\2)

Özellikle doksanlı yıllarda yaşanan terör ve terör olaylarının sık yaşandığı bölgelerde askerlik yapacakların da çeşitli olumsuz duygular yaşadığı anlaşılmıştır. Gazete ve televizyonlarda bu dönemde yaşanan çatışmalara bağlı olarak her gün şehit haberleri verilmekte ve ülkenin üstüne çöken terör belası, ülkede askere gidecek yaşta çocuğu bulunan bütün aileleri endişeye sokmaktaydı. Bu dönemde askere giden bir katılımcı durumu aşağıdaki gibi belirtmiştir.

Güneydoğuya gideceğim diye sıkıntı oldu.(1994-2004\2)

4.1.4. Coşku, Sevinç ve Heyecan Yaşayanlar

Katılımcıların askere giderken en çok yaşadıkları duygunun coşku, sevinç ve heyecan olduğu görülmüştür. Yirmi üç katılımcının askere giderken istekli oldukları, askere gidişleri sırasında çeşitli eğlencelerin yapıldığı ve büyük bir heyecan içerisinde yola çıktıkları anlaşılmıştır.

Asker olmayan adam olmaz dediler bizi o şevkle askere gönderdiler. Kendimizi Türk genci olarak askerliğe hazırlaya hazırlaya, büyüklerimizin anlattıklarıyla biz askere gittik.(1983-1993\10)

Katılımcının yukarıdaki ifadesi ülkemizin birçok yerinde kullanılan “askere gitmeden adam olunmaz” düşüncesini güzel bir şekilde ifade eden bir örnektir. Askerlik ülkemizde topluma kabul edilmede yapılması gereken en önemli vazifelerden biri olarak görülmektedir. Askere gitmeden evlilik, işe girme gibi insan hayatı için kritik tercihlerin yapılması istenmez, bunlar için en uygun zaman olarak askerliğin tamamlanması beklenirdi. Ayrıca bu telkin büyüklerden küçüklere sürekli olarak söylenegeldiğinden gençlerde hayatlarındaki önemli kararları askerlikten sonrasına bırakıp “hele bir askerlik bitsin öyle bakarız” şeklinde kendilerine bir plan yaptıkları görülmüştür. Askerlik topluma kabulde nasıl bir şart gibi algılanıyorsa

birey içinde kendini topluma kabulde aşılması gereken bir engel olarak değerlendirilir.

Askere gidişimiz ilk celp kâğıdı geldiğinde çok heyecanlı ve sevinçliydik. Yirmi yaşımızı doldurmuş olmanın verdiği heyecan ve vatani görevimizi yapacak olduğum büyük heyecanla birlikte kutlamalar ve eğlence eşliğinde uğurlandım. Bu beni çok iyi motive etti bunun yanı sıra bütün eşim dostum akrabalarım arkadaşlarım bütün sevdiklerimin yanımda olduğunu bilmek bana her zaman daha fazla güç verdi.(2005-2015\3)

Bize buradan ellerimize kollarımıza kınalar yakıp yolladılar. Garajdan davullar, zurnalar eşliğinde gittik.(Gaziler\6)

Türk töresi ve İslamiyet'in etkisiyle askerliği kutsal sayan halkımız, asker uğurlamayı gelenek haline getirmiştir. Bu törenlerde çeşitli eğlenceler düzenlenmekte, bölgenin kültürüne göre davul, zurna veya farklı müzik aletleri bu eğlencelerde kullanılmaktadır. Ayrıca zamanla gelenek halini alan ve İslamiyet'teki sünnet inancından gelen askere gidene kına yakılması yine bu törenlerde görülmektedir. Bu anlamda katılımcılarında kendi yörelerinin adetlerine göre çeşitli uğurlama törenleriyle askere gönderildikleri, katılımcılarında bundan oldukça memnun olduğu anlaşılmıştır.

Köy ortamında genelde gidip gelenler anlatır. Onların askerlik ile anlattıklarıyla bilirdik askerliği. Köylerde askere gidecekler üç ay kala belli olur askere gidecekler, liste geldiğinde bizden yirmi, yirmi beş kişi vardı. Her gün birinin akrabası yemek verir, misafir olursun. Her gün bir askerin akrabası, gidene kadar böyledir. Çetele tutarız bir günde iki kişi denk gelmesin diye. Üç gün boyunca öyle çok hazırlık yaparlar ki yemekten bıcarsın. Beraber bütün sosyal faaliyetleri yaparlar, komşu köye giderler onların askerleriyle görüşürler çalgıcıları vardır onları da çağırırlar, kim nereye gidiyorsa anons yapılır ortaya çıkar kendi şarkısı eşliğinde oynar, omuzlarına kırmızı al yazma bağlanır. O gençler üç ay

boyunca birlikte gezerler, eğlenirler, pikniğe gider, gece üçe dörde kadar davul çalarlar kimse bir şey söylemez, onlarla isteyen içki de içer.(Gaziler\5)

Büyük şehirlerde veya küçük ailelerde asker uğurlama törenleri daha sade ve sınırlı olarak gerçekleşse de özellikle bazı Anadolu kasaba ve köylerinde asker uğurlama törenleri oldukça renkli şekilde gerçekleşirdi. Yukarıda gazi bir katılımcının ifadelerinden de anlaşılacağı üzere askerlik için çağrılan gençlerin belli olması ile birlikte bu gençlere eş, dost ve akrabası ikramda bulunduğu, çeşitli eğlence düzenlemelerine kimsenin bir şey demediği ve askere gitmek için memleketlerinden ayrılacakları zamana kadar iyi ve hoş vakit geçirmeleri adına onlara çeşitli ortamların sunulduğu anlaşılmaktadır.

4.1.5 Vatansever Duygular Yaşayanlar

Katılımcıların büyük bölümü askerliği tamamlanması gereken bir vatan görevi olarak değerlendirdikleri görülmüştür. On beş katılımcı vatansever duygular ile askere gittiklerini ifade etmiştir. Askerliğini 1994-2004 yılları arasında askerlik yapanların ise bu duyguyu içeren herhangi bir cevap vermediği anlaşılmıştır.

Askere her vatan evladı gibi ben de sevine sevine gittim orda vatan borcumu tamamlamak için.(1982 ve öncesi\6)

2005-2015 yılları arasında askerlik görevini yerine getiren bir katılımcı askere gitmesindeki asıl sebebin sınavları kazanamaması nedeni ile herhangi bir üniversiteye yerleşememesi ve bir mesleğinin olmamasına bağlı olarak askere gitmesinin en uygun düşünce olduğunu ve bir şekilde de askerliğin vatan borcu olması nedeni ile de onu da aradan çıkarma düşüncesi ile askere gittiği görülmüştür.

Askere gidişim liseden sonda üniversite eğitimine devam etmediğim için ve belli bir iş potansiyeline sahip olmadığım için ve milletimi, vatanımı çok sevdiğim için askere gitmeye karar verdim.(2005-2015\7)

Muharip gazi olarak askerliğini tamamlayan katılımcıların gönüllü olarak askerliğe katıldıkları ve ülkelerine bu şekilde destek olabilecekleri düşüncesinde oldukları görülmüştür. Yakın zamanda ülkemizin katıldığı ve kendi topraklarımız dışında gerçekleşen Kore ve Kıbrıs Savaşlarına birçok vatandaşımızın gönüllü olarak askere yazıldıkları ve ülkelerini bu savaşta yalnız bırakmama düşüncelerinde oldukları görülmüştür.

Şimdi askere gitmesi, biz hazır askeriz köyde yani sıra bize geldi. Kore'ye gitti bir bölük asker, onu duyduk, nasip bize çıktı. Onlar gitti arkalarından takviye istediler bunlar. Onlara takviye gittik bizde gerisin geriye.(Muharip Gaziler\1)

Şimdi biz Elhamdülillah Müslümanız, askerliğimizi yapmak icap etti. Gönüllü olarak da Kıbrıs'a gittik. Yani onu Kıbrıs Harekatı'nda yaşayan bilir.(Muharip Gaziler\3)

SONUÇ: Askere giderken yaşadıkları duygu ve düşüncelere göre beş gruba ayırdığımız katılımcıların büyük bir kısmının askere gitmeyi sevinç ve coşku ile karşıladıkları ve askerliğin tamamlanması gereken bir vatani görev olarak değerlendirdikleri görülmüştür. Katılımcıların bazılarının ise içinde buldukları ailevi, ekonomik ve sosyal şartlar nedeni ile askere giderken kaygı ve olumsuz duygular yaşadıkları görülmüştür. Askerlik kendine özgü yapısı nedeni ile genç erkeklerde hem bir bilinmezlik hem de askerliğe yüklenen anlam nedeni ile tamamlanması gereken bir vazife şeklinde algılandığı görülmüştür. Her ne kadar bazı katılımcıların isteksiz gidişleri dışında diğer katılımcıların askerliğe gidişlerine yönelik olumlu düşünceler içerisinde oldukları, bugün bile askere gidişlerini anlatırken heyecanlandıkları gözlenmiştir.

4.2 Askerlikte Farklı Kişilerle Aynı Ortamı Paylaşmak Nasıl Duygu?

Askerlik görevini tamamlamış katılımcılara sorduğumuz ikinci soru “Askerlikte farklı kişilerle aynı ortamı paylaşmak nasıl duygu?” olmuştur. Birçoğu daha önce ailesinden ilk defa ayrılan ve kendileri için yabancı bir ortam olan askerlikte zorunlu olarak bir arada kalan katılımcıların diğer arkadaşları ile ilgili

duygu ve düşüncelerinin oldukça farklı olduğu görülmüştür. Kimi katılımcılar bu durumu “farklı ve değişik” olarak açıklarken bazıları ise “sıkıntılı ve zorlu bir durum” şeklinde belirtmişlerdir. Katılımcıların büyük bir kısmı askerlikte farklı kişilerle aynı ortamı paylaşmanın “güzel bir duygu” olduğunu ifade etmişlerdir. Bu sorular aracılığıyla elde edilen veriler Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3. Askerlikte Farklı Kişilerle Aynı Ortamı Paylaşmaya Yönelik Duygu ve Düşünceler

	1982 ve öncesi	1983- 1993	1994- 2004	2005- 2015	Muharip Gaziler	Gaziler	Toplam
Farklı ve Değişik	0	0	1	2	1	1	5
Sıkıntılı ve Zor	2	2	1	3	1	0	9
Güzel Bir Duygu	8	8	8	5	8	9	46

Tabloda da görüldüğü gibi katılımcılar tarafından askerlik nedeniyle zorunlu da olsa farklı kişilerle aynı ortamı paylaşmanın güzel bir duygu olduğu belirtilmiştir. Katılımcılarımızdan kırk altı tanesi farklı insanlarla aynı ortamı paylaşmayı güzel bir duygu şeklinde tanımlarken dokuz katılımcının ise farklı insanlarla yaşamının sıkıntılı ve zor bir durum olduğunu belirtmişlerdir. Beş katılımcının ise farklı insanlarla aynı ortamı paylaşmanın farklı ve değişik bir tecrübe olduğunu belirttikleri görülmüştür.

4.2.1 Farklı ve Değişik Bir Duygu

Askerlik ortamı içerisinde farklı kişilerle aynı ortama paylaşmaya yönelik beş katılımcının “Farklı ve Değişik” duygu ve düşünceler içerisinde olduğu anlaşılmıştır. 2005-2015 yılları arasında askerliğini tamamlayan katılımcılardan iki tanesi bu durumu belirtirken, 1994-2004 yılları arasında askerliğini yapanlardan, Muharip gaziler ve gazilerden birer kişinin askerlik ortamında farklı kişilerle aynı ortamı paylaşmayı farklı ve değişik bulduğu görülmüştür.

Kişiye göre değişiyor, şehirli olanlarla daha iyi anlaşıyorsun, diğer taraflar da kapasite düşüklüğü olduğu için biraz daha şey kaçıyor net olsun ...insanlar oluyor onlarla anlaşması biraz zor oluyor, buna eğitim düzeyi de diyebiliriz, yetişme ortamı da diyebiliriz bilmiyorum orayı.(2005-2015\6)

2005-2015 yılları arasında askerlik görevini yerine getiren katılımcılardan bir tanesi aynı memlekette olanların daha kolay anlaşabildiğini, bununla birlikte farklı eğitim seviyelerinden gelen insanlar ile anlaşmanın zor olduğunu belirttiği görülmektedir.

Aslında iyi olduğu yönü de var kötü olduğu yönü de var. Eşitsiniz şartlar eşit imkanlar eşit, zenginde olsanız fakirde olsanız şehirde de büyüsünüz, köyde de büyüsünüz cezaevinde de yatsanız, okulda okursanız aynı ortamda buluşulması şartların eşit olduğunu gösteriyor. Bu konudan çok iyi bir duygu ama farklı olduğu duygularda var. Düşünce özgürlüğüne sahip olduğu için askerdeki her er ve erbaş, bazen kavgalar çıkabiliyor. Bu kavgaların sebebi siyaset olabiliyor, futbol olabiliyor ya da karşılıklı yanlış anlaşılma olabiliyor, eğitimsizlik olabiliyor o yüzden dediğim gibi eşit olmak pozitif yanı, kavga kargaşa çıkması negatif yanı.(2005-2015\7)

2005-2015 yılları arasında askerlik vazifesini yapan katılımcının ifadeleri doğrultusunda askerliğin bütün ayrımcılıkları, avantajları, ekonomik durumları bir yana bırakarak herkesin eşit bir şekilde yaşadığı bir ortam olarak görülmektedir. Bununla birlikte farklı duygu ve düşünce yapısında olan bu askerlerin başta siyaset ya da futbol gibi nedenlerle görüş ayrılıklarına düştükleri ve küçük de olsa aralarında kavga ettikleri anlaşılmaktadır.

Yani tabi ki hem faydası oluyordu, başkalarının örf ve adetlerini öğreniyorduk ama bize ters olan bazı şeyler de oluyordu. Hem iyi hem de kötüydü, kabullendiğimiz ve kabul etmediğimiz bazı şeyler oluyordu.(Gaziler\1)

Gazi katılımcılarımızdan bir tanesi askerliğin farklı insanları tanıma, onların gelenek ve göreneklerini öğrenme açısından güzel bir fırsat sunduğunu, bununla birlikte kendi yaşam tarzı ve inançlarına uygun olmayan durumları da yaşadığını ve bu nedenle de askerliğin başka insanlarla yaşama anlamında olumlu ve olumsuz durumları aynı anda barındıran bir süreç olduğunu belirttiği görülmektedir.

4.2.2 Sıkıntılı ve Zor Bir Durum

Askerlik görevi için farklı insanlarla biraraya gelen katılımcılardan dokuz tanesinin bu durumu sıkıntılı ve zor olarak tanımladığı görülmüştür. En fazla (3 kişi) 2005-2015 yılları arasında askerlik görevini yapanların bu duygu ve düşünce içerisinde oldukları görülürken, 1982 ve öncesinde ve 1982-1993 yılları arasında askerlik yapanlardan iki, 1994-2004 arasında askerlik yapanlar ve muharip gazilerden de birer katılımcının askerlik sırasında farklı insanlarla birarada olmayı sıkıntılı ve zorlu bir durum olarak açıkladıkları anlaşılmaktadır.

İlkten biraz sıkıntılı oluyor. Şöyle ki köyden gelmiş bir kardeşimizle şehirde doğmuş büyümüş kardeşimiz arasında şey oluyor kültürel farklılıklar olduğu için.(1982 ve öncesi\2)

Değişik bir duygu sonuçta her kültürden, her milletten insan var. Senin sevdiğin rengi sevmiyor adam, dinlediğin müziği duymuyor. Bu konuda Kürt kökenli arkadaşlarla biraz sorun yaşadık. Bizle alakalı değil ama onlarla alakalı işte. Tamamen saygı sevgi olmaması gibi sorunlar yani.(2005-2015\8)

Yukarıdaki iki farklı katılımcının ifadeleri doğrultusunda askere gelenler arasında yaşanan yer ve etnik kökene bağlı çeşitli çatışmaların yaşandığı, kültürel farkın birlikte yaşamak zorunda kalan askerler arasında kimi zaman olumsuz durumların yaşanmasına neden olduğu görülmüştür.

Önceleri zor alışmak gerçekten çok zor, insanları kabullenemiyorsun duygular farklı hareketler farklı, her yöreden insan geliyor, tabi her duygudan da insan var, evlisi, bekarı, uzun,

kıyası her şeyi var alışmak güzel bir şey her ortamı kavramış oluyorsunuz.(1982 ve öncesi\5)

Askerlik yirmi yaşını doldurmuş tüm erkekler için zorunlu olması ile birlikte kışlaya katılan askerlerin yirmi yaş ve üstü olmak dışında çoğu zaman ortak başka özelliklerini olmadığı, kimisini evli, kimisinin bekar olarak askere geldikleri ayrıca bazı askerlerin uzun dönem bazı askerlerinde kısa dönem olmalarına rağmen aynı ortamı paylaştıkları anlaşılmaktadır.

Şimdi değişik hikayeler hepsinin değişik bir hikayesi var ne biliyim askerlikten kaçmışlar, askerlikten soğumuşlar, aile ortamı bozuk olan kişilerimiz vardı çok zor bir şeydi.(1983-1993\10)

1983-1993 yılları arasında askerlik yapan katılımcılardan bir tanesi ise askere alınan insanların çok farklı duygular içerisinde oldukları, kiminin gönüllü olarak orada yer almadığını kiminin ise askerlik öncesi dönemde çeşitli sıkıntılarının olduğu ve bu sıkıntıları ile askerliğine devam ettiğini gözlemlediğini ifade etmiştir.

İnsan ilk etapta bocalıyor. Aynı dili konuşsak ta çok farklı şekillerde konuşuyoruz hani şekiller hareketler konuşmalar insan ilk etapta bocalıyor. Hani nasıl alışacağız bunlarla nasıl geçineceğiz, bunlarla hayat geçer mi gibisiyle düşünceler ilk etapta oluşuyor. Ama zaman içinde aşıyorsun, alışıyorsun karşıda ki insanı tanıyorsun, hani niyetini anlayınca zaten hareketleri ikinci planda kalıyor.(2005-2015\4)

Farklı insanlarla zorunlu olarak aynı ortamda yaşamanın sıkıntılarını ifade eden 2005- 2015 yılları arasında askerlik yapan katılımcının, birliğine katıldığı zaman diğer insanlarla anlaşamayacağını düşündüğü, anlaşamama durumuna bağlı olarak çeşitli sıkıntılar yaşayabileceğine yönelik karamsarlığa kapıldığı fakat zamanla karşıdakileri tanımaya başladıkça endişelerinin boşuna olduğu anlaşılmıştır.

4.2.3 Güzel Bir Duygu

Askerlik görevini tamamlamış katılımcıların askerlik görevi için farklı insanlarla bir arada olmaya genel anlamda güzel bir duygu olarak açıkladıkları görülmüştür. Katılımcılardan kırk altı kişinin bu duyguda olduğu görülürken, en fazla katılımın dokuz kişi ile gazilerde olduğu anlaşılmıştır. Bununla birlikte 2005-2015 yılları arasında askerlik görevini tamamlayanlar hariç (5 kişi) diğer yıllarda askerlik yapan diğer dört grupta da sekizer kişinin askerlik ortamında farklı insanlar ile aynı ortamı paylaşmayı güzel bir duygu ile açıkladıkları anlaşılmıştır.

Askerlikte bir sürü şey paylaşıyorsun, onunla bir çay paylaşmak muhabbet etmek oturmak bile çok iyi bir moraldir çünkü. Buradaki arkadaşlarımızda bu o kadar önemli değil, genellikle askerde tertipler kendi aralarında daha samimilerdi.(1982 ve öncesi\3)

Özel bir şey yani hiç tanımadığın 61, 71 vilayetten insanlarla bir oluyorsun aynı karavanadan yemek yiyorsun aynı yerde yatıyorsun aynı şehirde kalıyorsun askerliği de aynı şehirde bitirmiş oluyorsun yani kardeş gibi bir şey oluyorsun.(1982 ve öncesi\7)

Birey ve toplum arasındaki yeni bir bağlanma mekânı olarak kışlalar, üyelerinin sağlıklı sosyal ilişkiler geliştirebilmesi, kolektif eylem potansiyelini açığa çıkarabilmesi, normların ve kuralların içselleştirilmesi, sosyalleşmesi ve değerler alanına dâhil olabilmesi için önemlidir. Bu anlamda kışlalar, en sağlam dostlukların ve arkadaşlıkların kurulduğu yerlerdir. Asker ocağına vatanın her köşesinden gelen ve birbirini tanımayan bu gençlerde hiç bir çıkara dayanmayan dostluklar oluşmakta ve bu dostluk hayatını bile emanet edeceği, arkadaşı için ölümü göze alacağı bir birlik ruhu haline gelmektedir.

Orda herkes aynı oluyor yani oraya girince herkes nasılsa öyle oluyor değişik şey olmuyor. Herkes orda aynı oluyor, herkese orda bir görev veriliyor herkes orda onu yapıyor. Herkes orada eşit.(1983-1993\4)

Tabi değişik bir duygu yani değişik memleketten insanlarla aynı tabaktan yemek yiyorsun. Aynı koğuşta yatıyorsun, her şeyi onlarla paylaşıyorsun. Ailen gibi yani 18 ay.(1983-1993\7)

Güzel bir duyguydu, herkes kendi örf ve adetlerinden bahsediyordu. Kültür zenginliği, muhabbet, sohbet, yemeklerden, kız istemeden vb. Güneydoğu ve Doğudan gelen cahil arkadaşlarımız da vardı, onların söylediklerine aklın mantığın almıyordu.(Gaziler\3)

Genel anlamda askerlikleri nedeniyle farklı sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel ortamlardan gelen askerlerin bir arada aynı yemekhaneyi ve koğuşları paylaşmaları, aynı ortamda eğitim görmeleri, birlikte nöbet tutmaları ve benzer şeylere sevinip üzölmelerini, güzel ve olumlu bir durum olarak algıladıkları görölmektedir.

Güzel bir duygu herkesin farklı farklı yaşam tarzları var herkesin ne deyim değişik memleketlerden gelmesi, soluması anlatması bize de değişik ortamlara zemin hazırlamasına vesile oldu. Maddi yönden zengin olanlar oldu, daha gariban olanlar oldu, tabi burada paylaşmayı öğrendik, yardımlaşmayı öğrendik o yönden iyiydi.(2005-2015\1)

Güzel bir duygu daha öncede söylediğim gibi farklı kültürler, farklı mezhepler, farklı gelenek görenekler var. Herkesin kendine göre yaşanmışlıkları var. Herkes başından geçen olayları anlatıyor. Çok güzel sohbet ortamları oluşuyor, çok güzel diyalog kurma imkanın oluyor. Anlaşamadığımız arkadaşlarda oluyor ama anlaştıklarımız anlaşamadıklarımızın önüne geçemiyor tabi.(2005-2015\3)

2005-2015 yılları arasında askerlik yapan bir katılımcı askerliğin ve üniversitenin arkadaş kazanma adına benzer olduğunu, buralarda kurulan arkadaşlığın uzun yıllar devam ettiğini, bu şekilde de farklı insanları tanımak adına askerliğin bir fırsat olduğunu belirttiği görölmektedir.

Farklı bir duygu yani her ilden bir arkadaşın olmuş oluyor. Sivile geçtiğin zaman bile o arkadaşlarla hala görüşebiliyorsun yani o bile çok güzel bir duygu. Mesela bazen şimdi askerlikten sonra o ilde hangi arkadaşım vardı askerlikte o aklıma geliyor. Onu arıyorum, haberleşiyorum, gitmeden önce gidiyorum onla görüşüyoruz. Güzel bir duygu arkadaş ortamın daha fazla oluyor, zaten üniversite ve askeriye böyle şeklide yani. Farklı illerden gelip birleşip güzel bir duygu.(2005-2015\10)

Kıbrıs Harekatına katılmış muharip gazi katılımcı ise, savaş nedeni ile tek gündemlerinin eğitim olduğunu ve bir şekilde birbirlerine güvenmek zorunda olduklarını, bu şekilde de çok iyi bir arkadaşlık ortamına sahip olduğunu ifade ettiği görülmektedir. Asker ocağına vatanın her köşesinden gelen ve birbirini tanımayan bu gençlerde hiç bir çıkara dayanmayan dostluklar oluşmakta ve bu dostluk hayatını bile emanet edeceği, arkadaşı için ölümü göze alacağı bir birlik ruhu haline gelmektedir.

Savaş esnasında, biz savaşa katıldığımızdan, farklı ortamlardan gelen insanlar güvenilir olmaları konusunda çok önemli, savaş halindesin. O nedenlerle bizim kardeşlik içerisinde geçmiş olan eğitim sürecinde de arkadaşlarla bir bütün halindeydik. Dolayısıyla bir sıkıntımız olmadı, birbirimizin neler yapabileceğini bildiğimiz için bir sıkıntı da yaşamadık yani.(Muharip Gaziler\5)

Gazi olan katılımcıların da genel olarak askerlik ortamında farklı insanlarla bir arada bulunmayı ve onlarla birlikte yaşamayı olumlu karşıladıkları ve bugün bile devam eden bazı arkadaşlıklarının temelini askerde atıldığını ifade ettikleri anlaşılmıştır. Bir diğer gazi katılımcı ise sosyo-ekonomik anlamda üst grupta olan bireylerin şehit veya gazi olmadıklarını, genel anlamda düşük ve orta sosyo-ekonomik grupta yer alan kendi tabiriyle “gariban” ailelerin çocuklarının gazi ve şehit olduğu düşüncesinde olduğu görülmüştür.

Hepsiyle kardeş oluyorsun, can ciğer oluyorsun. Hiç birini tanıyorsun orada tanıyorsun ama hepsiyle de can ciğer oluyorsun, arkadaş oluyorsun, süper bir şey. Bizim o arkadaşlığımızda hiç

kopmadı şu ana kadar. Her sene görüşüyoruz. Hiç kopmadık, o yüzden çok güzel.(Gaziler\6)

Çok güzel bir duygu. Askere gitmeden önce bizde aslında gariban ailenin çocuğuyuz, hiçbir tanesi zengin ailenin çocuğu değil. Zengin bir gazi daha ben görmedim, zengin çocuğu zaten Doğuya gelmez, gönderilmez. Ya da şehit olmaz bu bir gerçek zaten, kimsede aksini inkâr edemez. Farklı bölgelerden kişiler tabi ki iyi oluyor bu kişilerle farklı bölgeler hakkında bilgi alıyorsun, konuşuyorsun. Biri diyor Bursalıyım biri Erzurumluyum biri Diyarbakırlıyım diyor. O gelen kişilerden profil çıkarmaya çalışıyorsun. Güzelde oluyor, oranın neyi meşhur, nereler gezilir bunları öğreniyorsun. Açıkçası güzel, farklı farklı insan çok.(Gaziler\10)

SONUÇ: Katılımcıların askerlikte farklı kişilerle aynı ortamı paylaşmaya yönelik duygu ve düşüncelerinin genel anlamda olumlu olduğu görülmüştür. Bazı katılımcıların askere gidene kadar hem aile, hem eğitim hem de yakın çevresinde kendisine benzer bireylerle bir arada bulunduğu, birliğine katıldıkları andan itibaren farklı coğrafyadan, kültürden ve eğitim seviyesinden gelen insanlarla zorunlu olarak bir arada yaşamak zorunda kaldıklarından, özellikle askerliğin ilk zamanlarında çeşitli uyum sorunları yaşadıkları anlaşılmıştır. Bunun yanında farklı insanları tanıma, onların yaşam tarzları hakkında bilgi sahibi olma, memleketleri ile ilgili bilgi edinme gibi birçok durum katılımcılar tarafından olumlu olarak nitelendirilmiştir. Askeri ortam her ne kadar farklılıkları kendi içerisinde yok edebileceği düşüncesi içerisinde olsa da bireyler arası çatışmaların yaşanmasını tamamen ortadan kaldıramadığı da katılımcı ifadelerinden anlaşılmaktadır.

4.3 Asker Arkadaşlığı Sizce Ne Anlam İfade Ediyor?

Katılımcılara “Asker arkadaşlığı sizin için ne anlam ifade ediyor?” sorusu sorulmuş ve verdikleri cevaplara göre “Hiçbir anlam ifade etmiyor”, “Dostluk”, “Kardeş gibi” ve “Kader arkadaşı/can dostu” olmak üzere dört farklı anlamda tanımladıkları görülmüştür. Katılımcıların verdikleri cevaplara göre dağılımları tablodaki gibidir.

Tablo 4. Asker Arkadaşlığı Sizce Ne Anlam İfade Ediyor?

	1982 ve öncesi	1983- 1993	1994- 2004	2005- 2015	Muharip Gaziler	Gaziler	Toplam
Hiçbir anlam ifade etmiyor	1	1	1	2	1	1	7
Dostluk	2	5	6	4	7	4	28
Kardeş gibi	5	2	2	1	1	2	13
Kader arkadaşı/ Can dostu	2	2	1	3	1	3	12

Tabloda da görüldüğü gibi katılımcıların asker arkadaşlığını genel anlamda “Dostluk” şeklinde tanımladıkları görülmüştür. Daha sonra “Kardeş gibi” ve “Kader arkadaşı/Can dostu” şeklinde tanımladıkları anlaşılmıştır. Yedi katılımcı asker arkadaşlığının kendileri için “Hiçbir anlam ifade etmediğini” belirtmiştir. Genel anlamda değerlendirdiğimizde asker arkadaşlığının katılımcılar için olumlu ve değer verilen bir anlam ifade ettiği anlaşılmıştır.

4.3.1 Hiçbir Anlam İfade Etmiyor

Katılımcılardan yedi tanesi için asker arkadaşlığının hiçbir anlam ifade etmediği görülmüştür. 2005-2015 yılları arasında askerlik görevini yapan iki katılımcı ile birlikte diğer dönemlerden, muharip gazi ve gazilerden de birer kişinin bu şekilde düşündüğü anlaşılmıştır.

Benim için hiçbir anlam ifade etmiyor.(1982 ve öncesi\9)

2005-2015 yılları arasında askerlik yapan katılımcıların askerlik arkadaşlığına yönelik “hiçbir anlam ifade etmiyor” düşünceleri dikkat çekici bulunmuştur. Bu düşüncede bulunan katılımcılardan ilkinin daha önceki ifadeleri doğrultusunda askere gönüllü olarak gitmediği ve askerliği de kimseye tavsiye etmediği bilinmektedir. Benzer şekilde aynı katılımcının askerlik süreci içerisinde de benzer duygular içerisinde olduğu ve askerlik süreci içerisinde herhangi bir arkadaşı ile uzun sürecek bir etkileşime girmediği ve askerden terhis olduktan sonra arkadaşları ile tamamen iletişimini kestiği görülmektedir.

Asker arkadaşlığı hiç bir şey ifade etmiyor çünkü yani askerlik askerlikte kalıyor yani, görüşüyorsunuz.(2005-2015\2)

Diğer 2005-2015 yılları arasında askerlik yapan katılımcı da askerde farklı insanlar ile yaşamanın kendisi için zor bir durum olduğunu belirtmişti. Kendisi ile farklı kültür ve eğitim seviyesinden gelen insanlarla zorunlu olarak aynı ortamı paylaşma düşüncesi katılımcıya askerliğin ilk zamanlarında oldukça endişe verici bir durum olarak gelmiş. Diğer katılımcı gibi askerlik süreci içerisinde yaşananları askerliğin bitmesi ile sınırlandıran bu katılımcımızda askerden sonra devam edecek bir arkadaşlık düşüncesinde olmadığı görülmüştür.

Pek bir şey anlam ifade etmiyor ya hani sonuçta askerde bir şeyler paylaştık buraya geldik hani çok fazla şey, görüşüyoruz ama çok fazla bir şey ifade etmiyor.(2005-2015\6)

4.3.2 Dostluk

Katılımcıların büyük bölümünün asker arkadaşlığını “Dostluk” ile anlamlandırdığı görülmüştür. Toplamda yirmi sekiz katılımcı asker arkadaşlığını bu şekilde tanımlarken, muharip gaziler yedi katılımcı ile asker arkadaşlığının dostluk ile anlamlandırılmasında ilk sırada yer almışlardır. 1994-2004 yılları arasında askerliğini yapanlardan altı kişi, 1983-19933 yıllarında askerlik yapanlardan beş kişi, 2005-2015 yılında yapanlar ile gazilerden dörder kişi ve 1982 ile öncesi yıllarda askerlik yapanlardan ise iki kişinin asker arkadaşlığının kendileri için “dostluk” anlamına geldiğini belirtmişlerdir.

Ömür boyu bir dostluk.(1982 ve öncesi\1)

Katılımcıların genel anlamda vatan ve millet sevgisi gibi iyi düşüncelerle vazifelerini yapmaya gelmiş insanların askerlik ortamında herhangi bir maddi çıkar gözetmeksizin bir arada yaşamalarını önemli bir dostluk başlangıcı olarak değerlendirdikleri ve askerden sonrada bu arkadaşlığı devam ettirmek adına gayret içerisinde oldukları görülmektedir.

Asker arkadaşlığı bence askerlik süresince yaşanmış bir arkadaşlık görülse de eğer ki birbirimize kendimizi hissettirebildiysek, askerden sonra da görüşülebileceğine ya da unutulmayacağına birbirini hatırlayabileceğini yaşatan duygular oluyor askerlikte.(2005-2015\3)

Asker arkadaşlığı bende karşılıksız ve samimi olarak çünkü askerde karşılık bekleyecek bir durumumuz yok. Maddi veya manevi çok bir beklentimiz yok. Görevimiz belli onun için oradaki arkadaşlar birbirlerine daha samimi davranıyor. Yaptığı samimiyetinden veya muhabbetinden dolayı da karşılık beklemiyor, hani daha iyi niyetli oluyor. Özellikle maddi açıdan arkadaşların arasına bir şey girmediği için daha bir samimi oluyor, daha bir karşılıksız oluyor. Maddiyat girmediği için rahatız orda.(2005-2015\4)

Savaş ve çatışma gibi askerlik yaşamında önemli bir yer edinen durumları yaşamış askerlerin, asker arkadaşlığı ya da silah arkadaşlığına daha değer verdikleri görülmüştür. Ülke ve millet adına kendi canlarını hiçe sayarak hareket eden ve birçok arkadaşlarını savaş ve çatışma nedeni ile kaybeden gazi ve muharip gazi katılımcıların asker arkadaşları ile çeşitli dernekler ve sivil toplum kuruluşlarının çatısı altında buluştukları ve iletişimlerini koparmadıkları anlaşılmıştır. Ayrıca bu etkileşim sadece erler arasında gerçekleşmediği, o dönemde birliklerinin başında bulunan komutanlarında bu faaliyetlere katıldıkları dikkat çekici bulunmuştur.

Askerlik denince bugün 100 yaşına gelmiş bir erkeğe sorduğumuzda askerlik anılarını size gün gibi tıklar tıklar anlatır. Bende birazda dernek başkanlığının vermiş olduğu imkanlarla çoğu arkadaşımı, beraber savaşa gittiğim arkadaşlarımı buldum. Bütün 68 vilayette bizim şubemiz var. Bu şubelerde birbirimizi zaman zaman yaptığımız toplantılarda isimleri arayarak sorarak beraber savaşa katıldığım arkadaşlarımı buldum. Ve bizlere eğitim veren bir astsubayımızı da bulduk. O nedenle bizim için çok önemlidir askerlik, Türk insanı için.(Muharip Gaziler\5)

Askerler arasında birliklerde yapılan uygulamalardan bir tanesinin de askerler arasında hatıra defteri tutulması ve bu deftere arkadaşlarının fotoğrafları ile birlikte adres ve çeşitli bilgilerinin de yer aldığı görülmüştür. Gazi bir katılımcı çatışmada yaralanıp birliğine tekrar dönememesi nedeni ile bu defterini kaybettiğini şu şekilde açıklamıştır;

Geçtiğimiz Pazar günü Sakarya da arkadaşlarımızla güzel bir sohbet oldu. Bize o askerliğin unutulmaz olduğunu söylerlerdi gerçekten de unutulmuyormuş. Ben birde yaralandığım için hiç unutulmuyor, biz bir de hatıra defteri tutardık. Herkes birbirine resim verir yazdırırdık, ben yaralandığım için tedavi esnasında alamadım o da orada kaldı. Sanal âlemden arkadaşlarımı buldum, arkadaşlar toplanmışlar önümüzdeki sürede biz de toplanacağız.(Gaziler\5)

4.3.3 Kardeş Gibi

Katılımcılar asker arkadaşlığına “dostluktan” sonra en çok “kardeş gibi” anlamı ifade ettiğini belirtmişlerdir. Toplamda on üç katılımcı asker arkadaşlığını “Kardeş gibi” şeklinde tanımlarken, 1982 ve öncesinde askerlik vazifesini yerine getirenlerin bu düşünceye daha fazla sahip oldukları görülmüştür. 1982 ve öncesi askerlik yapanlardan beş, 1983-1994 yılları arasında yapanlardan iki, 1994-2004 yılları arasında yapanlardan iki, 2005-2015 yılları arasında yapanlardan bir, muharip gazilerden bir ve gazilerden iki kişi olmak üzere on üç katılımcı askerliği dostluktan daha ileri boyutta yani kardeş gibi anlamlandırdıkları anlaşılmıştır.

Asker arkadaşı çok şey anlam ifade eder. Askerde arkadaş senin kardeşin yerindedir, yakının yerindedir herkes evinden uzak olduğu için en önce arkadaş gelir askerde.(1982 ve öncesi\6)

Arkadaşlığı kardeş gibi yani kardeşlikten daha öte de denebilir bana göre, kişiye göre değişebilir de bana göre kardeşlikten daha öte diyebilirim.(2005-2015\10)

Asker arkadaşlığı çok yakın kardeş gibi yani orda çok candan oluyor yani. Sende bilirsin yani anne babadan ayrı olunca asker arkadaşları ve komutanlarla çok yakın oluyorsun.(1983-1993\4)

Asker arkadaşlığını “kardeş gibi” tanımlayan katılımcıların, özellikle askeri ortamda insanların yalnızca kendi ailesi ile paylaşabileceği türden yaşantılar içerisinde olmaları, geçirdikleri süre içerisinde birçok şeyi paylaşmaları, birlikte aynı şeylere gülüp aynı şeylere üzülmelerinin aralarındaki samimiyeti artırdığı ve buna bağlı olarak asker arkadaşlarını kardeşleri gibi gördükleri değerlendirilmektedir.

Erkeklerin askerlikte en önem verdiği, en değer verdiği şey asker arkadaşlığı. Çünkü normal sivil hayatta paylaşamadıklarını orda paylaşıyorsun. Yani bu mesela evde bir tabaktan yemek yiyebildiğin gibi orda da yiyebiliyorsun fakat ne de olsa farklı. Orda annen baban her şeyin onlar oluyor yani.(1982 ve öncesi\2)

4.3.4 Kader Arkadaşı/Can Dostu

Katılımcılardan on iki tanesinin asker arkadaşlığını “kader arkadaşı/can dostu” şeklinde anlamlandırdıkları görülmüştür. Askerlik görevini 2005-2015 yılında yapanlar ile gazilerden üçer kişi bu düşünceyi paylaşırken, 1982 ve öncesi askerlik yapanlardan iki, 1983-1994 yılları arasında yapanlardan iki ve 1994-2004 arası yapanlar ile muharip gazilerden birer kişinin de benzer düşünce içerisinde oldukları görülmüştür.

Asker arkadaşlığı gerçekte asker arkadaşlığı olduktan sonra yani ölümüne gideceğiniz yolda ölümüne arkadaşlığı ifade eder. Yani çünkü şöyle izah edeyim; evlenirsiniz düğün yaparsınız eşinizi, işten geldikten sonraki saatlerde görürsünüz, iş arkadaşlığınızı işte karşılaştığınız saatlerde görürsünüz, annenizi babanızı ziyarete gittiğiniz anlarda görürsünüz, çocukluk arkadaşlığınız zaten çocuklukta kalmıştır ama asker arkadaşlığı bir koğuşta, bir bölükte ya da bir nöbet mevziinde sürekli her daim onunla beraber olduğunuz için arkadaşlığın çok büyük bir güçlü kuvvetli eğer gerçek

arkadaşlıksa çok güçlü kuvvetli yanları var pozitif yanları var.(2005-2015\7)

Asker arkadaşlığı unutulmayacak bir arkadaşlıktır. Her şeyle bağlantın koptuğu anda onlarla iç içesindedir. Psikolojik olarak yıprandığın bir konu olur dertleşirsin bir anlamda tedavi niteliği taşır.(1982 ve öncesi\3)

Askeri ortam içerisinde benzer durumlar içerisinde aynı mekanı paylaşan bireylerde yaşanmışlıkların büyüklüğüne ve ilişkiye verilen değere göre asker arkadaşlarını farklı şekillerde tanımladıkları görülmektedir. Özellikle çatışma ve savaş gibi durumlarda asker arkadaşlığı bir noktada daha fazla önem kazanmaktadır. Her şekilde tam güven duyulması gereken bu ortamlarda askerler canlarını arkadaşlarına emanet ederken aynı zamanda da onların canlarını da koruma görevini üstlenmektedir. Bu durumda askerlerin birbirine daha yakın olmalarına neden olmaktadır. Gazi katılımcılar bu durumu şu şekilde izah etmişlerdir;

Asker arkadaşlığı kardeşten bir tık öte. Kardeşten biraz daha fazla. Ya da çok iyi bir kardeş gibi, iki kardeş anlaşamaz ya genelde o kardeşten çok çok ötede.(Gaziler\7)

Asker arkadaşlığı kişiye göre değişiyor. Benim bulunduğum yerde arkadaş demek arkana sağlama almak demek gibi bir şey oluyordu. Arkadaşı kendin gibi görüyorsun, o senin arkana kolluyor sen de onun, kardeş kadar yakın oluyor.(Gaziler\9)

SONUÇ: Yirmili yaşlarından evlerinden ve sevdiklerinden ayrılarak yeni bir ortama giren askerlerin, burada kendisi gibi askerlik yapan arkadaşlarına yönelik farklı anlamlar yüklediği görülmüştür. Paylaşılan koğuşlar, yemekler, sırlar, sevinçler ve üzüntüler askerlerin birbirlerine daha yakın olmalarını sağlamış ve çoğu zaman askerden sonra da devam edecek bir arkadaşlığın temeli atılmıştır. Farklı coğrafya ve kültürden gelen katılımcılar askerliğin ilk zamanlarında birlikte yaşamak noktasında çeşitli sıkıntılar yaşadıklarını belirtse de genel anlamda zaman içerisinde birbirlerini tanıdıklarını ifade etmişlerdir. Yaşanan olaylar ve paylaşılan tehlikelere göre asker arkadaşları arasında samimiyetin arttığı veya azaldığı durumların olduğu

anlaşılmıştır. Bununla birlikte bazı katılımcıların terhis olduktan sonra diğer asker arkadaşları ile herhangi bir şekilde iletişime geçme teşebbüsü dahi göstermedikleri anlaşırken bu sayının katılımcılar arasında az olduğu da dikkatten kaçmamıştır.

4.4 Asker Arkadaşlığını Diğer Arkadaşıklardan Ayıran Özellikler Nelerdir?

Katılımcılara “Asker arkadaşlığını diğer arkadaşlıklardan ayıran özellikler nelerdir?” şeklinde sorduğumuz soruya farklı cevapların verildiği görülmüştür. Katılımcılardan bazıları asker arkadaşlığının diğer arkadaşlıklara göre; “Fark yok” olarak tanımlarken birçoğu ise “Daha fazla güven/Canını emanet etme”, “Zor şartlara beraber katlanma/Kader arkadaşlığı yapma”, “Daha samimi olma”, “Her şeyi paylaşma/Birbirine yardımcı olma” ve “Ailenin yokluğunda onların yerini doldurma” gibi şekillerde tanımlamışlardır. Katılımcıların verdikleri cevaplara göre dağılımları tablodaki gibidir.

Tablo 5. Asker Arkadaşlığını Diğer Arkadaşıklardan Ayıran Özellikler Nelerdir?

	1982 ve öncesi	1983- 1993	1994- 2004	2005- 2015	Muharip Gaziler	Gaziler	Toplam
Fark yok	0	0	1	4	1	1	7
Daha fazla güven/Canını emanet etme	0	1	2	3	1	2	9
Zor şartlara beraber katlanma/Kader arkadaşlığı yapma	1	0	1	0	1	3	6
Daha samimi olma	3	1	4	2	5	2	17
Her şeyi paylaşma/Birbirine yardımcı olma	5	7	1	1	0	2	16
Ailenin yokluğunda onların yerini doldurma	1	1	1	0	2	0	5

Tablo incelendiğinden katılımcıların asker arkadaşlığının diğer arkadaşlıklardan farkına yönelik verdikleri cevapların askerlik yaptıkları yıllara göre ve muharip gazi veya gazi olmalarına göre dağılımı görülmektedir. Tabloya göre yedi katılımcı asker arkadaşlığının diğer arkadaşlıklardan herhangi bir farkı olmadığını belirtmiştir. “Daha samimi olma” ve “Her şeyi paylaşma/Birbirine yardımcı olma” katılımcıların asker arkadaşlığını diğer arkadaşlıklardan ayırımında kullandıkları iki temel farklılık olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca “Daha fazla güven/Canını emanet etme” ye dokuz, “Zor şartlarda beraber katlanma/Kader arkadaşlığı yapma” ya altı ve “Ailenin yokluğunda onların yerini alma” ya beş katılımcı asker arkadaşlığının diğer arkadaşlıklardan farkı olarak cevap vermiştir.

4.4.1 Fark Yok

Katılımcılardan yedi tanesi asker arkadaşlığının diğer arkadaşlıklardan herhangi özel bir farkının olmadığını belirtmiştir. 2005-2015 yıllarında askerlik görevini yerini getirenlerden dört kişinin bu şekilde cevap verdiği görülürken, 1994-2004 yıllarında askerliğini yapanlardan, gazilerden ve muharip gazilerden de birer kişinin benzer şekilde cevap verdiği görülmektedir.

Bir ayıran özellik yok, sadece asker arkadaşı olması bir özellik yok yani bana göre yok.(2005-2015\6)

Hiçbir özellik yok aslında. Buradaki arkadaşlarım nasılsa askerdeki arkadaşlarımda aynı şekilde. Sadece kısa sürede tanışıp, kaynaşmak ve aynı duyguları yaşamak olarak nitelendiriyorum ben.(Gaziler\9)

Bazı katılımcıların asker arkadaşlığının diğer arkadaşlıklardan herhangi bir farkının olmadığını belirtirken, asker arkadaşlarını sadece askeri birlik içinde yaşanan birliktelik ile sınırlandırdıkları, sivil yaşamda onlarla askerlik dışında zaman ve mekan paylaşmaya yönelik bir düşünce içerisinde bulunmadıkları görülmüştür. Bu anlamda aşağıdaki katılımcıların verdikleri örnekler doğrultusunda bazı katılımcıların asker arkadaşlığına yönelik özel bir tutum göstermedikleri anlaşılmıştır.

Diğer arkadaşlarını her zaman görebilirsin asker arkadaşlarını anca memleketlerine gidersen o şekilde.(2005-2015\1)

Arasındaki fark diğeriyle tüm hayatını konuşursun diğer arkadaşlarınla, ama asker arkadaşlarınla sadece askerdeki anıları konuşursun ya da sadece askeriyeye ilgili olan şeyleri konuşursun bana göre ikisinin arasındaki fark budur.(2005-2015\5)

4.4.2 Daha Fazla Güven/Canını Emanet Etme

Katılımcılar asker arkadaşlığının diğer arkadaşlıklardan farkı olarak asker arkadaşlığının daha fazla güven barındırdığı ve bu anlamda canını bile emanet edecek kadar güvenildiğini ve bu anlamda diğer arkadaşlıklardan ayrıldığını belirtmişlerdir. Bu şekilde asker arkadaşlığını tanımlayan katılımcıların sayısı dokuzdur. 2005-2015 yılları arasında askerliğini tamamlayanlardan üç, 1994-2004 yılları arasında tamamlayanlardan ve gazilerden iki, 1983-1993 yılları arasında askerliğini tamamlayanlardan ve muharip gazilerden birer kişinin asker arkadaşlığını benzer şekilde tanımladıkları anlaşılmıştır.

Birbirine canını emanet ediyorsun. Asker arkadaşının bir adım önde de geldiği oluyor.(1983-1993\3)

Silah arkadaşlığı vefa duygusu, fedakârlık ve arkadaşı için canını esirgememek gibi ulvi duyguları da her askerın kalbine kazandırarak kıymetlendirir. Dedelerimizin, babalarımızın çok uzun yıllar sonra arayıp sordukları, ziyaret ettikleri kişiler çoğunlukla asker arkadaşlarıdır. Aylarca aynı koşuğa yaşayan, aynı hasreti çeken, dertleri birlikte paylaşan, sevinçlere ortak olan, eğitimlerde beraber ter döken silah arkadaşları yıllarca bu dostluğu sürdürürler. Seneler geçtikçe işte bu dostluk daha da önem kazanır.

Asker arkadaşlarını diğer arkadaşlardan ayıran özellikler bana göre askerlikte bir çatışma ortamına girdiğiniz zaman biliyorsunuz ki o arkadaşın arkasını kollayacak olan sizsiniz, sizin arkanızı kollayacak olan kişide o. Yani birbirinize arkadaşlıktan ziyade canınızı emanet ediyorsunuz. Yani birbirinizin canının bekçisi

oluyorsunuz. O yüzden arkadaşlıktan daha büyük ifade var orda, yani can emaneti taşıyorsunuz. Sen arkadaşının can emanetisin arkadaşın da senin can emanetin. Birbirinize daha sıkı sarılmaya daha iyi kollamaya ve birbirinize güvenmeyi öğreniyorsunuz.(2005-2015\3)

Bazı katılımcıların sivil yaşamda hem askerlik öncesi dönemde hem de askerlik sonrası yaşamlarında kurdukları ilişkilerde maddi unsurların ve beklentilerin olmasından rahatsızlık yaşadıkları görülürken aynı durumu asker arkadaşları ile yaşamadıklarını ve bu nedenle normal arkadaşlarına göre asker arkadaşlarının ilgi ve desteğini daha çok önemsedikleri anlaşılmıştır.

Valla orda hani tamamiyle karşılıksız başlayan maddi sıkıntılardan uzak başlayan dostluk hani sonradan insan birbirini tanıyınca daha samimi oluyor, yardım etmekte çok kuşku duymuyorsun öyle diyeyim. Normal arkadaşlarımız maddiyatla birlikte başlayan ilişki olduğu için daha çok işin tabanında maddiyata dayanıyor, çıkara dayanıyor ama orda çıkar gözetmek durumu yok. Askersiniz maddi bir şeyiniz yok o şekil başlıyor, o şekil tanışıyorsunuz, muhabbet o şekil ilerliyor, ondan sonrada hani güven kendiliğinden geliyor çok şüphe duymuyorsun asker arkadaşlarına.(2005-2015\4)

Asker arkadaşlarımı diğer arkadaşlarımda ayıran özellik yani asker arkadaşlarım hiçbir zaman sırtımdan bıçak yemedim diğer arkadaşlarımdan yediğim oldu.(2005-2015\7)

Gazi bir katılımcı ise askerliğin doğasında olan ülkenin savunması ve gerektiğinde ülke için canını dahi verebilme fedakârlığına sahip insanların kurdukları arkadaşlığın diğer arkadaşlıklardan üstün olmasının gayet normal olduğunu belirttiği görülmüştür.

Burada ki arkadaşlarla benzer olsa da ayrı bir yeri var. Onlarla bugün ölebiliriz yarın ölebiliriz diye yaşıyorduk. Şimdi bile birbirimizi kırmak istemeyiz orada hiç kırmak istemiyorduk.(Gaziler\5)

4.4.3 Zor Şartlara Beraber Katlanma/Kader Arkadaşlığı Yapma

Katılımcıların asker arkadaşlığını diğer sivil yaşamlarında kurdukları arkadaşlıktan farklı yönünü tanımlarken altı katılımcının “Zor şartlara beraber katlanma” olarak asker arkadaşlığını farklılaştığını ve bu anlamda asker arkadaşlığının aslında “Kader arkadaşlığı” olduğunu belirtmişlerdir. Gazilerden üç katılımcı asker arkadaşlığının diğer arkadaşlıklara göre farkını bu şekilde tanımlarken, 1982 ve öncesinde askerliğini yapan, 1994-2004 yılları arasında askerliğini tamamlayan ve muharip gazilerden de birer katılımcının benzer şekilde cevap verdikleri görülmüştür.

Asker arkadaşı kader arkadaşı olduğu için farklı.(1982 ve öncesi\10)

Asker arkadaşlığı unutulmuyor. Hiçbir zaman on sene de yirmi sene de geçse asker anısı unutulmuyor. Ufak tefek hatalar da olabilir. Sivil hayattaki arkadaşlar başka onlar başka. Onlarla yirmi ay zor şartlarda birlikteydik diğerleriyle her gün beraberiz. Mevzilerde iki üç kişi kalıyorsun güvenmek zorundasın birbirine bir kişi uyurken diğeri uyanık kalıyor.(Muharip Gaziler\6)

Askerlik üstlendiği sorumluluk nedeni ile bireylerin gerektiği zaman olağanüstü koşullarda hayatta kalması ve gerektiğinde de gözünü dahi kırpmadan canını verebilmesi üzerine kurulu bir düzendir. Zorlu iklim şartları ve coğrafya, ölüm korkusu, hasret, gurbet gibi birçok zorluğu bünyesinde bulundurmaktadır. Askerler bu şartlar altında aynı mevzileri, nöbet yerlerini ve koşulları paylaşırken aynı zamanda da birbirlerine canlarını emanet etmektedirler.

Beraber içiyoruz beraber kalkıyoruz aynı karavanda kaşık sallıyorduk, aynı mevzide yatıp aynı biti ayıklıyorduk, benimkinden on sekiz seninkinden yirmi tane çıktı diye konuşuyorduk.(Gaziler\3)

Şimdi beraber yatıyorsunuz, kalkıyorsunuz, göreve gidiyorsunuz, pusuya gidiyorsunuz orada mesela beraber yatıp

kalkıyorsunuz. Siz ona güveniyorsunuz o size güveniyor. Nasıl tarif edilir bu tarif edilmez yani, sadece yaşanır.(Gaziler\8)

4.4.4 Daha Samimi Olma

Katılımcıların asker arkadaşlığını diğer arkadaşlıklardan farkına yönelik olarak en çok tanımladıkları durumun “daha samimi olma” olduğu görülmüştür. Toplamda on yedi katılımcının asker arkadaşlığını diğer sivilde kurdukları arkadaşlıklara göre daha samimi olarak tanımladıkları dikkat çekmiştir. Asker arkadaşlığını sivil yaşamda kurulan arkadaşlıklara göre daha fazla samimi bulan en büyük grubun muharip gazilerin olduğu görülmüştür. Muharip gazilerden beş kişi asker arkadaşlığını daha samimi olarak tanımlarken, 1994-2004 yılları arasında askerlik görevini tamamlayanlardan dört, 1982 ve öncesi askerlik görevini yerine getirenlerden üç, 2005 ve 2015 yılları arasında askerlik yapanlardan ve gazilerden iki ve 1983-1993 yılları arasında askerlik görevlerini tamamlayanlardan bir kişinin benzer şekilde asker arkadaşlığını daha samimi olarak nitelendirdikleri anlaşılmıştır.

İkisi de samimi arkadaşlıktır ama askerlikteki arkadaşlık daha candandır, belki de aynı canı paylaşacaksın.(1982 ve öncesi\3)

Asker arkadaşları bana göre daha samimi geliyor. Sivil arkadaşlardan daha samimi.(1982 ve öncesi\9)

Askerlik sırasında yaşanan zorlu zamanlar aynı zamanda hiç bitmeyecek dostlukların başlangıcı olmuş ve asker arkadaşlarının isimleri dahi kendi çocuklarına verilecek kadar samimiyetler kurulmuştur.

Benim asker arkadaşım vardı Kıbrıs'ta onun adını koydum oğluma.(1994-2004\5)

Daha samimi oluyorlar buradakilere göre bir çıkar gözetmeksizin senle arkadaşlık kurabiliyorlar.(2005-2015\8)

4.4.5 Her Şeyi Paylaşma/Birbirine Yardımcı Olma

Katılımcıların asker arkadaşlığının diğer arkadaşlıklardan farkı için verdikleri cevaplardan “daha samimi olma” cevabından sonra en çok belirttikleri cevabın da “her şeyi paylaşma/birbirine yardımcı olma” cevabının olduğu görülmüştür. Toplamda on altı katılımcının her şeyi paylaşarak ve birbirine yardımcı olarak asker arkadaşlığını sivilde kurulan arkadaşlıklara göre farklı olarak tanımlamışlardır. Bu anlamda askerlik vazifelerini 1983-1993 yılları arasında yapan katılımcılardan yedi tanesinin asker arkadaşlığını bu şekilde tanımlamaları görülürken, askerlik görevini 1982 ve öncesinde yapanlardan da beş kişinin benzer şekilde askerlik arkadaşlığını her şeyi paylaşma ve gerektiğinde birbirlerine yardımcı olarak diğer sivilde kurulan arkadaşlıklardan ayrıldığını belirttikleri anlaşılmıştır. Gazilerden iki katılımcının, 1994-2004 yılları arasında askerlik yapanlardan ve 2005-2015 yılları arasında da askerlik yapan katılımcılardan da birer kişinin benzer şekilde cevap verdiği görülmüştür.

Yani şimdi herkesin bir vatan özlemi var yani, hepimiz aynı vatanda yaşıyoruz ama bölgeler olarak farklı yerlerden geldiğimiz için bir vatan özlemi var. Onlarda çünkü ancak onlarla paylaşıyorsun oda seninle aynı hayatı yaşıyor yani sürekli anlattığın bahsettiğin vatanından aileden, babandan o anlattıkça sen duygulanıyorsun.(1982 ve öncesi\2)

Türk insanı için önemli bir dönüm noktası olan askerlik birçok kişi için aileden sonraki ilk defa farklı insanlarla etkileşimin olduğu yerdir. Birçokları ilk defa evinden, köyünden ayrılmıştır; birçoğu da hiç yemediğini askerde yemiştir; kimisi ise hiç görmediğini askerde öğrenmiştir. Şehirli-köylü, zengin-fakir, eğitimli-cahil birçok genç aynı çatı altında askerlik görevlerini kazasız ve belasız bitirmeyi düşünmektedirler.

Orada bir ekmeği bile paylaşıyorsun, ayakkabını, kıyafetlerini bir bardak çayını bile paylaşıyorsun. Sivildekilerle paylaşamazsın. (1982 ve öncesi\4)

Askerde devamlı bir arada olduğun için daha yakın oluyorsun birbirine. Ama burada mesela uzaklaşabiliyorsun. Ama orada devamlı birliktesin aynı koşuştasın, mesela 18 ay devamlı aynı yerdesin onun için daha yakın oluyor yani.(1983-1993\4)

Katılımcılar, kendileri gibi sevdiklerini, ailelerini memleketlerinde bırakıp gelen, ilk başta hiç tanımadığı farklı insanlar ile zaman içerisinde yaşanan ortak yaşamışlıklar sonucu ilerleyen ve sürekli artan bir arkadaşlık geliştirdikleri görülmüştür. Zaman ve mekân gözetmeksizin askerlik süreci içerisinde devamlı olarak birlikte olmanın arkadaşlık bağlarının güçlendirdiği ve asker arkadaşlığının bu nedenle diğer arkadaşlıklardan çok farklı bir anlam taşıdığı katılımcıların ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Kafa yapınız uyuştuktan sonra onunla 3 ay ya da 15 ay birlikte zaman geçiriyorsun. Buradaki arkadaşlıktan ayıran burada akşam olduğunda eve gidiyorsun ama orda gece gündüz berabersin.(1983-1993\6)

Ayıran özellikler nelerdir ne bileyim mesela dedim ya kendi kardeşinden bile daha fazla bir bilgini biliyor yani samimiyetin oluyor. Kardeşine bile anlatamayacak olduğun sırlarını o asker arkadaşına anlatabiliyorsun yeri geldiği zaman, yani her şeyini onunla paylaşabiliyorsun, görevdeyken veya değilken kışla içerisinde.(2005-2015\10)

Gazi olan katılımcılarda zor zamanlarında asker arkadaşları ile yaşadıkları anıların unutulmaz olduğunu, kendisi gibi yaralanıp gazi olan arkadaşlarının ise kendileri için çok özel bir konumda yer aldığını belirttikleri anlaşılmıştır.

Onların yeri çok farklıdır hele hele biz gaziler için çok farklıdır. Çünkü çok ortam paylaştık gecemiz gündüzümüz belli olmazdı.(Gaziler\2)

4.4.6 Aile Yokluğunda Onların Yerini Doldurma

Katılımcıların asker arkadaşlarını yeri geldiğinde ailesinin yerine koydukları da görülmüştür. Bu anlamda beş katılımcı ailesinden uzak bir yerde askerlik görevlerini yerine getirirken asker arkadaşlarını ailesinin bir üyesi olarak gördükleri ve bu anlamda arkadaşlıktan öte bir şekilde asker arkadaşlarını sahiplendikleri görülmüştür. Muharip gazilerden iki katılımcı asker arkadaşlığını bu şekilde tanımlarken, 1982 ve öncesinde askerlik yapanlardan, 1983-1993 yılları arasında askerlik yapanlardan ve 1994-2004 yılları arasında askerlik görevini tamamlayanlardan birer kişinin de benzer şekilde asker arkadaşlarını ailelerinin bir ferdi gibi gördükleri anlaşılmıştır.

Asker arkadaşlığı çok farklı arkadaşlık çünkü orada senin ailen yok, tanıdığın yok, oradaki asker arkadaşların senin her şeyin, abin oluyor, baban oluyor, kardeşin oluyor. Askerlik ortamı çok farklı ortam.(1983-1993\9)

Asker arkadaşlığı her zaman farklıdır, kardeşten farklıdır. Çünkü o zamanda senin yanında annen baban ya da kardeşin hısım akraban yok. Orada sadece asker arkadaşın var her şeyden üstündür. (Muharip Gaziler\7)

Daha önce ailesinden hiç ayrılmayan bireyler için askerdeki arkadaşları aileden sonraki ilk sosyalleştikleri kişiler olmuşlardır. Daha önce ihtiyaçlarını karşılayan, derdini dinleyen, bir sıkıntı yaşadığında koşup gelen aile üyelerinin yerini askerde arkadaşları almıştır. Bu nedenle de askerden önce hiç varlığından dahi haberdar olunmayan arkadaşların askerlik sırasında ailenin bir üyesi gibi kabul edildiği ve onlara karşı saygı ve sevgi duyulduğu görülmektedir

Asker arkadaşlığı daha çok farklı gurbette olduğu için daha yakın, hem anne hem baba hem kardeş gibi birbirimizle yatıp kalkıyoruz böyle bir dostluktu.(Muharip Gaziler\9)

SONUÇ: Asker arkadaşlığını diğer arkadaşlıklardan farkını sorduğumuz katılımcıların genel anlamda asker arkadaşlığını sivilde kurdukları arkadaşlıklara göre

farklı konumlandıkları görülmüştür. Her ne kadar bazı katılımcılar arkadaşlıklar arasında herhangi bir farkın olmadığını belirtmiş olsalar da katılımcıların önemli bir kısmı askerde kurulan arkadaşlığın daha samimi ve çıkarısız olduğunu belirtmişlerdir. Bununla birlikte ortak geçirilen zaman, paylaşılan sıkıntılar, yaşanmışlıklar asker arkadaşlığını diğer arkadaşlıklardan bir adım öne geçirmiş ve yeri geldiğinde kardeş ve "hatta kardeştan öte" şekilde tanımlanmıştır. Bazı katılımcıların çocuklarına asker arkadaşlarının ismini verdiği bilgisi dikkat çekici bir durum olarak değerlendirilmiştir.

4.5 Şuanda Asker Arkadaşlarınızla İletişime Devam Ediyor musunuz?

Katılımcılara asker arkadaşları ile halen devam eden bir iletişimlerinin olup olmadığını sorulduğunda katılımcıların büyük bir çoğunluğunun asker arkadaşları ile devam eden bir iletişiminin olduğu görülmüştür. Katılımcıların verdikleri cevaplara göre dağılımları tablodaki gibidir.

Tablo 6. Şuanda Asker Arkadaşlarınızla İletişime Devam Ediyor musunuz?

	1982 ve öncesi	1983- 1993	1994- 2004	2005- 2015	Muharip Gaziler	Gaziler	Toplam
Hayır etmiyor	3	1	1	0	0	1	6
Evet ediyor	7	9	9	10	10	9	54

Katılımcılardan yalnızca altı tanesi çeşitli sebepler ile asker arkadaşları ile iletişimlerinin devam etmediğini belirtirken elli dört katılımcı ise asker arkadaşları ile devam eden iletişimlerini olduğunu belirtmişlerdir.

4.5.1 Hayır İletişim Devam Etmiyor

Katılımcılardan toplamda altı kişi asker arkadaşları ile iletişimlerinin çeşitli şekillerde kesildiğini ve devam etmediğini belirtmişlerdir. Arkadaşları ile iletişimine devam etmeyenlerin en fazla üç kişi ile 1982 ve öncesinde askerlik görevini tamamlayanlar arasında olduğu görülmüştür. Gazilerden, 1983-1993 yılları arasında

askerlik yapanlardan ve 1994-2004 yılları arasında askerlik yapanlardan da birer kişinin asker arkadaşlarının hiç birisi ile iletişim kurmadıkları anlaşılmıştır.

Belirli bir zamandan sonra tabi herkes uzaklaşıyor. Çünkü yaşam bizi bir yerden bir yere savuruyor yani öyle devamı gelmiyor.(1982 ve öncesi\1)

Katılımcıların askerlikten sonra genel anlamda asker arkadaşları ile iletişimi devam ettikleri görülmüştür. Bununla birlikte askerliğin bitimini takip eden süre içerisinde çeşitli zamanlarda asker arkadaşları arasında iletişim kurulmuş olsa da çeşitli nedenlerle bu iletişimin koptuğu anlaşılmıştır. Bir yere taşınma, kendi telaşına düşme, iletişim bilgilerini kaybetme vb. nedenlerle bazı katılımcıların artık asker arkadaşlarının hiç birisi ile bir iletişimi olmadığı görülmektedir

Çoktandır demeyeyim bir beş on senedir görüşemiyorum arkadaşlarla. Bursa'da olduğum için Bursa'da da yok asker arkadaşlarım o yüzden görüşemiyoruz.(1982 ve öncesi\6)

Yok, telefon yok, interneti de kullanmasını pek bilmediğim için, hani bilsek internetten bir site falan oluşsa bulma imkânı olur.(Gaziler\8)

4.5.2 Evet İletişim Devam Ediyor

Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun toplamda elli dört katılımcının asker arkadaşlarından en az biriyle iletişim halinde olduğu anlaşılmıştır. Muharip gazilerin ve 2005-2015 yılları arasında askerlik görevlerini yerine getirenlerin tamamı asker arkadaşları ile iletişimlerinin devam ettiğini belirtirken, 1982 ve öncesi askerlik yapanlardan yedi, 1983-1993 yılları arasında askerlik yapanlardan, 1994-2004 yılları arasında askerlik yapanlardan ve gazilerden de dokuzar kişinin asker arkadaşları ile çeşitli iletişim araçları ve ya yüz yüze iletişim halinde oldukları görülmüştür.

Hem yüz yüze hem de telefonla devam ediyor. 15 günde bir telefon ederim onlar beni ararlar. Senenin bir gününde buluşuruz

onlar buraya gelirler. Bağımızu hiç koparmadık. Görüşmelerimiz devam ediyor.(1983-1993\10)

Evet, asker arkadaşlarımla iletişim halindeyim kendi şehrimde olanlarla yüz yüze 15-20 günde bir çay içiyorum, görüşüyorum, şehir dışında olanlarla ise telefonla irtibat halinde görüşüyorum, yüz yüze gelme imkanımız olmuyor çünkü askerden geldikten sonra herkes işine bakıyor, ama İstanbul'da olan arkadaşlarım vardı, onlar birkaç sefer buraya geldiler burada görüştüğ. Ben İstanbul'a gittim İstanbul'da görüştüğ yani devam ediyor şuanda.(2005-2015\7)

Katılımcılardan birkaçı asker arkadaşları ile askerlikten sonra bağlarını hiç koparmadıklarını ve devamlı olarak yüz yüze görüştiklerini, bazı zamanlarda arkadaşlarının kendisini ziyaret ettiğini bazı zamanlarda ise kendisinin onları ziyaret ettiklerini belirtmişlerdir.

Şuan da devam ediyor ama uzak yerlerde oldukları için telefonla görüşebiliyoruz. Diyaloglarımız iyi, özlemle anlatıyoruz yani. Anılarımızı anlatıyoruz zaten bayların en önemli anıları askerde oluyor.(1982 ve öncesi\2)

Katılımcılardan büyük bölümünün asker arkadaşları ile fiziksel olarak yüz yüze görüşemediklerini fakat telefon aracılığı ile irtibatlarını devam ettirdiklerini belirtmişlerdir.

14-15 kişiyle devam ediyor Facebook'dan, telefondan. Komutanlarla konuşuyoruz mesela var.(1983-1993\2)

Valla iletişime devam ettiğim iki üç tane arkadaşım var. Diğerlerine ulaşamıyorum, ulaştığım zaman gene muhabbet ediyoruz. Facebook ve telefonla görüştüğüm var. Sağ olsun Garip Dursun diye bir arkadaşım sürekli arar ayda ya da iki ayda bir arar, bende onu ararım bayramlarda, kandillerde.(2005-2015\1)

Normal uzman olmadan ki askerliğimden görüştüğüm arkadaşlarımda var o zaman yine timdik biz orda tim olarak acemi

birliğini tim olarak yaptık on sekiz kişi tekrar on sekiz kişi Beytüşşebap'a usta birliğimize gittik bunların altı yedi tanesiyle hala sürekli görüşüştük diğerleriyle de sadece sosyal medyadan internet Facebook, Twitter aracılığıyla o ağlarda da konuşuruz.(2005-2015\5)

Değişen teknolojiye bağlı olarak iletişim araçlarında görülen gelişmelerin asker arkadaşları arasındaki iletişimi de etkilediği görülmektedir. Daha önce mektup ve telefonun yerini bilgisayarların ve akıllı telefonların alması ile birlikte asker arkadaşlarının bu cihazları kullanarak sosyal ağlar üzerinden birbirlerini buldukları, bu platformlar ile mesajlaştıkları ve birbirlerini buradan takip ettikleri görülmektedir. Facebook'un, katılımcıların asker arkadaşları ile iletişimde en çok kullandıkları sosyal ağ olduğu da katılımcıların ifadelerinden anlaşılmıştır.

2005-2015 yılları arasında askerlik görevini yerine getiren bir katılımcı askerden sonra arkadaşları ile iletişiminin kopmadığını ve düğününe de birkaç arkadaşının katıldığını belirtmiştir. Ayrıca bazı katılımcıların asker arkadaşları ile ailecek görüştikleri, eş ve çocuklar arasında da etkileşimin olduğunu ve belirli zamanlarda ailecek faaliyet yaptıklarını belirtmişlerdir.

Evet, asker arkadaşlarımla iletişimim devam ediyor, kimisini telefonla görüşüyoruz, bazılarıyla yüz yüze görüşme imkânımızda oluyor, halimizi hatırımızı soruyoruz. Mesela düğün yaptım düğünüme gelen arkadaşlarım da oldu.(2005-2015\3)

Devam ediyor. Ailece görüştüklerimiz var bak şeye çağırdılar. Yüz yüze görüşüyoruz. 3-4 tane var asker arkadaşım hepsiyle görüşüyorum yani hepsiyle iyiyim yani.(1983-1993\4)

Askerlik sırasında gazi olan katılımcıların diğer asker arkadaşları ile birlikte belirli zaman aralıklarında görüştiklerini, kendilerinin gazi olduğu saldırıda şehit düşen arkadaşlarının da bulunduğunu ve biraraya geldiklerinde muhakkak şehit olmuş arkadaşlarının ailelerini de ziyaret ettiklerini ifade etmişlerdir.

Devam ediyor, yılda en az üç dört kere buluşuyoruz. Şehit aileleri asker arkadaşları olarak üç ayda bir buluşuyoruz, çoluk

çocuk birbirlerini tanıyor, kimin nerede ne iş yaptığı nelerde uğraştığını biliyoruz hep birbirimizden haberdarız.(Gaziler\4)

Bir gazi katılımcıda şehit olmuş arkadaşlarının aileleri ile iletişimini koparmadığını ve belirli zamanlarda onlarla yüz yüze veya telefon ile görüştüğünü belirtmiştir.

Yüz yüze görüştüklerimiz de var telefonla görüştüklerimiz de var sanal âlemden haberleştiklerimizde var. Sakarya ya gelince mutlaka uğrarım diyenler de var. Bir tane benim devremden Denizlili arkadaşımız vardı şehit olan, yirmi günlüğüne bir arkadaşlığımız olsa da az önce babası aradı annesiyle görüşme fırsatım olmamıştı illa da gel görüşelim diyorlar.(Gaziler\5)

SONUÇ: Katılımcılardan büyük bir kısmının (54 kişi) asker arkadaşları ile iletişimlerini çeşitli şekillerde devam ettirdikleri görülmektedir. İmkani olanların ve birbiri ile yakın mesafede oturanların çeşitli zamanlarda yüz yüze görüştükleri, bununla birlikte asker arkadaşları ile iletişimini devam ettiren tüm katılımcıların en azından telefonla birbirleri ile görüştükleri görülmüştür. Gelişen ve değişen iletişim araçlarının asker arkadaşları arasındaki iletişimi de etkilediği ve sosyal ağlar üzerinden de bazı katılımcıların birbirleri ile iletişim halinde oldukları anlaşılmıştır. Bazı katılımcıların ise (6 kişi) çeşitli nedenlerle asker arkadaşları ile iletişiminin olmadığı tespit edilmiştir.

4.6 Başınız Sıkışsa Asker Arkadaşlarınızdan Yardım İster misiniz?

Katılımcılara başlarının sıkıştığı ve yardıma ihtiyaç duydukları bir durumda asker arkadaşlarından herhangi bir yardım talebinde bulunup bulunmayacaklarına yönelik soruya yönelik katılımcıların “yardım istenilecek duruma göre değişir”, “evet isterim” ve “hayır istemem” şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Katılımcıların verdikleri cevaplara göre dağılımları tablodaki gibidir.

Tablo 7. Başınız Sıkışsa Asker Arkadaşlarınızdan Yardım İster misiniz?

	1982 ve öncesi	1983- 1993	1994- 2004	2005- 2015	Muharip Gaziler	Gaziler	Toplam
Yardım isteyeceğim duruma göre değişir	0	0	2	1	0	0	3
Hayır istemem	5	2	2	3	1	2	15
Evet isterim	5	8	6	6	9	8	42

Tablo incelendiğinde görüldüğü gibi katılımcıların büyük bölümü yani kırk iki kişi yaşayacakları herhangi bir problemlerinde yardım almak için asker arkadaşlarına başvurabileceklerini belirtirken on beş katılımcının hiçbir şekilde asker arkadaşlarından yardım görme gibi bir taleplerinin olmadığı anlaşılmıştır. Üç katılımcı ise yardım istenilecek konunun içeriğine göre asker arkadaşlarından yardım isteyip istemeyeceklerinin değişebileceğini belirtmişlerdir.

4.6.1 Yardım İsteyeceğim Duruma Göre Değişir

1994-2004 yılları arasında askerlik görevlerini yerine getiren katılımcılardan iki tanesi ve 2005-2015 yılları arasında askerlik yapan katılımcılardan ise bir tanesi başları sıkıştığında asker arkadaşlarından yardım isteme durumlarının konunun ve durumun içeriğine göre değişebileceğini belirtmişlerdir.

Şimdiye kadar istemedik durumlara bağlı.(1994-2004\10)

Başım şu ana kadar sıkışmadı sıkışırsa da bilmiyorum yardım edecek bir iki tane anca şey yapabilir, diğerleri şey.(2005-2015\1)

4.6.2 Hayır İstemem

Katılımcılardan toplamda on beş tanesinin hiçbir durum ve olayda asker arkadaşlarından yardım alma düşüncesinde olmadıkları anlaşılmıştır. Bu düşünceye

en çok sahip olan katılımcıların beş kişi ile 1982 ve öncesinde askerlik görevlerini tamamlayanlarda olduğu görülürken, 1983-1993 yılında askerlik yapanlardan iki, 1994-2004 yılları arasında askerlik yapanlardan iki, 2005-2015 yılları arasında askerlik yapanlardan üç, muharip gazilerden bir ve gazilerden de iki katılımcının benzer şekilde düşündükleri görülmüştür.

Bir katılımcı asker arkadaşlarından yardım istememe durumunun özel bir nedeni olmadığını, genel anlamda kimseden yardım talebinde bulunmadığını ve kimselere güvenmediğini belirtmiştir.

Şöyle söyleyeyim, asker arkadaşlığı değil de sivil arkadaşlarımdan dahi güvenmediğim değil de dışarıya sır vermeyecek kişilerden bile kolay kolay yardım istemem.(1982 ve öncesi\3)

Başka bir katılımcı ise asker arkadaşından yardım talebinde asla bulunmayacağını, bununla birlikte bilgilendirmek adına onunla yaşadıklarını sadece paylaşabileceğini belirtmiştir.

İstemem ama yine ararım, bilgi veririm.(1983-1993\9)

Gazi bir katılımcı ise asker arkadaşlarından önce daha yakın çevreden yardım alınması gerektiği düşüncesinde olduğu ve bu nedenle asker arkadaşlarından önce başka insanlardan yardım talep edeceğini belirtmiştir.

Askerdeyken istersin. Ama şimdi sivil hayata geçtiğiniz zaman farklı bir ortama giriyorsunuz artık, onları bulmanızın imkanı yok, en yakın eşiniz, akrabanız size yardımcı olabilir.(Gaziler\8)

4.6.3 Evet İsterim

Askerlik vazifelerini yapmış katılımcılardan büyük bir çoğunluğunun başlarının sıkışması durumunda asker arkadaşlarından yardım isteyebileceklerini belirtmişlerdir. Muharip gazilerin dokuz kişi ile en çok bu şekilde düşündükleri görülürken, gazilerin ve 1983-1993 yılları arasında askerlik yapanlardan da sekizer

katılımcının aynı düşüncede yani başları sıkıştıklarında asker arkadaşlarından yardım alabileceklerini belirttikleri görülmüştür. 1982 ve öncesi askerlik yapanlar beş kişi ile en az yardım talebinde bulunacaklar olarak dikkat çekerken, 1994-2004 yılları arasında askerlik yapanlar ile 2005-2015 yılları arasında askerlik hizmetlerini tamamlayanlardan altışar kişinin de benzer şekilde asker arkadaşlarından yardım isteme düşüncesi içerisinde oldukları anlaşılmıştır.

İsterim her bakımdan isterim yani. Borç para istemek hiç aklıma gelmedi ama bir şeyler danışabilirim.(1983-1993\4)

Başım sıkışsa boyutunda tabi kendi mesleğini yapan bir arkadaşım olduktan sonra her zaman kesinlikle başvurabilirsin. Mesela Bandırma Leventte bilgisayarımız bozulmuştu hiç mesele olmadan halletti. Bilgisayarcılık yapıyordu.(1983-1993\6)

Asker arkadaşları ile iletişimini koparmayan katılımcıların askerlik sonrası süreçte çeşitli konularda birbirlerine danıştıkları ve birbirlerinden yardım aldıkları anlaşılmaktadır.

Onlarsız bir şey düşünemiyorum. İki tane arkadaşım var biri Ankara'da biri İstanbul'da. Ankara'da ki canım ciğerimdir her işimi görür. Şunu hallet derim Ankara da onu halleder İstanbul'daki de öyledir.(1983-1993\10)

İsterim çünkü öyle güzel arkadaşlıklar kurduk ki yani sözde değil sadece, günlük yaşantıda da birbirimize yardımcı olabileceğimizi düşünüyorum bu konuda.(2005-2015\3)

Muharip gazi bir katılımcı ise asker arkadaşlarının çok fazla olduğunu fakat yardım isteyeceklerinin daha sınırlı olduğunu ve ailecek görüşebilecek samimiyeti yakaladığı arkadaşlarından yardım isteyebileceğini belirtmiştir.

İstemedim ama istesem de herhalde boş döndürmezler diye düşünüyorum. Hepsinden değil de bazılarında. Yakınlık dercesine göre, ailece görüştüklerimizle.(Muharip Gaziler\2)

Gazi bir katılımcı ise asker arkadaşlarından yardım istediğinde, arkadaşlarının hiç düşünmeden yardımına geldiğini ve başka hiç kimseden alamayacağı şekilde kendisine destek olduklarını belirtmiştir. Aynı konu hakkında asker arkadaşları dışında da aynı şekilde kimseden yardım alamayacağı düşüncesi de dikkat çekici bir durum olarak değerlendirilmiştir.

Her konuda isteyebilirim. Benim o tarz şeylerim devam ediyor zaten, ben en mükemmel şekilde ne yapmam gerekiyorsa yapmaya çalışıyorum. Gazi olan herkese yardımcı olmaya çalışıyorum. Beni başka şehirden gazi olan arkadaşlarda arıyor, gönüllülük var tabii burada. Arkadaşlar birçok kişinin alamayacağı riskleri alıyorlar mesela geçenlerde bir protesto için onlara işinizden de olabilirsiniz hapishaneye de girebilirsiniz dedim ama hiç düşünmeden kabul ettiler. Dışarıdan bir arkadaştan böyle bir şey istesem kabul etmezdi. Normal şartlar da bir memurun bu riske gireceğini sanmıyorum.(Gaziler\5)

SONUÇ: Katılımcıların herhangi bir sıkıntı yaşadıklarında asker arkadaşlarından rahatlıkla yardım isteyebilecekleri görülmüştür. Bazı katılımcılar yardım istenilecek konunun içeriğine göre yardım talebinde bulunup bulunmayacaklarını belirtirken, bazı katılımcıların ise asker arkadaşlarından hiçbir şekilde bir yardım talebinde bulunmayacakları anlaşılmıştır. Askerliklerinin üzerinden yıllar geçmiş olsa da asker arkadaşlarının birbirlerinin problemleri hakkında bilgi sahibi oldukları ve yeri geldiğinde çeşitli şekillerde birbirlerine destek oldukları katılımcıların ifadelerinden anlaşılmaktadır. Başlı sıkışan bireylerin yıllar geçse de asker arkadaşlarından rahatlıkla yardım isteyebilme düşüncesi sosyal dayanışmanın güzel bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.7 Asker Arkadaşımızın Düğününe Gittiniz mi yada Onlar Sizin Düğününe Geldi mi?

Düğün insanların hayatlarında önemli dönüm noktalarından birisidir. Başka bir insanla hayatının birleştirildiği ve yeni bir düzenin kurulduğu mutlu bir gündür. Böyle bir günde her insan yanında sevdiği ve değer verdiği arkadaşlarının, dostlarının

olmasını ister. Genelde de kişiler hayatlarında önemli yer tutan sevdiklerinin düğünlerine katılırlar. Bu anlamda katılımcılara “Asker arkadaşınızın düğününe gittiniz mi yada onlar sizin düğününe geldi mi?” şeklinde soru sorulmuştur. Katılımcıların vermiş oldukları cevaplar tablodaki gibidir.

Tablo 8. Asker Arkadaşınızın Düğününe Gittiniz mi yada Onlar Sizin Düğününe Geldi mi?

	1982 ve öncesi	1983- 1993	1994- 2004	2005- 2015	Muharip Gaziler	Gaziler	Toplam
Hayır gitmedim/gelmediler	5	5	5	3	0	2	20
Evet gittim/geldiler	5	5	5	7	10	8	40

Katılımcıların vermiş oldukları cevaplar incelendiğinde kırk kişinin asker arkadaşlarının düğününe gittiğini veya onların kendi düğününe geldiklerini belirtmiştir. Yirmi kişi ise değişik sebeplerden dolayı asker arkadaşlarının düğününe gidemediğini ve onların da kendi düğününe gelemediklerini belirtmiştir.

4.7.1 Hayır Gitmedim/Gelmediler

Katılımcıların vermiş oldukları cevaplar incelendiğinde askerlik hizmetini 1982 ve öncesi yapanlar ile 1983-1993 ve 1994-2004 yılları arasında yapanlardan beşer kişi, 2005-2015 yılları arasında yapanlardan üç kişi, gazilerden ise iki kişi çeşitli nedenlerden dolayı asker arkadaşlarının düğününe gidemediğini ve onlarında kendi düğününe gelmediği görülmektedir. Muharip gazilerden ise hepsi bir şekilde asker arkadaşının düğününe gitmiş veya onların kendi düğününe gelmiş olduklarını belirtmişlerdir.

Ben gidemedim o zaman memleketteydim. Bazı işlerim vardı o sebepten dolayı. Onlarda benimkine gelemediler.(1983-1993\10)

Bizim aniden oldu düğün kimseyi çağırmadım.(1994-2004\9)

Şimdi gitme veya gelme olmadı ama tebrik mahiyetinde

yazışma veya o zamanlarda ki neydi o mektuplaşma ve telgraf olayları vardı onları yaşadık.(1982 ve öncesi\5)

Hayır, gelmediler de gitmedim de.(Gaziler\9)

4.7.2 Evet Gittim/Geldiler

Katılımcıların vermiş oldukları cevaplar incelendiğinde askerlik hizmetini 1982 ve öncesi yapanlar ile 1983-1993 ve 1994-2004 yılları arasında yapanlardan beşer kişi, 2005-2015 yılları arasında yapanlardan yedi kişi, gazilerden ise sekiz kişi asker arkadaşlarının düğününe gittiğini veya onların kendi düğününe geldikleri görülmektedir. Muharip gazilerden ise hepsi bir şekilde asker arkadaşının düğününe gitmiş veya onların kendi düğününe gelmiş olduklarını belirtmişlerdir.

Onlar evlilerdi. Biri benim düğünüme geldi hiç unutamadığım bir arkadaşım Sivaslı hala daha telefonlarız.(1982 ve öncesi\3)

Ben askerden hemen sonra evlendiğim için yaklaşık 40-45 gün sonra çoğu asker arkadaşım benim düğünüme gelmişti.(1983-1993\6)

Ben gidemedim şuana kadar ama kendileri benim düğünüme geldiler, özellikle iki ya da üç arkadaşım. Benim gitmeme sebepim onlar daha düğün yapmadı, nasip olursa dediğim gibi bende inşallah gitmeyi düşünüyorum.(2005-2015\3)

Bir katılımcı ise düğününe Türkiye'nin birçok ilinden mesafe gözetmeksizin gelen asker arkadaşlarının olduğunu, bununda kendisini çok mutlu ettiğini belirtmiştir.

Asker arkadaşlarımızın düğününe gittik, onlarda benimkine geldiler çok güzel oluyor, hani İstanbul'dan, Malatya'dan birçok yerden geldiler, Isparta'dan, Denizli'den hani onların orda maddi bir karşılığı yok hani onları orda olması çok büyük bir şey, normal sivile göre daha çok hani mesafeyi gözetmiyoruz işin açıkçası.(2005-

2015\4)

Bazı katılımcılar ise sadece birbirlerinin düğününe gitmekle kalmadıklarını çocuklarının düğünlerine, sünnet düğünlerine de katıldıklarını belirtmiştir.

Tabi tabi mesela çocuklarımızın sünnetlerine, düğünlerine devamlı katılırız, gideriz.(Muharip Gaziler\3)

Asker arkadaşlarımızı daha yeni bulduk yani evlendiğimizde o zaman ki o yıllarda 1970'li yıllarda ulaşım zordu. Biz birbirimizi geç bulduk ama çocuklarımızın düğünlerine gittik onlar bizim düğünlerimize geldiler, şu anda gayet yakinen görüşüyoruz yani.(Muharip Gaziler\5)

SONUÇ: Katılımcıların çoğunluğu asker arkadaşlarının düğünlerine gittiklerini veya onların kendi düğünlerine katıldıkları belirtmiştir. Düğün günün de insanlar genelde yanında sevdikleri ve değer verdikleri arkadaşlarının, akrabalarının olmasını ister. Asker arkadaşlarının birbirlerinin düğünlerine katılma oranları da bize birbirlerine vermiş oldukları değeri göstermektedir. Sadece kendi düğünleri ile kalmamış çocuklarının düğünleri ve sünnet düğünlerine de katıldıklarını belirtmişlerdir. Bazı katılımcılar ise çeşitli nedenlerden dolayı asker arkadaşlarının düğünlerine katılmadığını veya onların kendi düğününe gelmediklerini belirtmiştir.

4.8 Askerden Terhis Olurken Neler Hissettiniz?

Terhis, yükümlüler açısından askerlik görevinin sona ermesini ifade etmektedir. Bu anlamda askerlik vazifelerini yerine getiren katılımcılara terhis olurken yaşadıkları duygu ve düşünceleri öğrenebilmek için “Askerden terhis olurken neler hissettiniz?” şeklinde sorulan soruya farklı şekillerde cevap verdikleri görülmüştür. Özellikle gaziler yaşadıkları durum nedeni ile terhis olamadıklarından dolayı bu durumu tanımlayamazken, diğer katılımcıların “özgürlük”, “hem üzüntü hem sevinç”, “üzüntü” ve “sevinç ve mutluluk şeklinde” farklı şekillerde tanımladıkları görülmüştür. Katılımcıların verdikleri cevaplara göre dağılımları tablodaki gibidir.

Tablo 9. Askerden Terhis Olurken Neler Hissettiniz?

	1982 ve öncesi	1983- 1993	1994- 2004	2005- 2015	Muharip Gaziler	Gaziler	Toplam
Terhis olmadık	0	0	0	0	0	10	10
Özgürlük	1	3	0	0	2	0	6
Hem üzüntü hem sevinç	0	2	2	4	2	0	10
Üzüntü	3	1	2	4	2	0	12
Sevinç ve mutluluk	6	5	6	2	4	0	22

Katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda askerden terhis olurken hissettikleri duygu ve düşünceler tablodaki gibi bir dağılım göstermiş ve genel anlamda katılımcıların terhis olurken sevinçli bir şekilde terhis olduklarını belirttikleri görülmüştür. Toplamda yirmi iki katılımcının sevinç ve mutluluk duyguları ile askerlik vazifelerini tamamlayıp terhis oldukları tespit edilmiştir. Gazilerin yaşadıkları çatışma ve buna bağlı ilerleyen sağlık ve askerlik sürelerini farklı şekilde tamamlamaları nedeni ile normal askerlik vazifelerini yerine getirenler gibi terhis olmadıkları anlaşılmıştır. Altı katılımcı terhis olurken yaşadığı duyguyu “özgürlük” olarak tanımlarken, on iki katılımcı ise bu durumu “üzüntü” ile karşıladıklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte on katılımcının ise üzüntü ve sevinç gibi karışık duygularla terhis oldukları da anlaşılmıştır.

4.8.1 Terhis Olamadık

Katılımcılardan askerlik sırasında girdikleri çatışmalar nedeni ile yaralanıp bu nedenle de gazilik unvanı kazananların normal askerlik sürecinin sonundaki gibi terhis olmadıkları nedeni ile terhis sırasında hissettikleri düşüncelere yer verilmemiştir.

Ben o hissiyatı yaşayamadım, zaten yetmiş sekiz günüm vardı ben yaralandım, tabi ki bir sürü tedaviye ve ameliyatlara maruz kaldığım için bunu yaşayamadım.(Gaziler\1)

Askerden terhis olmadım, refüze oldum. Onu bilmiyorum, o duyguyu bilmiyorum, terhis olmanın duygusunu bilmiyorum. Ama gördüğüm kadarıyla güzel duygu çünkü biz askeri kurumda çalıştığımız için oradaki askerleri biliyoruz yani, iyi bir duygu herhalde.(Gaziler\8)

Gazi katılımcılar askerlik süreleri içerisinde gazi oldukları günden sonra aldıkları yaranın boyutuna göre zamanlarını tedavi amaçlı olarak hastanelerde geçirmişler ve terhis olamamışlardır. Bununla birlikte yukarıdaki gazi katılımcıda olduğu gibi çalıştığı iş yerindeki askerlerin terhis oluşlarını gözlemlemiş ve terhisi “iyi bir duygu” şeklinde açıkladığı görülmüştür.

4.8.2 Özgürlük

Katılımcılardan altı tanesinin verdikleri cevaplar doğrultusunda askerden terhis olurken hissettikleri duygunun “özgürlük” olduğu anlaşılmıştır. Bu duygu içerisinde olanlardan üç tanesinin 1983-1993 yılları arasında görev yapanlardan olması dikkat çekici bulunmuştur. Muharip gazilerden iki kişinin ve askerlik vazifesini 1982 ve öncesinde yapan bir katılımcının da benzer şekilde terhis olurken “özgürlük” duygusu içerisinde oldukları anlaşılmıştır.

Bülbülü altın kafese koymuşlar ah vatanım demiş bizde aynı o şekilde özgürlüğe kavuşma içerisindeydik.(1982 ve öncesi\3)

Askerlik süreci içerisinde yaşanan anıların ve arkadaşlıkların her ne kadar olumlu yönleri olsa da belirli bir süre içerisinde gece ve gündüz ailesinden ve sevdiklerinden uzak kalma düşüncesi bazı katılımcıların kendilerini sınırlandırılmış ve özgürlüklerinden mahrum edilmiş duygusu yaşamalarına neden olmuştur. Yukarıda yer alan ve 1982 öncesinde askerliğini tamamlamış katılımcı bu durumu bir atasözü ile açıkladığı görülmektedir.

Özgürlüğü hissettik farklı bir duygu olduğu için, tabi anne baba özlemi var. Bağımlı olmadığın için özgürsün tabi her konuda. Farklı bir duygu.(1983-1993\2)

Askerlik kendine özgü kuralları olan, belirli bir nizam içerisinde herkesin hareket etmesini bekleyen ve temelinde disiplin olan bir meslektir. Askerlik süreci içerisinde kimsenin kendi başına hareket etmesine iyi gözle bakılmaz ve sabah kalkma saatinden akşam yatıncaya kadar neler yapılması gerektiği önceden planlanarak askerlerden bunlara uyması beklenir.

4.8.3 Hem Üzüntü Hem de Sevinç

Katılımcılardan on tanesinin terhis olurken karışık duygular içerisinde oldukları ve bu nedenle hem yaşadıkları birçok güzel şey ve arkadaşlıklardan ayrıldıkları için üzülmüşken hem de ailelerine kavuşacak olduklarından sevinç yaşadıklarını belirtmişlerdir. 2005-2015 yılları arasında askerlik görevini tamamlayan dört katılımcının bu şekilde iki duyguyu aynı anda yaşadıkları görülürken, 1983-1993 yılları arasında askerlik yapan, 1994-2004 yılları arasında askerlik yapan ve muharip gazilerden de ikişer kişinin benzer şekilde üzüntü ve sevinç duygularını bir arada yaşadıkları anlaşılmıştır.

İnsan bir acayip oluyor yani arkadaşlardan uzak kalıyorsun. Ama bir yandan da seviniyorsun anneni babanı göreceksin. Tabi köyüne geliyorsun memleketine geliyorsun bir yandan seviniyorsun bir andan üzüliyorsun.(1983-1993\4)

2005-2015 yılları arasında askerliğini yapmış bir katılımcı terhis olduğu gün birliğinin nizamiyesinde yaşadığı farklı duygulardan bahsetmektedir. Ailesine kavuşmanın verdiği sevinç ile birlikte arkadaşının kendisine söyledikleri katılımcının o anda duygusal anlar yaşamasına neden olmuştur.

Terhis olurken aslında çok karmaşık duygularım vardı öncelikle aileme kavuşacağımdan dolayı ayrı bir mutluluk ama on beş aydır beraber geçirdiğim arkadaşlarımdan ayrılacağımdan dolayı da ayrı bir üzüntüm vardı. Özellikle şurasını hiç

unutamıyorum. Nizamiye kapısında terhis olacağım gün arkadaşımın bir tanesi benden üç gün sonra terhis olacaktı nizamiye kapısına geldiğimizde vedalaşırken valizimi aldım kapıdan çıkmak üzereyken geriye baktığımda benden üç gün sonra çıkacak olan arkadaşımın ağladığını gördüm. Geriye dönüp tekrar hayırdır oğlum niye ağlıyorsun dediğimde verdiği yanıt beni de ağlatmıştı. Üç gün sonra sende çıkacaksın dedim ben kendisine oda bana oğlum ben üç gün sonda çıkacağıma üzülmiyorum ben bundan sonra bu kadar sık görüşmeyeceğimiz için üzülüyorum hani arkadaşlığımız daha ayrılacağız bundan sonra daha sık görüşmeyeceğiz bu yüzden ağlıyorum dediğinde beni de ağlatmıştı bu söz. Yani dediğim gibi bir yanda aile özlemi var bir yanda arkadaşlardan ayrılmanın hüznü var.(2005-2015\3)

Muharip gazi katılımcılardan bir tanesi ise terhis olurken kendi tertipleri ile birlikte kendinden sonra gelen tertiplerinde kendisini uğurlamaya geldiklerini ve bu şekilde herkesin birbirlerini uğurladığını belirtmiştir.

Çıkışta her tertipten mesela ben 53/1'dim benden sonra üzerime gelen 2 tertip, 3 tertip o zaman 3 tertip vardı 4 yoktu, 3'e kadardı ondan sonra 54'lüler vardı. Her birisi çıkış kapısına kadar uğurlamıştır. Birbirimizi uğurlamışızdır yani, tezkeresi gelenleri.(Muharip Gaziler\5)

4.8.4 Üzüntü

Katılımcılardan toplamda on ikisi askerden terhis olurken yaşadıkları hakim duygunun “üzüntü” olduğunu belirtmişlerdir. 2005-2015 yılları arasında askerlik vazifesini tamamlayan dört kişi ile birlikte, 1982 ve öncesi askerlik yapanlardan üç, 1983-1993 yılları arasında askerlik yapanlardan bir, 1994-2004 yılları arasında askerliğini yapanlardan iki ve muharip gazilerden de iki kişinin benzer şekilde terhis olurken üzüntü içinde olduklarını belirttikleri görülmüştür.

14 ay birlikte yaşadığım arkadaşlardan ayrılmak biraz zor geldi, yani biraz duygusaldı hatta onlardan biraz erken terhis oldum bir iki gün onlara da koydu.(2005-2015\1)

Katılımcılardan bazılarının askerliğini bitirmesi ile birlikte aile ve sevdiklerine kavuşacak olmanın sevincinden çok, askerde tanıştığı ve zaman geçirdiği arkadaşları ve komutanlarından ayrılacak olmalarından dolayı terhislerini üzüntü içerisinde yaşadıkları anlaşılmıştır.

O bambaşka ben ağlamıştım gelirken, komutanlarımdan ve arkadaşlarımdan ayrılıyorum diye üzülmişim, herkes anneme babama gidiyorum diye sevinir ben ağlamıştım.(Muharip Gaziler\9)

4.8.5 Sevinç ve Mutluluk

Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun terhis olurken hissettikleri duygunun sevinç ve mutluluk olduğu görülmüştür. Toplamda yirmi iki katılımcı askerden sevinç duyguları içerisinde ayrılarak ailelerine ve memleketlerine döndüklerini belirtmişlerdir. 1982 ve öncesi askerlik yapanlar ile 1994-2004 yılları arasında askerlik vazifelerini yerine getirenlerden altışar kişi sevinç duygusu yaşadığını belirtirken, 1983-1993 yılları arasında askerlik yapanlardan beş, muharip gazilerden dört ve 2005-2015 yılları arasında askerlik yapanlardan ise iki katılımcının benzer şekilde sevinç ve mutluluk duyguları ile terhis oldukları anlaşılmıştır.

Askerlikten terhis olurken bir kere sabaha kadar hiç uyumadık. Sonra sabah olunca da kepleri fırlattık güle oynaya otobüs garına gittik. Çok sevinçliydik.(1982 ve öncesi\9)

Herhalde dünyanın en mutlu insanı bendim o zaman. Aileme kavuştuğum için çok mutluydum o zaman.(1983-1993\9)

Yirmili yaşlara yaklaşıldığında etrafındaki insanlardan olumlu ve olumsuz taraflarını dinlediği askerlik, terhis belgesinin alınması ile birlikte artık kendisi içinde birçok tecrübenin ve anıların biriktirildiği bir hatıra olarak geride kalacaktır. Artık bireyin topluma katılmasında, evlenmesinde ve yeni bir işe girmesinde ki en büyük

engel ortadan kalkmıştır. Bundan daha güzel ne olabilir. Bu düşünce içerisinde olan katılımcıların askerliği büyük bir sevinç ve mutluluk ile tamamladıkları görülmektedir.

Kıbrıs Harekâtına katılmış bir katılımcı, ülkeye geldiklerinde yaşadığı sevinci aşağıdaki şekilde anlatmaktadır;

Yeni bir dünyaya geldim. Kıbrıs gibi bir yerden geldik. Mersin'e geldiğimizde toprağı öptük. Sanki hiç Türkiye'ye gelemeyeceğim gibi düşüncemiz vardı. Ama Allah'ım onu da gösterdi, geldik.(Muharip Gaziler\4)

Başka bir Kıbrıs gazisi katılımcı ise askerden sonra yaşadıklarını tekrar hayata dönmek şeklinde açıkladığı ve köyüne gittiğinde gördüğü saygıyı anlatmaktadır. Ayrıca katılımcının evli olarak askere gittiği, kendi çocuğunu askerden dönüşünde tanıyamadığını ve tanıdıktan sonrada büyüklerin yanında çocuk sevilmaz düşüncesi içerisinde hareket ettiği görülmektedir. Katılımcıya ayrıca sağlıklı bir şekilde askerden döndüğü için aile büyükleri tarafından şükür amaçlı kurban kesildiği de anlaşılmaktadır.

Muhteşem bir şey, yeniden doğmuş bir insan gibi hayatına tekrar dönüş yapıyorsun, esas hayat ondan sonra başlıyor ve ben Balıkesir'e geldiğim zaman elli liraya taksi tuttum o zamanın verdiği heyecanla normalde minibüsle gider bir iki lira bir şey verirdik. Köye vardığımız zaman herkes bizim Kıbrıslı geliyor diye ayağa kalktı herkes beni muhteşem bir şekilde karşıladı. Altı aylıkken bıraktığım çocuğum bir baktım ayağıma bir çocuk dolanıyor, meğer benim kendi kızımış babamın yanında çocuğumu bile kucaklayamadım. Eve geldiğimizde kuzu kesildi.(Muharip Gaziler\7)

Anadolu'da asker dönüşleri de tıpkı asker uğurlamada olduğu gibi çeşitli adetleri kapsamaktadır. Askerlik öncesinde eş dost yesin diye kurban kesilirken askerlik sonrasında ise “oğlum sağ salim bitirip gelsin diye” adanan kurbanlıkların kesildiği görülmektedir.

SONUÇ: Katılımcıların askerden terhis olurken sahip olunan duygularına baktığımızda ağırlı olarak sevinç ve mutluluk duygusunun hakim olduğunu görmekteyiz. Bunun yanında arkadaşlarından ayrıldıklarından dolayı üzüntü yaşayan katılımcıların sayısının da oniki olduğu görülmektedir. Gazilerin ise askerlik hizmeti sırasında yaralanmalarından dolayı normal terhis olamadıklarını vermiş oldukları cevaplardan anlamaktayız. Altı yada oniki aylık zorunlu askerlik hizmetinin sonlanmasından sonra kişiler böyle kutsal bir görevi tamamlamaları ve ailelerine kovaşma isteklerinden dolayı sevinç yaşadıkları, diğer taraftansa bu süre zarfında her zaman birbirlerine yardımcı oldukları silah arkadaşlarından ayrılmanın üzüntüsünü yaşadıkları görülmüştür.

4.9 Askerlik Hizmeti Genel Olarak Size Ne Kattı?

Katılımcılara gittikleri dönemlerde geçirdikleri süreler ve birlikleri her ne kadar farklı olsa da askerliğin kendilerine genel anlamda ne kattığına yönelik sorulduğunda soruya katılımcıların farklı şekillerde cevap verdiği görülmüştür. Katılımcıların vermiş oldukları cevaplar doğrultusunda, “vatan, millet sevgisini öğrendim”, “birçok şeyin kıymetini daha iyi anladım”, “olgunlaştım”, “sabretmeyi öğrendim”, “tecrübe kazandım” ve “gerçek hayatı öğrendim”, “disiplinli yaşamayı öğrendim” şeklinde cevaplar ile birlikte “ bana hiçbir şey katmadı” gibi farklı sekiz kategoride toplandıkları anlaşılmıştır. Katılımcıların verdikleri cevaplara göre dağılımları tablodaki gibidir.

Tablo 10. Askerlik Hizmeti Genel Olarak Size Ne Kattı?

	1982 ve öncesi	1983- 1993	1994- 2004	2005- 2015	Muharip Gaziler	Gaziler	Toplam
Vatan, millet sevgisini öğrendim	0	0	2	0	2	2	6
Birçok şeyin kıymetini daha iyi anladım	0	1	0	0	0	1	2
Olgunlaştım	3	3	1	5	6	3	21
Sabretmeyi öğrendim	1	0	0	1	0	0	2

Tecrübe kazandım	2	0	1	0	1	1	5
Gerçek hayatı öğrendim	2	5	4	4	1	2	18
Disiplinli yaşamayı öğrendim	1	0	2	0	0	0	3
Bana hiçbir şey katmadı	1	1	0	0	0	1	3

Tablo incelendiğinde askerlik vazifesini yerine getiren, getirdikleri sırada gazi olan veya savaş nedeni ile Kıbrıs gibi yerlere gitmek zorunda kalan katılımcıların askerliğin kendilerine kazandırdıkları ile ilgili farklı görüşte oldukları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte katılımcıların askerliğin kendilerine kazandırdıkları yönünden en çok katıldıkları iki durumun “olgunlaşma” ve “gerçek hayatı tanıma” olduğu görülmüştür. Askerlik beni olgunlaştırdı diyen katılımcı sayısı yirmi iki, gerçek hayatı askerlik ile öğrendim diyenlerin sayısının ise on sekiz olduğu dikkat çekmiştir. “vatan ve millet sevgisini” askerlik sırasında daha iyi öğrendim diyenlerin altı, birçok anlamda “tecrübe” kazandım diyen katılımcı sayısının beş, “disiplinli yaşamayı” öğrendim diyenlerin üç, “birçok şeyin kıymetini daha iyi anladım” ve “sabretmeyi öğrendim” diyenlerin sayılarının ise iki kişi olduğu görülmüştür. Üç katılımcının ise askerliğin kendilerine herhangi bir katkıda bulunmadığını belirtmeleri yine dikkat çekici olarak değerlendirilen konulardan bir tanesi olmuştur.

4.9.1 Vatan, Millet Sevgisini Öğrendim

Katılımcılardan toplamda altı tanesinin askerliğin kendilerine “vatan ve millet sevgisini” kazandırdığını belirtmişlerdir. Bu düşüncede olanlara bakıldığında 1994-2004 yılları arasında askerlik yapanlardan iki katılımcı ile muharip gazi ve gazilerden de ikişer katılımcının bu düşüncede oldukları görülmüştür.

Arkadaşlığı, vatan millet sevgisini öğrendim.(1994-2004\4)

Tecrübe kazandık, vatan borcu olduğu için vatanın kıymetini orada öğrendik, dışarıda kimse pek kıymet bilmez ama oraya gidince

o anı yaşadığın anda her şey gözünün önüne gelir. Yaşamak önemli onları yaşamayan vatanın milletin kıymetini bilemez.(Muharip Gaziler\6)

Birbirini tanımayan gençleri birarada tutan faktörlerin başında ülke sevgisi gelmektedir. Dedesinin, babasının ve aile büyüklerinin yaptıkları ve gururla anlattıkları askerlik görevini yerine getirme ve vatan borcunu ödeme düşüncesindeki katılımcılar askerde geçirdikleri sürede vatan ve millet sevgilerinin daha da arttığını belirtmişlerdir.

Çok şeyler kattı hangi birini sayayım, insanlığı adamlığı öğreniyorsun. Vatan millet sevgisini biraz daha biliyorsun.(Gaziler\3)

Askeri birliklerde görev yapan askerlere haftanın belirli günlerinde “Yurt Sevgisi” eğitimleri verilmektedir. Bu eğitimlerde bilinçli vatandaş olma noktasında yapması gerekenler anlatılır ve Atatürk’ün hayatı, Kurtuluş savaşı, Cumhuriyetin temel ilkeleri gibi konularda bilgilendirmeler yapılırdı. Bu eğitimler ile birlikte askerden sonrada ülkesini seven, cumhuriyete bağlı ve ülkesinin çıkarlarını her şeyin üstünde tutan vatandaşların yetişmesi amaçlanmıştır (Şahin, 2017).

4.9.2 Birçok Şeyin Kıymetini Daha İyi Anladım

Askerliğin kendilerine ne kazandırdığına yönelik soruya 1983-1993 yılları arasında askerlik yapan ve gazilerden toplamda iki katılımcının “Birçok şeyin kıymetini daha iyi anladım” şeklinde cevap verdiği görülmüştür.

Hayatta çok şey kattı, mesela sivil hayatın değerini daha iyi anladım. Bazı şeylerin değerini de çok iyi anladım.(1983-1993\9)

Askerlik ile başlayan ve insanın özgürlüğünü ve bazı haklarını sınırlayan süreç, sivil yaşamdan oldukça farklı bir yaşam tarzına sahiptir. Kurallar ve talimatlar askerliğin tamamında geçerlidir ve bunlara uyulması beklenir. Uymayanlar ise çeşitli şekillerde cezalandırılır. Yemek yeme, yatma, televizyon izleme, banyo yapma saati her zaman bellidir. Kıyafet temizliği ve ütüsü, botun boyası, saç ve sakal tıraşı askerin keyfine bırakılmaz ve günlük olarak kontrol edilir. Kişi ailesi ile istediği

zaman görüşemez ve ailesi ile telefonda konuşurken veya mektup yazarken belli kurallar içerisinde ailesi ile irtibat kurması istenir, her bilginin paylaşılmasına sıcak bakılmaz.

İnsanın kendisine gelmesini daha iyi düşünmesini sağladı, saygıyı sevgiyi öğretti. Bazı olanaklar elinden alınır dışarıdaki günlük hayat gibi değil zor şartlarda paylaşmayı öğreniyorsun.(Gaziler\2)

4.9.3 Olgunlaşım

Katılımcıların çoğu askerliğin kendilerine kazandırdığı en önemli şeyin “olgunlaşma” olduğunu belirtmişlerdir. Toplamda yirmi bir katılımcı askerliğin kendilerini olgunlaştırdığı düşüncesindedir. Bu düşünceye sahip en büyük grubun altı kişi ile muharip gaziler olduğu görülürken onları beş kişi ile 2005-2015 yılları arasında askerlik vazifelerini yerine getirenler takip etmiştir. 1982 ve öncesi askerlik yapanlardan, 1983-1993 yılları arasında askerlik yapanlardan ve gazilerden de üçer kişinin benzer düşüncelere sahip olduğu görülürken askerliğin kendilerini olgunlaştırdığı düşüncesine sahip grubun bir kişi ile 1994-2004 yılları arasında askerlik görevini tamamlayanlarda olduğu anlaşılmıştır.

Katılımcılardan bazılarının askerlik öncesi dönemde kendilerini daha çocuksu olarak değerlendirdikleri, askerlik sırasında yaşadıkları tecrübe ve deneyimler ile yetişkinliğe adım attıklarını ve olgunlaştıklarını belirttikleri görülmüştür.

Askerlik hizmeti şöyle şeyler kattı sivil hayatta da askere gitmeden kişi biraz deli dolu, toy oluyor efendim askere gittikten sonra biraz daha olgunlaşıyor her şeyi görüp geçirdiği için.(1982 ve öncesi\6)

Neler kattı çocuk gittim adam geldim öyle. Sessiz bir yapım vardı değiştirdi beni bazı alışkanlıklar kattı işte ne bileyim, toplu bir ortamda, bir toplumla insanlarla nasıl anlaşabileceğimi nasıl iletişim kurabileceğimi hani bunları yine öğretiyor. Ha kişisel gelişim işte o yani.(2005-2015\6)

Muharip gazi katılımcılarından birisi, bütün erkeklerin askere gitmesi gerektiğini, askerliğin insanlara gerçek hayatı öğrettiğini ve askerliğini yapmamış ya da paralı olarak yapanlara çocuk gözü ile baktığını belirtmiştir.

Askerlik sayesinde sivilin önemini öğreniyorsun. Benim şahsi görüşüm mesela şimdi paralı askerlik yaptırıyorlar ya ben ona karşıyım, bir insan askerlik yapmıyorsa onu ben insandan saymam. Benim kendi görüşüm insandan saymam o dünyaya çocuk gelmiş çocuk gider.(Muharip Gaziler\3)

Başka bir muharip gazi katılımcı ise askerlik ile adam olma arasındaki bağı kendi yöresinde kullanılan bir özdeyiş ile açıkladığı görülmektedir. Askerlik sırasında alınan eğitimin ve disiplinin önemine dikkat çeken katılımcı iyi bir vatandaş olmak için ve kendi tabiriyle anarşist olmaması adına herkesin askere alınması gerektiğini belirtmektedir

Askerlik hizmeti, eskilerin bir meşhur sözü vardır, bilhassa bizim orada öyledir, “askere gitmeyen, İstanbul’u görmeyen, Konya’yı görmeyen, domba ineği sağmayan dünyaya “af buyurun” hayvan gelir, hayvan gider.” diye bir deyim vardı. Bizim burada öyle derlerdi. Yani şimdi biz askerliğimizi yaptık orada birinci aşamayı. İnsan 20 yaşında en ateşli çağında askerliğe giriyor, askerlik hayatına başlıyor. Dolayısıyla tam orada adam oluyor, olgunlaşıyor yani orada. Orada almış olduğu eğitim orada almış olduğu disiplin ömrü boyunca devam ediyor. Askerliğini yapmayanlarda işte görüyorsunuz yani anarşist oluyor bilmem ne oluyor.(Muharip Gaziler\5)

Sosyal bir kurum olarak askerliğin gerek bireyi gerekse toplumu geliştirme ve olgunlaştırma açısından önemli bir yer tuttuğu görülmektedir (Akyüz, 2008). Bu anlamda askerliğin, memleketlerinden tek başına ayrılarak gelen gençlerin psikolojik ve sosyal anlamda gelişmesine destek olarak onları olgunlaştırdığı değerlendirilmektedir.

4.9.4 Sabretmeyi Öğrendim

Katılımcılardan 1982 ve öncesinde askerliğini yapan ve 2005-2015 yılları arasında yapan birer kişinin yani toplamda iki katılımcının askerliğin kendilerine “sabretmeyi” öğrettiğini belirtmişlerdir.

Askerlik hizmeti her şeyden önce sevgi ve saygıyı, bağlılığı, memleket hasreti, anne baba özlemi, kardeş özlemini müthiş bir şekilde aşıladı. Sabretmeyi insanın içine iyice işletti.(1982 ve öncesi\5)

Katılımcıların askerden öncesi kendileri ile ilgili düşünceleri ve askerlik sonrası düşünceleri arasındaki farklardan bir tanesinin de daha sabırlı olmayı öğrendikleri olmuştur. Askerlik öncesi dönemde yaşadıkları olay, durum veya kişilere gösterdikleri tepkileri askerlik sonrası dönemde göstermediklerini ve olaylara daha sabırlı olarak yaklaştıklarını belirtmişlerdir.

Askerlik hizmeti, bana genel anlamda sabretmeyi hani bütün sıkıntılarının gelip geçecek olacağını gösterdi, hani yemeği tabakta alıp gelip masaya koyup başına oturuyorsun ama yemek için uzun bir zamanın geçmesi lazım karnın çok aç olsa da yemek sana sende yemeğe bakıyorsun, böyle bir şey diyeyim birkaç defa yaşadık. Sabretmeyi öğretiyor daha düzenli olmayı öğretiyor ama işin tamamına baktığında düzenli ve sabırlı olmayı öğretiyor diyebiliriz.(2005-2015\4)

4.9.5 Tecrübe Kazandım

Askerliğin kendilerine “tecrübe” kazandırdığını değerlendiren katılımcıların sayısının beş olduğu anlaşılmıştır. 1982 ve öncesinde askerlik yapan katılımcılardan iki tanesi ile birlikte, 1994-2004 yılları arasında askerlik yapan, muharip gazi ve gazilerden de birer kişinin de aynı düşüncede oldukları görülmüştür.

Tecrübe kazandırdı. Bir şeyi paylaşmayı kazandırdı.(1982 ve öncesi\4)

Askerlik yaşamının katılımcılar açısından olumlu yönlerinden bir tanesinin de askerlik süreci içerisinde alınan eğitimler, kurulan ilişkiler ve yaşanmışlıklar sonrası birçok konuda tecrübe kazanımının oluşmasıdır. Bireyler askerlik öncesinde yaşamadıkları birçok olay, durum ve nesneyi askerlik süreci içerisinde tanımış, kullanmış ya da hakkında bilgi sahibi olmuştur. Bu anlamda askerlik ile katılımcıların kişisel gelişimlerine yönelik birçok bilgiyi askerlik ile kazandıkları değerlendirilmektedir.

Hayata bakış açısından çok önemli şeyler kattı, tecrübe kazandırdı her konuda.(Muharip Gaziler\10)

4.9.6 Gerçek Hayatı Tanıdım

Katılımcıların askerliğin kendilerini olgunlaştırmasından sonra en çok “gerçek hayatı tanıma” anlamında bir katkıda bulunduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılardan toplamda on sekiz tanesinin bu düşüncede olduğu görülürken en fazla 1983-1993 yılları arasında askerlik görevini yapanların bu düşüncede olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca 1994-2004 yılları arasında askerlik yapanlar ile 2005-2015 yılları arasında askerlik yapanlardan dörder kişinin, muharip gazilerden bir ve gazilerden de iki katılımcının benzer şekilde askerliğin kendilerine gerçek hayatı tanıttığını belirttikleri görülmüştür.

Askerlik gerçekten insana bilhassa, bir gence gerçek hayatın başladığı yer, gerçekten insanlara değer vermeyi, birbirine, büyüğüne küçüğüne saygıyı sevgiyi öğretten bir yer yani. Bence her insana Allah nasip etsin.(1982 ve öncesi\2)

Hayatımda bana çok yön verdi. Nasıl söyleyeyim çok şeyde öğretti yani. Bir şeyi kullanmayı, değerini, gurbeti, anne baba sevgisini daha farklı önceden pek umursamıyorduk. Ama askerlik çok şeyde öğretti yani.(1983-1993\2)

Ailesinin yanında yetişen gençlerden birçoğu askerlik hizmetlerini yerine getirmek için memleketlerinden tek başına ayrılmakta ve yaşadığı küçük dünyanın dışında başka insanlarla teması askerlik sırasında kurmaktadır. Kendileri gibi farklı

kültür ve coğrafyadan gelen yabancılarla aynı ortamda birlikte yaşama tecrübesi, anne ve baba dışında yeni bir otorite figürü olarak komutana saygı, daha önce tecrübe etmediği kurallar gibi kendi hayatı için yeni birçok olay ve kavram hayatına farklı bir anlam katmaktadır. Katılımcılar askerlik ile gerçek yaşamla tanışmalarını benzer ifadeler ile açıkladıkları görülmüştür.

Askerlik hizmeti bana çok şey kattı diyebilirim. Özellikler bunların en başında düşünmeden hareket etmemeyi, büyüklerine karşı saygılı, küçüklerine karşı sevgili olmayı, ondan sonra toplumda yaşayan bireylere karşı sorumluluk sahibi olduğumu ve de yapacağın her türlü hareketin sonucunun sonunda bana döneceğini öğrenmiş oldum.(2005-2015\3)

Öncelikle yaşamı öğretti, insan olmamı öğretti, askere giderken derler ya adam olursun diye her şeyi orada öğrendim desem yeri vardır.(Muharip Gaziler\9)

Çok güzel şeyler öğretti askerlik, paylaşmayı, yaşama sevincini öğretti başta. Arkadaşlığı öğretti, güzel şeyler kattı hayatımıza.(Gaziler\6)

Askerlik yapmayanlara yönelik, “askerlik yapmayana kız verilmez” ya da “askerlik yapmayana adam denilmez” ataerkil cinsiyetçi söylemler toplumun büyük kesiminde kullanılmaktadır. Bu durumun erkekler için askerlik yapılmadan gerçek hayatın tanınmayacağı inancından kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Evden ayrılıp kendi başına askerlik süresi içerisinde genç erkekler hem kendi başlarının çaresine bakmayı öğrenecekler, hem de vatani görevini yerini getirirken başka bir dünyanın varlığından da haberdar olacaklardır. Bu anlamda yukarıda belirtilen katılımcı ifadelerinden de anlaşılacağı üzere askerlik birçok genç için yeni bir hayatın başlangıcı olmuştur.

4.9.7 Disiplinli Yaşamayı Öğrendim

Katılımcılardan 1982 ve öncesi askerlik yapan bir ve 1994-2004 yılları arasında askerlik yapan iki katılımcı olmak üzere toplamda üç katılımcının askerliğin kendilerine “disiplinli yaşamayı” öğrettiğini belirtmişlerdir.

Bir görevim var bir sorumluluğum var disiplin öğretti.(1994-2004\5)

Her şeyin bir kural ve talimat altında yapılması sivil olanlar için katlanılması zor bir durumdur. Bu anlamda okul hayatında ve ailede disiplin genelde hoş karşılanmayan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte askerlik ve disiplin kavramları birbirlerini tamamlayan ayrılmaz iki unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Askerlik disiplinsizliğe asla müsaade etmemekte, bu tür davranışlarda bulunanları cezalandırmaktadır. Bu anlamda kurallı ve planlı yaşamının temel bir yaşam stili haline gelmiş askerlik mesleğinin bazı katılımcıları etkilediği, askerlik sürecinde kazandıkları disiplini sivil yaşamlarında da sürdürme düşüncesinde oldukları görülmüştür.

Disiplin ve sivilde boş geçirdiğimiz günleri boş geçirmememiz gerektiğini.(1994-2004\7)

4.9.8 Askerlik Bana Bir Şey Katmadı

Katılımcılardan büyük bölümü askerliğin kendilerine yönelik çeşitli katkılarda bulunduğunu belirtirken 1982 ve öncesi askerlik görevini tamamlayan, 1983-1993 yılları arasında askerlik yapan ve gazilerden birer toplamda üç katılımcı askerliğin kendilerine herhangi bir katkıda bulunmadığını belirtmişlerdir.

Kattığı pek fazla bir şey olduğunu söyleyemem.(1982 ve öncesi\3)

Askerlik birçok katılımcı için olumlu kazanımların elde edildiği bir süreç olsa da bazı katılımcılar açısından aynı şekilde değerlendirilmediği görülmüştür. Hayatlarına ve kariyerlerine yeni bir başlangıç yapma düşüncesinde olan gençler de

askerlik sırasında geçirilen zamanın bir kayıp olarak değerlendirildiği de görülmüştür.

Askerlik hizmetinin bu kadar uzun olmasına gerek yok. Çok kısa vade de olup bitmesi lazım. Hayatımın en güzel yıllarını bir buçuk yılımı gençliğimi aldı.(1983-1993\5)

SONUÇ: Askerlik hizmetinin genel anlamda tüm katılımcıların hayatlarında çeşitli değişikliklere neden olduğu görülmüştür. Ailesinden ve memleketinden ayrılan genç erkekler, askerlikle beraber hayatlarında daha önce tecrübe etmedikleri birçok deneyim yaşamışlardır. Kimi katılımcılar bu yaşanmışlıklardan kendine çeşitli dersler çıkartırken sayısı azda olsa bazı katılımcıların askerlikle ilgili olumlu herhangi bir düşüncelerinin olmadığı görülmüştür. Katılımcıların özellikle askerlik öncesi dönemde kendilerini daha çocuksu olarak tanımladıkları, askerlikle beraber yetişkinliğe adım atarken, gerçek hayatı öğrendikleri ve birçok deneyim ile ailelerinin yanına döndükleri katılımcıların ifadelerinden anlaşılmıştır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada, erkeklerin hayatlarında önemli bir yer tutan zorunlu askerlik hizmetinin sosyal sermaye üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmada, erkeklerin asker arkadaşlığına yükledikleri anlamlar, askerlik hizmeti sırasında oluşan arkadaşlıkların sivil yaşantıya ne boyutta aktarıldığı ve geçen zamana, muharip gazi ya da gazi olmalarına göre bu arkadaşlık ilişkilerinde değişiklik olup olmadığı katılımcıların ifadeleri doğrultusunda ortaya konmaya çalışılmıştır.

Zorunlu askerlik uygulamasının sosyal sermaye üzerindeki etkisinin incelendiği bu çalışmada;

- Araştırmaya katılan katılımcıların büyük bir bölümünün askere giderken coşku, sevinç ve heyecan duyguları ile vatan borcunu ödemek adına askere gittikleri,
- Katılımcıların zorunlu askerlik nedeniyle farklı insanlarla biraraya gelmeyi büyük bir zenginlik olarak değerlendirdikleri ve başkalarının kültür ve yaşam tarzı hakkında bilgi sahibi olurlarken kendi kültürlerini de tanıtmaya fırsatı buldukları,
- Asker arkadaşlığının diğer arkadaşlıklardan farkının sorulduğunda katılımcıların genel anlamda asker arkadaşlığını sivilde kurdukları arkadaşlıklara göre farklı konumlandıkları ve asker arkadaşlığını daha samimi ve çıkarısız olarak tanımladıkları,
- Asker arkadaşlığının genel anlamda dostluk ve kardeşlik gibi kavramlarla açıklanmaya çalışıldığı,
- Katılımcılardan büyük bir kısmının asker arkadaşları ile iletişimlerini çeşitli şekillerde devam ettirdikleri,
- Katılımcıların herhangi bir sıkıntı yaşadıklarında asker arkadaşlarından rahatlıkla yardım isteyebilecekleri,
- Katılımcıların çoğunluğunun birbirlerinin düğünlerine katıldıkları,
- Askerlik hizmetinin genel anlamda tüm katılımcıların hayatlarında olumlu şekilde değişikliklere neden olduğu,
- Tüm bu veriler neticesinde zorunlu askerlik hizmetinin erkeklerin sosyal sermayeleri üzerinde önemli ölçüde etkili olduğu,

- Zorunlu askerlik hizmeti neticesinde oluşan sosyal sermayenin yıllar geçtikçe etkisinin belli ölçüde azaldığı,
- Bunun yanında gazi ve muharip gazilerin asker arkadaşlarıyla olan ilişkileri, askerlik hizmetini bitirdikleri zaman ne kadar fazla da olsa diğer katılımcılara göre daha ileri seviyede oldukları ve daha yoğun iletişim halinde oldukları,
- Gazi ve muharip gazilerin asker arkadaşlığına yüklemiş olduklarını anlam ile diğer katılımcıların asker arkadaşlığına yükledikleri anlam arasında anlamlı derecede bir farklılık olmadığı katılımcıların sorulan sorulara verdikleri cevaplardan anlaşılmıştır.

Sosyal sermayenin oluşmasında ve varlığının devam etmesinde önemli kaynaklardan birisi sivil toplum örgütleridir. Dernekler de bu sivil toplum örgütlerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Gazi ve muharip gazilerin askerlik hizmetlerinden kaynaklı kendilerine ait özel durumlarından dolayı sivilde dernekleşme yoluna giderek, Gaziler Derneği ve Muharip Gaziler Derneği çatısı altında biraraya gelmektedirler. Bu sayede dernek üyeleri arasında karşılıklı iletişim ağları artmakta, birbirlerine yardımcı olma adına daha organize olabilmektedirler. Bu durumun yansımalarını bu araştırmanın bulgularında da görmekteyiz. Askerlik hizmetlerini bitirdikleri süre ne kadar fazla olsa da karşılıklı iletişim ve etkileşimleri diğer katılımcılara göre daha fazla ve etkili olduğu görülmektedir.

Putnam (1993) güveni açıklarken güvenin sadece sözle verilen bir garanti olmadığını, kişinin daha önceki göstermiş olduğu davranışlarından hareketle güven duygusunun gelişebileceğinden bahseder. Zor ve stresli koşullarda yapılan görevler kişilerin birbirlerini tanımalarını, sağlam ve güvene dayanan uzun süreli arkadaşlıkların oluşmasını sağlar. Askerliğin zorlu ve fedakârlık gerektiren yaşam koşulları asker arkadaşlığını kuvvetlendirici bir etki yapar. Özellikle muharebe ortamında kişilerin hayatlarını hiçe sayarak görev yaptıkları tehlikeli ortam, cesaret ve karşılıklı fedakârlığın perçinlendiği ve ortak kader birliğinin kuvvetlendirdiği asker arkadaşlığı, bu kişiler için hayatın temel değerlerinden biri haline dönüştürür. Bundan dolayı da asker arkadaşlarının birbirlerine olan güvenleri sözle verilen garantinin çok ötesine geçerek, zorlu koşullarda geçirilmiş bir yaşantının sonucunda oluşmaktadır. Katılımcıların vermiş oldukları cevaplardan asker arkadaşlarını diğer arkadaşlarından

ayıran en temel özelliklerin, onlarla zor şartlara beraber katlandıkları ve herşeylerini paylaştıkları için onlara daha fazla güvendikleri ve onları daha samimi buldukları anlaşılmaktadır.

Sosyolojik anlamda sosyal sermaye, bireyler arasındaki ilişkilerin bireye ve topluma sağladığı yararlar üzerinde yoğunlaşır. Bu anlamda sosyal sermayede bireylerin birbirlerine karşılıklı beklentiler içerisinde bir şeyler yapması ve bunu sonucunda da kolektif değerlerin elde edilmesi önemlidir. Dolayısıyla sosyal sermaye bireyler arasındaki ilişkilerin toplumsal boyutta oluşturduğu sosyokültürel etkileri kapsamamaktadır. Zorunlu askerlik gibi bir nedenle biraraya gelen erkeklerin yaşadıkları bu birlikteliğin yararları değerlendirildiğinde ilk olarak asker arkadaşlarının birbirlerine güvendikleri anlaşılmıştır.

Araştırmaya katılan katılımcıların büyük bir bölümünün askere giderken coşku, sevinç ve heyecan duygularıyla vatan borcunu ödemek adına askere gittikleri görülmüştür. Milli birlik ve beraberlik duyguları ile farklı coğrafyadan ve farklı kültürlerden gelen katılımcılar, askerlik çatısı altında bu farklılıklardan sıyrılarak vatandaşlık görevlerini yerine getirmeye çalışmışlardır. Bu anlamda askerlik sosyal bütünleşmenin ve toplumsallaşmanın gerçekleşmesinde önemli fonksiyonu olan bir yapı olarak dikkat çekmiştir.

Hanifan (1916) insanların yaşam alanlarını iyileştirmek için onları biraraya getirmek gerektiğini belirtmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri'de erkekleri zorunlu askerlik hizmetlerini yerine getirmeleri için aynı kışlada biraraya getirmektedir. Erkekler için bu süreç zorunlu bir birlikteliktir. Ancak zaman geçtikçe kişilerin birbirleri ile iletişim ve etkileşimleri artmakta ve birbirilerini daha yakından tanıma fırsatı oluşmaktadır. Özellikle sosyal izolasyonun yoğun olduğu kışla ortamında askerlik hizmetini yapan erkeklerin birbirlerine daha fazla ihtiyaçları olmaktadır.

Katılımcılar zorunlu askerlik nedeniyle farklı insanlarla biraraya gelmeyi büyük bir zenginlik olarak değerlendirmişler ve başkalarının kültür ve yaşam tarzı hakkında bilgi sahibi olurlarken kendi kültürlerini de tanıtmaya fırsatı bulmuşlardır. Bu anlamda belirli bir yaş grubundaki bireylerin 6 veya 12 ay gibi sürelerde biraraya getirilmeleri milli birlik ve dayanışma adına güzel bir uygulama olarak

değerlendirilmektedir. Sivil yaşamda birbirinden yaşam standartları ile ayrılan bu insanlar, kışla sınırları içerisinde belirli bir yaşam biçimini tecrübe etmektedirler. Böylelikle sosyal sınıflar arası etkili bir iletişimin oluşmasının ve empati kurabilmenin yolu açılmıştır. Sosyal sermaye açısından askerliğin bu çok kültürlü yapısına bakıldığında, farklı kültürlerin aynı anda ortak hareket edebilmesi ve farklılıkların görmezden gelinmesinin ortak hedeflerin gerçekleştirilmesinde bireylerin birlikte hareket etmesine zemin hazırlayacağı değerlendirilmektedir.

Güven, normlar ve iletişim ağlarından meydana gelen sosyal sermaye, insanların toplumsallığını pekiştiren, toplumsal eylem ve etkinlikleri arttıran önemli bir kaynaktır. Kullanıldığında artan, kullanılmadığında ise zaman içinde kaybedilebilen, tükenmesi durumunda tekrar üretilmesi zor olan bir unsurdur. Askerlik bu anlamda birliğin, beraberliğin aynı amaç doğrultusunda bütünleşmenin en belirgin örneği ve toplumsallaşmanın en etkili vasıtası olarak değerlendirilebileceği düşünülmüştür.

Sosyal sermaye açısından, sevgi, adalet, arkadaşlık ve geleceğe duyulan güven gibi maddi olmayan pozitif (manevi) değerlerin, toplumda oynadığı rolün etkisinin, aslında zannedilenden çok daha fazla olduğu değerlendirilmektedir. Bu anlamda katılımcıların asker arkadaşlarına yönelik olumlu görüşleri, onları arkadaştan öte bir dost, kardeş veya aileden bir üye gibi görmeleri sosyal sermayenin maddi olmayan unsurlarını temsil etmektedir. Asker arkadaşlarının birbirine duydukları güven ile birbirlerine karşı gösterdikleri sevgi ve saygı bugün ülkemizde en çok aranan ilişkilerin başında gelmektedir.

Sosyal bütünleşmenin sağlanması ve yeni sosyal ağların oluşmasında da askerliğin önemli fonksiyonu olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'de her erkek yurttaş askerlik hizmetini yerine getirirken eşit muameleyle karşılaşmaktadır. Askerlik bütün gençleri, koğuşta, yemekhanede, eğitimde, mevzide, nöbette ve bazen de çatışmada biraraya getirmekte, onların birbirini tanımasını, ön yargılarını kısmen veya tamamen aşmasını sağlamakta ve uzun süren arkadaşlıkların kurulmasının temelini atmaktadır. Bu anlamda katılımcılardan pek çoğunun da asker arkadaşları ile iletişimlerini koparmadıkları, yüz yüze, telefonla ve ya sosyal medya üzerinden görüştikleri

anlaşılmıştır. Sosyal sermaye açısından arkadaşlar arasında oluşan bu sosyal iletişim ağının kıymetli olduğu değerlendirilmektedir.

Asker arkadaşlarıyla iletişimini koparmayan katılımcıların, ihtiyaç duyduklarında karşılıklı olarak yardımlaşarak birbirlerine destek oldukları anlaşılmıştır. Güven duygusu ile askerlik sürecinde birbirlerine canlarını emanet eden katılımcılar bu güveni sivil yaşamlarında da sürdürmeyi başararak, birlik, beraberlik içerisinde hareket etmişlerdir. Birçok aile üyesinden ve yakın çevreden dahi görülmeyen bu güven duygusuna bağlı birliktelik, asker arkadaşlığının toplumsal bütünleşmedeki rolü ve sosyal sermayenin maddi olmayan bir unsuru olması açısından önemli görülmüştür.

John Field (2006) sosyal sermaye kavramını basit bir şekilde “ilişkiler önemlidir” şeklinde açıklamıştır. Sosyal bir varlık olan insan başkaları ile ağlar kurarak hayatını kolaylaştırmakta ve yaşamına devam edebilmesi için bu ağlar sayesinde var olabilmektedir. Bu yeni bağlar bireysel ve toplumsal anlamda önemli ölçüde güç kazanılmasına yol açmaktadır. Zorunlu askerlik uygulaması ve buna bağlı ortaya çıkan asker arkadaşlığının da bu anlamda birbirlerinin hayatlarına değer katma, anlamlandırma ve yardımcı olma açısından değerlendirildiğinde hem bireysel olarak hem de toplumsal anlamda sosyal sermayenin genişlemesine yardımcı olduğunu ifade etmek gerekmektedir.

Asker arkadaşlarının birbirlerine sıkı bağlarla bağlı oldukları arkadaşlık ilişkilerinin temelinde, birbirlerine olan güven ve bir kurum olarak Türk Silahlı Kuvvetleri'ne duydukları güven yatmaktadır. Bireylerin eğitim ve gelir durumları ne olursa olsun aynı koşullarda zorunlu askerlik hizmetini yerine getirebileceklerine olan güven TSK'ya olan güvenin temelini oluşturmaktadır. Bu açıdan kişilerin bu güven duygusunu zedeleyecek askerlik uygulamalarından kaçınılması ve herkese hitap eden, eşit bir uygulamanın olması bu güven duysusunun devamı açısından önemli olduğu değerlendirilmiştir.

6. KAYNAKÇA

Adaman, F., Carkoglu, A., ve Senatarlar, B. (2009). *Hanehalki Gözünden Kamu Hizmetleri ve Yolsuzluk*. Ankara: TepavYayinlari, No:43.

Akdoğan, A. A. (2002). *Toplumsal Sermaye: Yeni Sağın Küresel Yüzü. Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları: Sempozyum Bildirileri* (ed. Yasemin Özdek), Ankara: TODAIE Yayınları.

Akın, G. K. (2016). *Üniversite Gençliğinin TSK'ya Güveni ve Bilgi Kaynakları*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.

Akyürek, S. (2010). *Zorunlu Askerlik ve Profesyonel Ordu*. Ankara: Bilgesam Yayınları, Rapor, (24).

Akyürek, S.ve Yılmaz M. A., (2013). *Türk Silahlı Kuvvetlerine Toplumsal Bakış*, Ankara: Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM), Rapor, (56).

Akyürek, S., Koydemir, F. S., Atalay, E. ve Bıçaksız, A. (2014). *Sivil-Asker İlişkileri ve Ordu-Toplum Mesafesi*. Ankara: Bilgesam Yayınları.

Akyüz, H. (2008). *Kurumlar Sosyolojisi, Tanımlar, Kuramlar ve Uygulamalar*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Alkan, T. (1979). *Toplumsallaşma*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Altay, A. (2007). *Bir Kamu Mali Olarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi*. Ege Akademik Bakış Dergisi, 7(1), s.337-362.

Alpugan, G. (2006). *Silahlı Kuvvetler Arkadaşlığı (Silah Arkadaşlığı)*, Kara Kuvvetleri Dergisi, KK Basımevi, Ankara, s. 46-48.

Andersen, M. L.ve Taylor. H. F. (2013). *Sociology, The Essentials* (7. Baskı), Belmont, Wadsworth Publishing.

Arslantürk, Z. ve Amman, T. (2001). *Sosyoloji*, İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Aydemir, M.A. (2011). *Sosyal Sermaye Topluluk Duygusu ve Soysal Sermaye Araştırması* (1. Baskı). Konya: Çizgi Kitabevi.

Aydemir, M. A.,ve Tecim, E. (2012). *Türk Toplumunda Aile ve Dinin Sosyal Sermaye Potansiyeli*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (28), s.43-59.

Başak, S. ve Öztaş N. (2010). *Güven Ağbağları, Sosyal Sermaye ve Toplumsal Cinsiyet*. Gazi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12(1),s.27-56.

Beşirli, H. (2005). *Politik Sosyalleşme Araştırmaları ve Politik Sosyalleşme Sürecinin Bir Unsuru Olarak Kışla*. Sosyoloji Konferansları, (31), s.251-261.

Betil, İ. (2010). *Sivil Toplum, Sosyal Sermaye, Sosyal Girişimcilik, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 5(1).

Bilhan, S. (1996). *Küreselleşme ve Ulusal Değerler*. Türkiye 2. Eğitim Felsefesi Kongresi, s.23-26.

Born, H. (2003). *Güvenlik Sektörünün Parlamenter Gözetimi: İlkeler, Mekanizmalar ve Uygulamalar* (1.b.). (Çev. E. O. Kaliber ve A. Kaliber.) İstanbul: TESEV Yayınları.

Bourdieu, P. (1986). *The Forms of Capital*, Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education, Editör: John G. Richardson, Westport, CT, Greenwood Press, s.241-258. (<http://econ.tau.ac.il/papers/publicf/Zeltzer1.pdf>, 01.01.2008, s.46-58).

Bourdieu, P. ve Wacquant, L. J. (1996). *Refleksiv socioloji: Mâlogmidler*. Hans Reitzel.

Calhoun, C. (2007) *Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları*. Ocak ve Zanaat. s.77-131 İstanbul: İletişim Yayınları.

Coleman, J. (1986). *Individual Interests and Collective Action*. Ed. Jon Elster ve Gudmund Hernes, London, Cambridge University Press.

Coleman, J. (1988). *Social Capital in the Creation of Human Capital*, the American Journal of Sociology, Vol. 94, Supplement: Organization and Institutions: Sociological and Economic Approaches to the Analysis of Social Structure, s.95-120.

Coleman, J. (1994). *Foundations of Social Theory*, Cambridge Belknap Press.

Çatak, B. (2017). *Türk Toplumunda Askeri Değerlerin Karşılığı Üzerine Bir Araştırma*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Çetin, M. (2006), *Endüstriyel Bölgelerde Sosyal Sermaye ve Güven: Üçüncü İtalya Örneği*, Ege Üniversitesi, Ege Akademik Bakış, 6 (1) ,s.74-86.

Dasgupta, P.(2011), *İktisat, Kültür Kitaplığı:108, İktisat:3*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Decker, H. ve Meyenberg R.(1991). *Political Socialization Theory and Research*. Politics and the Eorpen Younger Generation, Henk Dekker(Ed.), European Studies 1, Oldenburg: Bibliotheks-und Information Systemder, 16-44.

Edgar, A. ve Sedgwick, P. (2007). *Kültürel Kuramda Anahtar Kavramlar*. (Çev.: Mesut Karasahan). İstanbul: Açılım Kitap.

Elvani, S. (2002) *Sermaye-yi Ectemai: Mefahim ve Nezeriyyeha, Feslname-i Modiriyet*, Tahran: Allame Tababai Üniversitesi Yayınları.

Erbil, C. (2008). *Sosyal Sermayeye Örgütsel Yaklaşım: Bir Model Önerisi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Erdoğan, E. (2006). *Sosyal Sermaye, Güven ve Türk Gençliği*. Kaynak: http://www.urbanhobbit.net/PDF/Sosyal%20Sermaye_emre%20erdogan.pdf, (Erişim Tarihi: 16.12. 2018)

Eren, E.(1993). *Yönetim Psikolojisi*, Genişletilmiş Dördüncü Baskı, İstanbul: Beta Yayınları

Ersözlü, A. (2008). *Sosyal Sermayenin Ortaöğretim Kurumlarında Görev Yapan Öğretmenlerin İş Doyumuna Etkisi (Tokat İli Örneği)*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.

Eşki, H. (2009). *Sosyal Sermaye Önemi, Üretimi ve Ölçümü Üzerine Bir Alan Araştırması*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya.

Fichter, J. (2004). *Sosyoloji Nedir*, (Çev.: Nilgün ÇELEBİ), Ankara: Anı Yayınları.

Field, J. (2006). *Sosyal Sermaye*, (Çev: Bahar Bilgen ve Bayram Şen), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Fukuyama, F. (1995). *Güven: Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması*, (Çev: Ahmet Buğdaycı), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Fukuyama, F. (1999). *Social Capital, Civil Society and Development*, Third World.

Gerşil, G. S. ve Aracı, M. (2011). *Sosyal Sermayenin Güven Unsurunun İş Görenlerin Performansı Üzerine Etkileri*, Çalışma ve Toplum, 1, s.39-79.

Goffman, E. (1961). *Asylums: Essayson the Social Situation of Mental Patients and Other in Mates*. Garden City: Doubleday Anchor. Quarterly, Vol 22, No:1, s. 7-20.

Gökalp, M. (2003). *Türk Eğitim Sisteminin Kalkınma Planları Doğrultusunda İhtiyaç Duyduğu İnsan Gücü Niteliklerinin Belirlenmesi ve Buna Uygun Öğretmen Yetiştirilmesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.

Güleç, M. M. (2011). *Kutsal ve Profan Unsurların Bir Arada Yaşatıldığı Kutlamalar*, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, s.65.

Hanifan, L. J. (1916). *The Rural School Community Center*, Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol. 67, New Possibilities in Education, s. 130-138. (<http://www.jstor.org/journals/sage.html>).

Işık, M. (2018). *Geçmişten Günümüze Bedelli Askerlik Uygulaması*. Stratejik Düşünce Enstitüsü. 26.12.2018, <https://www.sde.org.tr/mithat-isik/genel/gecmisten-gunumuze-bedelli-askerlik-uygulamasi-kose-yazisi-6013>.

Işıklar, C. (2008). *Günümüz Türkiye'sinde Ordunun Asker Alma Sisteminin Korunması Meselesi ve Millî Devlet (Ulus-Devlet) Anlayışı İle İlgisi*. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XII, Y, s.1-2.

Kahya, A. (2013). *Türkiye'de Zorunlu Askerlik Hizmetinin Erkeklerin Sosyalleşme Sürecindeki Etkilerinin İncelenmesi: Ankara Merkez ve Sapanca'da Nitel Bir Çalışma*, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Kapu, H. (2008). *Sosyal Sermaye ve Organizasyonların Öngörü Yeteneğini Geliştirme Gücü*. Atatürk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi, 22(1), s.259-288.

Karagül, M. ve Masca, M. (2005). *Sosyal Sermaye Üzerine Bir İnceleme*, Abant İzzet Baysal İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1, s.37-52.

Karagül, M. ve DüNDAR, S. (2006). *Sosyal Sermaye ve Belirleyicileri Üzerine Ampirik Bir Çalışma*. Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12, s.61-78.

Karagül, M. (2012). *Sosyal Sermaye(Kapitalizmin Kör Noktası)*. Ankara: Nobel Yayınları.

KOSGEB: (2005). *Ekonomik Kalkınmada Sosyal Sermayenin Rolü*, Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Müdürlüğü, Ankara.

Kuşcu, M. K. (2006). *İş Yaşamında Sosyal Sermayenin Çalışanın Fiziksel ve Ruhsal Sağlığındaki Yeri*, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Leander, A. (2004). *Drafting Community: Understanding the Fate of Conscription*. Armed Forces ve Society/Summer, p.573.

Lin, N. (2001). *Social Capital: A Theory of Social Structure and Action*. Cambridge: Cambridge University Press.

Marsden, P. V. (1990). *Network Data and Measurement*. Annual Review of Sociology, 16: 435-463.

Merriam, S. B. (2013). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. Ankara: Nobel Yayınları.

Mısırdalı, F. (2006). *Örgüt İçi Bilgi Paylaşımında Sosyal Sermayenin Etkisi: Kütahya Porselen A. Ş'de Bir Uygulama*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.

Narayan, D. ve Cassidy, M. F. (2001). *A Dimensional Approach to Measuring Social Capital: Development and Validation Of A Social Capital Inventory*. Current Sociology, 49(2), s.59-102.

Öğüt, A. ve Erbil, C. (2009). *Sosyal Sermaye ve Yönetimi*(2. Baskı). Konya: Çizgi Kitabevi.

Özcan, B. (2011). *Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

Özdağ, Ümit. (2010). *Nasıl Bir Profesyonel Ordu: TSK Hakkında Yeni Bir Tartışma*, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Yayınları, 21. Yüzyıl Dergisi, Sayı: 20, 9-14.

Özdemir, A. A. (2008). *Çalışanların İş Tatminlerinin Arttırılmasında Örgütsel Sosyal Sermaye Yeni Bir Belirleyici Olabilir mi?* Yönetim Bilimleri Dergisi, 6(1).

Özgen, C. (2006). *Türkiye’de Zorunlu Askerlik ve Profesyonel Ordu*, İstanbul Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Öztaş, N. (2007). *Sosyal Sermayenin Ağbağ Kuram(lar)ı: Dayanışmacı ve Aracı Sosyal Sermaye*. Amme İdaresi Dergisi, 40 (3), 79-98.

Palabıyık, A. (2011). *Pierre Bourdieu Sosyolojisinde Habitus, Sermaye ve Alan Üzerine*. Liberal Düşünce, 16(61-62), 121-141.

Prakash, S. ve Selle, P. (2004). *Introduction: Why Investigate Social Capital?.,Investigating Social Capital: Comparative Perspectives on Sivil Society, Participation and Governance*, Editörler: Sanjeev Prakash, Per Selle, London New Delhi &ThousandOaks, Sage Publications.

Putnam, R. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*, New Jersey Princeton, UniversityPress.

Putnam, R. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, New York, Simon ve Schuster.

Putnam, R.ve Feldstein, L.M. (2003). *Better Together: Restoring the American Community*, New York, Simon ve Schuster.

Putnam, R. ve Goss, K.A. (2002). *Introduction, Democracies in Flux: The Evolution of Social Capital in Contemporary Society*, Editör: Robert D. Putnam, , New York, Oxford UniversityPress.

Resmi Gazete (1982). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Reyhanoğlu, M. (2006). *AR-GE İşbirliklerinde Güven: Ankara’daki Teknoparklarda Faaliyet Gösteren İşletmelerde Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Sancar, S. (2013). *Erkeklik: İmkânsız İktidar, Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*. (3. Baskı) İstanbul: Metis Yayınları.

Sarıgil, Z. (2013). *Public Opinion and Attitude Toward the Military and Democratic Consolidation in Turkey*. *Armed Forces ve Society*, 41(2), 282-306.

Seçer, B. (2009). *İşgücü Piyasasında Sosyal Sermaye, Kamu-İş. İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 10 (3), 103-130.

Sevinç, M. (2006). *Türkiye’de ve Batı Demokrasilerinde Vicdani Ret: Zorunlu Askerlik ve Kamu Seçeneği*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 61(1), s.297-322.

Silahlı Kuvvetler Dergisi, (1997). *Mesleki Değerler*, Genel Kurmay Basımevi, Ankara.

Şahin S. (2007). *Bir Sosyalleşme Mekanizması Olarak Askerlik Kurumu*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.

Şimsek, H. ve Yıldırım, A. (2003). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Smitt S. S. ve Kulynych, J. (2002). *May Be Social, But Why Is It Capital? The Social Construction of Social Capital and the Politics of Language, Politics and Society*, sayı.30 (1), s.149–86.

Temple J. (2000). *Growth Effect of Education on Social Capital in the OECD Countries*, OECD Working Paper: 1–36.

Tezcan, M. (1992). *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara: Yargıçoğlu Matbaası.

Türk, E. (2015). *Sosyolojik Düşüncede Sosyal Sermaye Tartışmaları: Pierre Bourdieu ve James Samuel Coleman Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Analiz*, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, Cilt: I, Sayı: 2, s.127-149.

Türk Dil Kurumu (2012). *Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu. Ankara

Türkkahraman, M. (2006). *Toplum ve Temel Toplumsal Kurumlar, Kurumlar Sosyolojisine Giriş*, Ankara: Alp Yayınevi.

Tüysüz, N. (2011). *Sosyal Sermayenin Ekonomik Gelişme Açısından Önemi Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması*. Ankara: T.C.Kalkınma Bakanlığı Yayın No:2827.

Uğurateş, C. (2004). *Geçmişten Günümüze Asker Alımı*, *Kara Kuvvetleri Dergisi*, Ankara, Sayı:11, s.22-26.

Uzunçarsılı, İ. H. (1984). *Osmanlı Devlet Teşkilatından Kapıkulu Ocakları, C. I: Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı*, TTK Yayınları, Ankara.

Vural, H., (2011). *Askerlik ve Sosyoloji*, Kara Kuvvetleri Dergisi, KK Basımevi, Ankara, s.52-57.

Wolf, H. (2004). *Capital, Encyclopedia of Social Theory*. (Editör: George Ritzer). London: SagePublication, s.75-76.

Yarcı, S. (2011). *Pierre Bourdieu'da Sosyal Sermaye Kavramı*. Akademik İncelemeler Dergisi, 6(1), s. 24

Yavuz, S. (2013). *Sosyal Sermaye ve Din: Sosyal Sermayenin Grup İçi İşbirliği ve Eşgüdümüne Etkisi Üzerine*. Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 12(23), s.43-76.

Yıldız, H. (2010). *Sözlü Kültür Malzemesi Olarak Türkçede Askerlik Jargonu*, Millî Folklor, 22(88).

Yükseker, D. (2010). *Türkiye Toplumunu Bir Arada Tutan Nedir? Toplumsal Tutkal Olarak Borç ve Borçluluk*. Toplum ve Bilim, 117, s.6-18.

7. EKLER

EK 1: MÜLAKAT FORMU

YARI YAPILANDIRILMIŞ MÜLAKAT FORMU

Merhaba. Ben Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Anabilim Dalında yüksek lisans öğrencisiyim. Sizinle hazırlamakta olduğum yüksek lisans tezimin konusunu teşkil eden “Zorunlu Askerlik Hizmetinin Erkeklerin Sosyal Sermaye Üzerindeki Etkisi” üzerine bir görüşme yapmak istiyorum. Tezimin amacı zorunlu askerlik hizmetinin erkeklerin sosyal sermayeleri üzerinde bir etkisinin olup olmadığı, varsa bu etkinin kişinin askerlik hizmetini bitirmiş olduğu zamana ve askerlik hizmeti sırasında gazi veya muharip gazi olup olmadıklarına göre bir değişkenlik gösterip göstermediğini incelemektir. Tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Barış ŞENTUNA’dır. Görüşmede vereceğiniz bilgiler sadece bilimsel amaçlarla kullanılacak ve başka kimseyle paylaşılmayacaktır. Çalışmamın amacına ulaşabilmesi için benimle paylaşacağınız bilgilerin gerçek ve samimi bilgiler olması çok önemlidir. Ancak sorularım içerisinde sizi rahatsız eden veya yanıtlamak istemediğiniz bir soru olursa yanıtı bırakmanızda hiçbir sakınca yoktur. Görüşmeyi izin vererseniz kaydetmek istiyorum. Şimdi müsaade ederseniz görüşmeye başlamak istiyorum.

GÖRÜŞME SORULARI

1. Kendinizden biraz bahsedebilir misiniz?

Yaş?

Meslek?

Öğrenim Durumu?

Anne/Baba Mesleği?

Çocukluk ve ilk gençlik yıllarının geçtiği ortam? (Kırsal/Kent)

Askerlik öncesi medeni durum?

Kardeş sayısı?

Gelir durumu?

2. Askerliğinizi ne zaman ve nerede yaptınız?

3. Kaç ay askerlik yaptınız?

4. Askere gidişiniz nasıl oldu, hangi duygu ve düşüncelerle askere gittiniz?

Çevreden duyulanlar?

Askerlik hakkında bilinenler?

Evden veya oturulan mekandan ilk ayrılış mı?

Uğurlanma nasıl oldu?

Ailede ortamından uzaklaşma ve özgürlük?

İlgi görme ve hissettirdikleri?

5. İlk acemilik dönemi nasıldı? Uyum sürecini anlatabilir misiniz?

Komutanların yaklaşımı?

Kışla ortamı?

Verilen acemilik eğitimi?

6. Komutanlarla ve diğer askerle ilişkileriniz nasıldı?

Arkadaşlık kurmada etkili olan faktörler?(Meslek, hemşehrilik, siyasi görüş, ortak ilgi ve alaka, vb.)

7. Sizin üzerinizde etki bırakan bir komutan ya da arkadaş oldu mu?

Hangi özelliği ile?

8. Askerde herhangi bir çatışmaya girdiniz mi? Evet ise biraz bahseder misiniz?

9. Askerlikte farklı ortamlardan gelmiş birçok farklı kişilerle aynı ortamı paylaşmak nasıl bir duygu?

10. Asker arkadaşlığı sizce ne anlam ifade ediyor?

11.Sizce asker arkadaşlığımı diğer arkadaşlardan ayıran özellikler nelerdir?

12. Şuanda asker arkadaşlarınızla iletişim devam ediyor mu, ediyorsa bu iletişimin boyutundan bahseder misiniz?

Sosyal medya, telefon, yüzyüze iletişim, ailecek görüşme vb.

13. Başınız sıkışsa asker arkadaşınızdan yardım ister misiniz?

Borç para isteme, statüsünü kullanma vb.

14. Asker arkaçlarının düğününe gittiniz mi yada onlar sizin düğününe geldiler mi? Biraz bahseder misiniz.

15. Askerlikten terhis olurken neler hissettiniz?

16. Askerlik hizmeti genel anlamda size neler kattı?

17. Zorunlu askerlik ve bedelli askerlik konusunda neler düşünöyorsunuz? Sizce tüm erkekler zorunlu olarak askerlik yapmalı mı?

Vicdani ret?

ZAMAN AYIRDIĞINIZ İÇİN TEŞEKKÜR EDERİM...